

IOAN VIOREL BOLDUREANU

**CREDINȚE ȘI PRACTICI MAGICE
ÎN BANAT**

**Eseu asupra orizontului mental
tradițional**

C U P R I N S

CUVÂNT ÎNAINTE

**SECȚIUNEA I O VIZIUNE A LUMII ÎN ORIZONTUL MENTAL TRADIȚIONAL DE LA
NOI**

- Capitolul 1* “Invariante” ale unei ipoteze tradiționale despre facerea lumii
Capitolul 2 “Topografia” lumii potrivit credințelor arhaice moștenite în orizontul mental
tradițional românesc

**SECȚIUNEA A II-A CREDINȚE ȘI PRACTICI
MAGICE ÎN BANAT**

- Capitolul 3* Cel—fără-de Nume
Capitolul 4 Mana
Capitolul 5 Numărătoarea mare

<i>Capitolul 6</i>	Apa ne-ncepută
<i>Capitolul 7</i>	Moartea: “dublul” ființei
<i>Capitolul 8</i>	Mărul și șarpele
<i>Capitolul 9</i>	De mărit
<i>Capitolul 10</i>	Legatul rodului
<i>Capitolul 11</i>	Legarea mortului (strigoifului)
<i>Capitolul 12</i>	Legatul cu pământul
<i>Capitolul 13</i>	“Învățarea” vrăjitoriei
<i>Capitolul 14</i>	“Întorsu”
<i>Capitolul 15</i>	Întorsu urmei
<i>Capitolul 16</i>	Închipuirea neînțoarsă
<i>Capitolul 17</i>	Întoarcerea ca... superstiție
<i>Capitolul 18</i>	“Perspectiva care creează fenomenul”
<i>Capitolul 19</i>	“Gânditorul” de la Hamangia
<i>Capitolul 20</i>	Alte argumente despre “Gânditorul” preistoric
<i>Capitolul 21</i>	Du-du. Du-du
<i>Capitolul 22</i>	Mărul la nuntă
<i>Capitolul 23</i>	Moașa duce, nașa aduce
<i>Capitolul 24</i>	Taina (arhaică) a Botezului
<i>Capitolul 25</i>	“Dez-miratul” și “curatul”
<i>Capitolul 26</i>	“Frasu copiilor”
<i>Capitolul 27</i>	Focul și capra la... nuntă
<i>Capitolul 28</i>	Reîntoarcerea morților
<i>Capitolul 29</i>	Inegalitate... paradisiacă?
<i>Capitolul 30</i>	Înfierarea mortului
<i>Capitolul 31</i>	“Odihna”
<i>Capitolul 32</i>	“Crape cămașa pe tine!”
<i>Capitolul 33</i>	“Căcatu-dă-drac”
<i>Capitolul 34</i>	Drumul “Ălor Sfinte”
<i>Capitolul 35</i>	Ungerea
<i>Capitolul 36</i>	Fulgerul și oglinda
<i>Capitolul 37</i>	Semne din naștere
<i>Capitolul 38</i>	Simulacrul și efigia
<i>Capitolul 39</i>	Dansul aplecat
<i>Capitolul 40</i>	Vijelia și moartea năpraznică
<i>Capitolul 41</i>	Solomonarul
<i>Capitolul 42</i>	Focul vetrei și clocitul
<i>Capitolul 43</i>	Mormântul nestins
<i>Capitolul 44</i>	“Glas” și “Nume”
<i>Capitolul 45</i>	“Straja”
<i>Capitolul 46</i>	“Ce mică-i lumea!”
<i>Capitolul 47</i>	Postul Peștelui
<i>Capitolul 48</i>	Semne rele în vis
<i>Capitolul 49</i>	Unghiile, sudoarea, natura
<i>Capitolul 50</i>	Viața arvunită lui Satan
<i>Capitolul 51</i>	“Răzbunarea furnicilor”
<i>Capitolul 52</i>	Apa morțită
<i>Capitolul 53</i>	Postul negru – sacrificarea timpului și înfrângerea păcatului
<i>Capitolul 54</i>	Foarfece pe masă, cuțitul în așternut
<i>Capitolul 55</i>	Cuțitul, varul, laptele uman
<i>Capitolul 56</i>	Paza banilor

Capitolul 57	Fierul plugului
Capitolul 58	Caii lui Sântoader
Capitolul 59	Sâmbăta lui Lazăr și plăcintele

SECȚIUNEA A III-A TRADIȚIA – O POVARĂ

Capitolul 60	Pervertirea tradiției
Capitolul 61	Kitsch-ul în folclor
Capitolul 62	Nunta “orășenizată”
Capitolul 63	Nici în cal, nici în căruță
Capitolul 64	“ABĂRĂBARI”. Repere pentru un demers hermeneutic
Capitolul 65	O ipoteză de omologare magică: Coliva = Sicriul
Capitolul 66	Mitul Puterilor ascunse la Lucian Blaga

REFERINȚE

CUVÂNT ÎNAINTE

*Lucrarea de față, dedicată unei problematici aparent vetuste, adesea dezavuată din toate părțile, cuprinde traseul jalonat de principalele atitudini creative recurente de la arhaicitate la metalul tradițional, iar de aici, mănunchiul de elemente descoperite care merită să fie luate în seamă ajung până în contemporaneitate prin supraviețuire, “redescoperiri” și “tălmăciri” culturale, adică prin resemantizări determinate de actualizarea lor în fiecare epocă. De foarte mare însemnătate și actualitate sunt “redescoperirile” spontane a unor atare elemente în literatura contemporană unde un anume tip de proză stă, de pildă, sub semnul **realismului magic**. Avem așadar toate temeiurile să credem că ele vor trece prin vremea noastră și vor continua și în viitor; afirmăm acest lucru pentru că, în pofida împrejurării că asemenea elemente etnologice provin dintr-o zonă relativ restrânsă – Banatul istoric –, faptele respective au ca numitor comun ceea ce s-ar putea numi **generalitate antropologică**, o sumă de invariante ce se redispun mereu în noi și noi configurații pentru a îndeplini*

iarăși și iarăși acea notă definitivă care le face comprehensibile pe întreaga scară a umanului, indiferent de timp și de loc.

Pe de altă parte, omul mileniului trei, redobândindu-și religiozitatea, în virtutea acestei dinamici, nu poate totuși scăpa de repercusiunile unei fenomenologii a răului, ale cărei efecte nu-i stă în putință să le eludeze prin actele psihice, oricât de multe precauții și-ar lua, și nici prin trăirile religioase individuale, nici chiar prin adevărurile de credință, cel puțin, în urcușul anevoios al câștigării acestora din urmă prin perfecționare moral-spirituală.

Încercăm acum să consemnăm, într-o structurare tematică, informațiile și atestările cele mai interesante pe care le-am găsit în deceniile din urmă ale celei de-a doua jumătăți a veacului douăzeci în unele sate din Banat și care, adesea în apariții fulgurante greu de decelat, dau conținut unei vieți sufletești adânci ce scapă, de obicei, mecanicii și “determinismului” socio-cultural.

*Asemenea elemente ne-au permis să nuanțăm în chip esențial viziunea românească a lumii, așa cum o înfățișase analitic, potrivit uneltelor folcloristicii și spiritului vremii, Ovidiu Papadima în contul primei jumătăți a aceluiași secol. Ca urmare, eseul nostru cuprinde trei secțiuni: **prima** este consacrată **viziunii lumii** potrivit mentalității tradiționale românești; **a doua** reprezintă consemnarea propriu-zisă a “materialului de teren” (mare parte din acesta nemăi fiind de găsit pentru a fi înregistrat ca atare, ci doar “reconstituit” pe baza atestărilor cărora, în decursul vremii, le-am fost martor). În sfârșit, **ultima** secțiune pune în discuție poate cea mai frecventă, mai tensionată și mai controversată raportare a omului modern la conținutul culturii tradiționale, cea care vede în **tradiție o povară**. Este de datoria noastră să spunem că prima secțiune, într-o formă succintă, a fost*

substanța unor prelegeri ce le-au ținut la Cursurile de vară de la Universitatea de Vest din Timișoara în anii 1995-1997. Și tot astfel, următoarele două secțiuni în prima lor formă au fost puse la dispoziția cititorilor prin intermediul suplimentului săptămânal al ziarului “Timișoara”, la inițiativa domnului Lucian Vasile Szabo, respectiv au fost destinate ascultătorilor prin șirul de “episoade” intitulate “Tradiția ca o povară” ce le-am susținut la Radio Timișoara vreme de aproape trei ani în cadrul emisiunii culturale semnate de realizatorul Mircea Muntean. Conținutul acestor secțiuni a fost supus atenției în laboratorul viu al cursului universitar opțional propus studenților în litere de la Universitatea de Vest din Timișoara în 1998.

Tuturor le aduc cele mai vii mulțumiri și îi asigur de întreaga mea grațitudine.

I.V.B.

SECȚIUNEA I

O VIZIUNE A LUMII ÎN ORIZONTUL MENTAL TRADIȚIONAL DE LA NOI

Capitolul I

*“Invariante” ale unei ipoteze
tradiționale despre facerea lumii*

A. **Potrivit imaginilor, ideilor și dovezilor folclorice** reținute de mai vechi sau mai noi culegători și folcloriști români – de la S. Fl. Marian, Elena Niculiță-Voronca, Tudor Pamfile, ori bănățenii At. M. Marienescu și Simeon Manguica până la Ovidiu Papadima și Romulus Vulcănescu – o “cosmogonie”, **poveste a lumii de demult**, poate fi schițată pe baza unui tablou vast de “mitologie populară”, guvernată de trei principale credințe:

a) – Lumea noastră a fost făcută de Dumnezeu, însă **nu din nimic**, ci din ceva, El fiind ajutat (sau încurcat!) **de cineva**; acest principiu face inevitabilă “mitologia populară” creștină.

b) – Viziunea tradițională a românilor asupra nașterii și vieții lumii este esențialmente creștină, însă extrem de complexă, de eteroclită și de nuanțată – așa încât detaliile merg până la inconsevențe, discordanțe și chiar “antagonisme” atât față de textele scripturistice, cât și față de Sfânta tradiție creștină, mai mult, asemenea “disjunții” se întâlnesc chiar în lăuntrul viziunii tradiționale; acest fapt este pe **axa verticală** (cronologică) determinat de asimilarea aculturativă creștină a fondului precreștin, iar pe axa sintagmatică se produce “folclorizarea” **nu directă** a creștinismului, ci a “mitologiei creștine”, adică a conținutului creștinismului asimilat nu conform Sfintei tradiții, ci tradiției proprii, **folclorice** – prezentă și vie în fiecare epocă sau perioadă istorică.

c) – Sentimentul religiozității – în sensul larg al cuvântului – la poporul român (iar spațiul bănățean aduce dovezi ale unei coerențe și consecvențe sporite!) nu numai că este dominant, dar, în ciuda surprinzătoarei nuanțări până la extreme, are o dinamică impresionantă. Astfel, în faza arhaică (epoca precreștină), sentimentul religiozității avea întruchiparea și consistența magic-sacră a “terorii străbune” (termen datorat lui Constantin Brăiloiu); acestei “terori sacre” i s-a suprapus, alungând-o în străfunduri, **mila creștină**. Suprapunerea și substituirea s-au făcut la modul organic, ceea ce a permis să se aprecieze că creștinismul românilor este un fapt concrecut și inerent procesului de

etnogeneză.

Subliniem că mila creștină, dislocând și alungând teroarea străbună în străfundurile psihicului etnic, nu a pierdut-o cu totul, ci a sublimat-o în al treilea fapt de credință pe care-l socotim definitiv: **milostenia** ca expresie specifică a religiozității românilor, precum socoate a fi sentimentul milosteniei la români Ovidiu Papadima (1995, p.68-69). Ceea ce ne simțim nevoiți a arăta încă de la începutul cărții este că sentimentul milosteniei nu trebuie înțeles în chip metaforic sau rapsodic, dovadă că în subteranele lui se află tocmai teroarea arhaică. Mai întâi, românul, etnicește vorbind, este convins că animalele, plantele ba chiar și lucrurile naturii – orice, în afară de om – chiar dacă au “conștiință” (de aici “personificarea” lor), **ele n-au suflet**. Două consecințe se desprind de aici: în călătoria “dalbului de pribeag” spre lumea fără dor, el nu poate lua, pentru că n-au acces (neavând suflet) nici un fel de ființe ori obiecte din lumea aceasta. Există o singură cale spre a duce cu el asemenea ființe ori obiecte folositoare: **pomana**. Iar pomana nu-i este de folos, “nu-i este primită” **dacă nu e făcută din milostenie**. După cum se poate observa, aici se îngemănează ideea arhaică a sacrificiului – ofranda – cu “oferta”. Se spune: “Dumnezeu să-i primească”, “Dumnezeu să-i facă parte” ori **Bog daproste** atunci când se dă și se primește pomana. A doua consecință este și mai apropiată de alura arhaică precreștină. Se spune. “Dumnezeu **a lăsat** (să fie) toate (viețuitoarele, tot ce este), așadar nu “le-a făcut”, ci “le-a lăsat”. Apoi, mai departe, când cineva taie ori ucide un animal, se spune “îi ia **viața**” (nu sufletul!). Iar actul respectiv poate să întrecă orice limită de violență ori cruzime, fără ca acel care-l săvârșește să arate că simte vreun fel de milă.

Mai trebuie să spunem, în această ordine a facerii lumii, care este principala sursă a “spiritului misogin” în folclorul nostru. Bărbatul, Adam, este făcut de Dumnezeu din lut, apoi i se suflă duh din suflarea lui Dumnezeu. Celelalte ființe și lucruri sunt doar “lăsate” de Dumnezeu. Femeia, însă, e făcută de Dumnezeu din coasta lui Adam, extrasă pe când Adam dormea un somn greu adus de Domnul peste el. De aceea femeia, ca urmașă a Evei, este mai fragilă, mai vulnerabilă în fața forțelor malefice și duhurilor rele, este mai dispusă a se lăsa ispășită și a deveni pradă ori purtătoare a acestora. Ea devine purtătoare a unor astfel de forțe, se “necurățește” aproape tot atât de ușor ca și celelalte ființe necuvântătoare.

B. “Geneza” și urmările ei imprimate în topografia lumii potrivit viziunii tradiționale.

Alături de cele trei fapte de credință religioasă, arătate mai sus, care reprezintă invariantele principale ale “proiecției sufletești”, topografia lumii tradiționale constituie “cadrul” necesar înțelegerii mecanismelor mentale și creativității tradiționale. Sunt remarcabile coerența și rigoarea cu care evenimentele primordiale s-au imprimat în chipul vizibil și în cel ascuns al lumii, în logica acesteia și modul cum aceste evenimente primordiale constituie modelul și conferă **noima** tuturor faptelor semnificative ale omului. Concentrate sub forma unor “nuclee” de credințe, practici și proceduri magice, asemenea invariante sunt osatura **ethosului nostru folcloric**, fiind un adjuvant, un ghid la dispoziția omului modern în strădania acestuia de a înțelege mai bine fundamentele spiritualității noastre, pentru a le recunoaște atunci când apar în expresia stilistică individualizată a artei, culturii și civilizației constituite.

La “facerea lumii” era un **hău întunecat** în care plutea o mare nesfârșită de **ape întunecate** (subliniem cuvântul “întunecat”). Personajele primordiale, potrivit cosmogoniei tradiționale românești – de fapt protagonistul în două fețe contrare – erau **Fărtatul și Nefărtatul** având ca adjuvanți (uneori numai buni sau răi sfătuitori) **ființe demiurgice** (ce au rămas ori au intervenit ulterior ca actanți mitico-magici în folclor) precum ariciul, rățoiul, broasca, păianjenul, cocoșul.

Modelul nu se schimbă nici în cazul când personajele au nume potrivit tradiției creștine folclorizate: Dumnezeu, Sfântul Petru, Adam și Eva, Moartea, Necuratul. Observăm că potrivit “poveștii lumii de demult”, “materia” din care a fost creată lumea este **întunecată**, adică **nevăzută, ascunsă**, inaccesibilă sau greu accesibilă, în pericol de a se pierde, ori chiar nesupusă și primejdiosă. Această **stare** de dinainte de Facerea lumii dă înțelesul tradițional dominant al **lumii negre**: lumea anterioară Facerii, lumea premergătoare **oricărei** faceri, lumea din care purcede creația, lumea **Increatului**. Este o lume din care lipsesc tocmai timpul și spațiul, precum și ordinea, rânduiala și forma, lume despre care omul mentalității tradiționale nu numai că nu are nici o cunoștință, **dar se și ferește să afle ceva** teamă izvorâtă din străfunduri de care a profitat, fără îndoială, creștinismul, disprețuitor al divinației păgâne. Față de această lume omul tradițional manifestă o **teamă respectuoasă**, ceea ce denotă trăiri sufletești de sorginte arhaică de

data asta convenabile și favorizante aculturației creștine, ce înconjurau în străvechime **sacrul** și, prin urmare, ele sunt comune tuturor reprezentărilor religioase. “Nucleele de forță” mistico-magice de sarcalitate și religiozitate cele mai de seamă sunt:

- **Starea de graviditate** - “starea binecuvântată” în cazul femeii, iar prin extensie orice stare germinativă pândită și purtătoare de forțe nenumite foarte puternice și primejdioase.

- **Oul** ca purtător al Increatului însuși; este folosit de vrăjitoare când vrea să strunească ori să-și adjucece forțe ale increatului spre a le trimite în lume și chiar peste hotarele lumii noastre, pentru a modifica, potrivit voinței și scopurilor urmărite, ordinea sau rânduiețile existente.

Prin aculturație – potrivit legendei – ouăle aduse la Crucea răstignirii sunt înroșite de sângele Mântuitorului. Noima legendei se deslușește abia după ce o corelăm cu **obiceiul încondeierii ouălor**. Oul încondeiat este împodobit cu cele mai nemaivăzute **forme**, mereu altele, mereu noi – fără îndoială pentru a ține **înlăuntrul** acestor nemaivăzute forme periculosul și foarte densul nucleu de forțe **ale Increatului**. Tot astfel, sângele Mântuitorului, sângele “Legii celei Noi” – al rânduieților noii Lumi – produce ferecarea forțelor Increatului prin forma frumuseții divine – culoarea roșie a sângelui Mântuitorului.

În chip cât se poate de transparent, creștinismul a dat un rol prioritar în arhitectura sacră a bisericilor acestei prezențe a **Increatului**: oul de struț fixat sub policantrul de deasupra anvonului, locul de unde preotul tâlcuiește în cuvânt Logosul divin. Informal fiind, Încreatul “preexistând” și “prezidând” la Creația Dintâi, poartă cu sine eternul pericol de a năpădi, de a inunda, de a aduce destructurarea și diluția a tot ce e creat, a **tot ce are formă**. De aceea în însăși zestrea etimologică a cuvântului românesc **frumos** se deslușește noima existențială, ontică a frumuseții: **formosus**. “Păstrător de forme” fiind, frumosul zăgăzuiește înlăuntrul său nu doar ceea ce nu trebuie expus, ceea ce trebuie protejat de intruziunea, de năvala Increatului, dar și Increatul însuși. Tot de aceea se face și **încondeiatul ouălor**. Sâmburele purtător de temute forțe ale Increatului găzduite în ou trebuie “zăgăzuit” înlăuntrul unor nemaivăzute forme care împodobesc, **înfrumusețează** coaja oului încondeiat cu forme mereu noi, nemaîntâlnite. Tot despre o supremă formă de înfrumusețare – o punere ființială în forma frumuseții divine – vorbește

și legenda despre înroșirea ouălor de Paști împrumutând culoarea din însuși sângele lui Hristos.

Vom avea ocazia pe parcursul lucrării să prezentăm mai pe larg o credință întâlnită de noi în Banatul ultimei jumătăți de veac douăzeci potrivit căreia vrăjitoarea, pentru a-și adjudeca temutele forțe (ale Increatului!) trebuincioase săvârșirii celor mai grele “făcături” (magie neagră, de pildă), poartă la subțioara stângă, zi și noapte, vreme de trei săptămâni, **un ou** de găină până când **Cel Nenumit** prinde ființa în sâmburele aceluia ou. Vrăjitoarea va dispune de forțele Celui Fără Nume adus în lume de căldura subțioarei ei.

A treia, cea mai tranșantă și cea mai temută manifestare a Increatului este, așadar, aducerea la ființare a **Celui Fără Nume**. Forța **Celui Fără Nume** este nemăsurată, cu nimic comparabilă, fără asemănare. “Prezidând” la “facerea tuturor celor care au fost făcute”, Cel Fără Nume poate modifica ori distruge orice, oricare tărâm al lumii fiindu-i accesibil și aflat în totalitate în deplinătatea puterilor lui. Poate de aceea Dumnezeu vechilor evrei – al cărui ecou și temută măreție răzbat în *Vechiul Testament* și care se va fi întâlnit la Facere cu Cel Fără Nume – nu avea nici El nume! (IAHVE).

Și poate tot de aici atât de aspra și categorica Poruncă: “Să nu-ți faci chip cioplit, nici asemănarea vreunui lucru din cer sau de pe pământ”. Asta ar însemna nesăbuința demiurgică a omului de **a institui, sfidând paradigma Creației Dintâi**, (într-o pseudo-creație a creaturii) **forme necanonice** – semne simbolice ereziarhe – susceptibile a fi năpădite și “inundate” de temutele forțe ale Increatului care, întruchipate în Cel Fără Nume, au prezidat la unica, singura adevărată, irepetabila Facere: *Geneza* săvârșită la începuturile vremurilor prin Dumnezeu Unic al *Vechiului Testament* – **fără nume și El** -, singurul în măsură să instituie **forme adevărate**, singurul în măsură **să se opună**, să zăgăzuiască puterea Celui Fără Nume, forțele Increatului. De atunci, adică din Primordii, Frumusețea cea Adevărată, Frumusețea cea totuna cu Adevărul și cu Binele se află **numai în Dumnezeu**, în Adevăratul și Bunul Ziditor de Forme. Cât va fi lumea și Creația – o spun teologii creștini – răul nu va avea **formă**, adică nu va avea “existențialitate”, nu va avea **consistență ontică**, ci numai fenomenalitate (cf. Victor Iliescu, 1995, p. 18-22). Căci Răului Cel Fără Nume, sălășuitor în Increat, nu i-a dat nimeni creație, adică formă. Iar Dumnezeu, creând – Adevărul, Frumusețea, Binele – nu i-a dat Răului ființialitate.

Capitolul 2

“Topografia” lumii potrivit credințelor arhaice moștenite în orizontul tradițional românesc

Încercând, pentru uzul demersului nostru o tipologizare (cu inevitabile simplificări și schematizări) a principalelor “ipoteze arhaice” în care omenirea a încercat să-și figureze gândurile despre “nașterea lumii”, am ajuns la concluzia că s-ar putea cristaliza **trei tipuri** principale; trebuie să arătăm că unul dintre criterii (alături de “substanță”, “voință”, “mundaneitate/extramundaneitate”, “sacralitate/libertate”, “transcendență/imanență”) este cel al **supraviețuirii și recurenței** invariantelor, elementelor, fragmentelor relictuale în mentalitatea tradițională a oamenilor comunităților rurale neindustriale de la noi. Am pornit tipologizarea de la examinarea unui număr socotit îndestulător de credințe și idei religioase arhaice (cf. **Istoria ideilor și credințelor religioase** a lui Mircea Eliade și **Dicționarul religiilor** alcătuit de Mircea Eliade împreună Ioan Petru Culianu).

Sistematizarea și schematizarea au mai urmărit să facă evidente coordonatele antropologice pe baza cărora se produc supraviețuirea, recurența și inteligibilitatea acestor credințe, simboluri, miteme pe extrem de întinse răstimpuri și teritorii.

Cele mai arhaice ipoteze cosmogonice afirmă că lumea este făcută de **o divinitate** (zeu, strămoș primordial, ființă exemplară) dintr-o materie preexistentă. Adesea această materie provine din trupul unui **animal** (monstru marin sau terestru), **pitic** sau **uriaș** uciși de acea divinitate. Alteori zeul (în unic chip sau două fețe) face lumea din **nămol** ori **țărâna** aduse din fundul întunecatelor ape de feluriți adjuvanți (broască, rățoi), ulterior fiind ajutat, sfătuit, ajutat sau încurcat de alte viețuitoare (arici, păianjen, albină) ori de diavol.

Aproape întotdeauna zeul **se retrage**, supărat sau ostenit de greșelile, ingratitudea ori răutatea oamenilor. Divinitatea creatoare devine mai degrabă nepăsătoare decât inaccesibilă, din punct de vedere magic el fiind **prezent** tot timpul în lume, lume în creația căreia și-a “materializat” **actul său de voință**; în acest chip, zeul

rămâne **o prezență intramundună** cât și un model al impunerii actului de voință de către vrăjitor. Dacă vom trece de prima consecință – cea de suprafață – a acestei rămăneri și a acestei prezențe paradigmatică a divinității prin voință în urzirea lumii, adică de planul mitic – legendar în care fie că “zeii coboară printre oameni” (ca în mitologia clasică greco-latină), fie că însuși Dumnezeu, de obicei însoțit de Sfântul Petru se plimbă **în chipul unor unchiași** prin satele noastre, vom întâlni un nivel de profunzime, deslușitor pentru “amoralitatea” practicilor magice săvârșite până azi în mediile folclorice. Într-adevăr, la cel mai adânc și cel mai “negru” nivel de procedare magică, vrăjitorul nu are deloc conștiința vreunei vini, nu se simte deloc pasibil de vreo pedeapsă pentru faptele sale, de parcă pentru el nici n-ar exista lumea de dincolo, de fapt, pentru **el nici nu există**. Căci lumea în care acționează este închisă, magic – solidară, “monolitică”, “monadică”, fără transcendență, divinitatea fiind în osmoză și în sinergie cu puterile de care dispune, **după voința sa**, vrăjitorul, el având oricând acces magic la divinitate, chiar dacă aceasta s-a restras. Voința lui este **totuna** cu voința forțelor și cu voința divinității. Spuneam mai înainte că despre temuta **lume neagră** oamenii mediilor tradiționale știu cel mai puțin și nici nu doresc să știe ceva; vrăjitorii înșiși, chiar dacă nu se tem de nimeni și nimic, totuși față de **lumea neagră** au o atitudine cu totul și cu totul specială. Deslușim aceasta dintr-un fapt altfel inexplicabil: chiar și cei care recunosc că se ocupă cu magia neagră, cei care nu ezită să-ți spună că pot să “ia capul” (să ucidă prin procedee magice) pe oricine trebuie ucis, ei, acești vrăjitori, nu vor recunoaște niciodată că se pricep să **ia mana laptelui!**

După cum vom avea prilejul să arătăm în paragraful intitulat **Mana**, în refuzul lor nu este vorba nici de teamă, nici de **tabù** lingvistic ori de altă natură, ci de **altceva: mana** este puterea însăși a Increatului care **urmărește** venirea ființelor în lumea aceasta (de aceea **mană** se numește în popor și spuma ce apare la gura vițelului când sugă pentru prima dată).

Or, dacă ar recunoaște că poate dispune de blocarea puterilor înseși ale Increatului, vrăjitorul ar suprima sinergia și osmoza lui cu acele puteri, adică și-ar anula propria condiție și propria-i ființă, **ceea ce nu se poate**. “Dovada” acestei stări de lucruri se refugiază până în *Vechiul Testament*: Solomon, înțeleptul rege biblic (970-931 î.H). cel care încheie șirul celor ce au intrat în posesia **Cărții lui Dumnezeu**, este patronul tuturor vrăjitorilor, inclusiv al solomonarilor din tradiția folclorică românească (Oișteanu, 1998,

p.133). Odată ce *Cartea înțelepciunii lui Dumnezeu*, devenită *Cartea lui Solomon* era **în lume** (cu textul gravat în piatră pe stâlpii de la poarta Templului din Ierusalim), oamenii nu se mai închinau lui Iahve (despre care am văzut că era și El “fără nume”), ci apelau la *Cartea lui Solomon*, care conținea descântece, leacuri și vrăji, rituri de chemare a îngerilor și de exorcitare a demonilor” (*ibid*). Este evident că **voiața divină** “înmagazinată” în *Cartea înțelepciunii lui Dumnezeu* rămâne în lume și este simțită de credincioși ca *substitut* atât de puternic, încât este susceptibilă să-l “înlocuiască” pe unicul, puternicul Iahve. Formele cele mai subtile de procedare magică, acelea care s-au refugiat până în nivelurile superioare de elaborare religioasă presupun că **voiața divinității creatoare** rămâne în lume însă **încifrată** în anumite **semne, formule și gesturi** esoterice care **nu se comunică** (socialmente vorbind), ci **se apropiază** pe cale inițiativă. Asemenea “arsenal” s-ar întinde de pildă de la **cuventul-fetiș**, al arabilor preislamici, ori de la *Coranul* însuși la **runele** vechilor germani și până la forme foarte elaborate în tantrismul hinduist – formele **mantra** ale inițierii, complementar la gesturi rituale **mudra** și imagini simbolice **yantra, mandala** – care au două caracteristici: “dublul limbaj” și tehnicile sexuale (cf. Eliade/Ciulianu, 1993, p.117, p.158, p.188).

Într-o invocare aparent ininteligibilă auzită de noi în anii 70 de la bătrâna **Ana Jarcov** din Topolovățu Mare, județul Timiș apare formula “Trup de lup în cap de urs” (cf. Boldureanu, 1997, p.105-106) tocmai cu menirea de a stârni forțele tainice ale Increatului, formulă asupra căreia vom reveni în cursul prezentei lucrări.

Putem să spunem că reminiscențe ale acestui prim tip de “ipoteze cosmogonice” arhaice dau cel mai dens conținut magic credințelor și practicilor oriunde ar apărea ele, de la vrăjitoria folclorică (magia “populară”) până la subtilul ecou din *Cartea Facerii, Întâia Carte a lui Moise*, 1; 3; clar deslușit în *Sfânta Evanghelie după Ioan*, 1; 1-3. O altă caracteristică a conținutului magic dens rezultat și moștenit din ipotezele cosmogonice arhaice circumscrise acestui prim tip, apreciate de noi ca fiind cele mai vechi, este că procedeele magice sunt de cea mai mare tărie, ele sunt radicale, vizează nașterea sau lumea dinainte de naștere – temuta **lume neagră** - și forțele ce o guvernează și prezidează la facerea (ori modificarea) lumii noastre și la destinul omului. Demersurile magice ce aparțin acestui registru al existenței totale nu privesc decât în mică măsură și arareori viitorul și divinația și, tot astfel, și ceea ce Romulus Vulcănescu cuprinde sub

denumirea de *Mitologia sorții și a morții* – poate doar în măsura în care se fac acolo referiri la “preesistență”, ori la “trecerea din cosmos pe pământ și invers” (Vulcănescu, 1987, p.162, 168). Vrem să spunem că palierul magic care corespunde moștenirii lăsate de acest prim tip de ipoteze cosmogonice nu este “prospectiv”, el nu se referă la “ceea ce va veni”, **ci la ceea ce este**; doar că acest “prezent” are o nuanță cu totul și cu totul specială, aproape de neînțeles pentru omul modern: acest “prezent” este o categorie **supratemporală**. El nu aparține existențialului, contingentului, timpului și spațiului, adică nici uneia dintre condițiile și circumstanțele profanului, ci unei sacralități arhaice totale, închise, esențiale, supra-naturale și **suprafirești**.

Rosturile ei sunt **prefacerea existentului și modificarea destinului** potrivit Voinței Dintâi sau mai precis “echivalentului” acesteia, de care dispune, **după a sa voință și fără a da seamă nimănui**, vrăjitorul și care echivalent (apropiat definitiv de vrăjitor) se află în totalitate în mâna acestuia. Exemplul tipic de astfel de vrăjitor este, în tradiția românească, **solomonarul**, între ale cărui atribute se numără: atragerea-respingerea ploilor torențiale și “manevrarea” norilor grei, aducători de furtuni, a fulgerelor și trăsnetelor; puterea de a ști unde se află apă sub pământ pentru săparea fântânilor; puterea de a “răscumpăra” nașterea unui prunc dacă acesta s-a născut cu “semne diavolești” (dinți crescuți, pilozitate pe trup), ori dacă pruncul a fost “schimbat” (înlocuit) de către “muierea neagră” (un personaj de mitologie populară care vine ca ursitoare ori în locul ursitoarelor) și pune pruncul ei (identificat dar fals) în locul pruncului adevărat. Vrăjitorul (solomonarul) îl duce, în miez de noapte, și îl “încredințează” la vâltorile unui râu, cerându-i “muierii negre” restituirea pruncului adevărat.

Al doilea tip de “ipoteze arhaice” despre cosmogonie este, într-un fel, mai “poetic” – în sensul că el întemeiază o **mistică arhaică existențială totală**. Deși în formele tranșante “variantele” acestui tip apar mai rar, ele dau multă consistență existenței în această lume, cât și în cea a postexistenței, în “cealaltă lume”, în “lumea de dincolo”, în “lumea fără dar” – cum îi spune poporul. Potrivit ideilor arhaice circumscrise acestui tip de “viziune cosmogonică”, **lumea este făcută prin sacrificiul de sine al Zeului** (sau a ceea ce-i este foarte apropiat – epifaniile sale, “progenitura” sa.). În oricare ipoteză (variantă) a acestui tip de cosmogonie arhaică, prin creație – care este un act demiurgic, “facere din ceva” - în lumea creată rămân atât “substanța” divină, cât și voința divinității

– **în forma solidarității mistice a sacrificiului de sine.** Această solidaritate mistică întemeiază condiția originară a sacrificiului: cel sacrificat e Zeul însuși (Frazer, 1980, III, p.249. 297). Poate cel mai elocvent exemplu pentru acest tip de “întemeiere a lumii” pe astfel de ipoteze cosmogonice îl reprezintă **religia vechilor germani**, în sensul că acolo recunoaștem ușor **principiile creative ale celui de-al doilea tip** (chiar dacă, în aparență și prin contaminări formale în religia și mitologia vechilor germani, lumea s-a făcut prinuciderea lui Ymir de către Odhin, Vili și Ve, frați divini și nepoți ai uriașei ființe antropomorfe, Ymir):

a) – destinul ca soartă, ca **dat** (prima sursă a fatalismului, care, prin aculturație, va submina, peste vreme, varianta germană de catolicism, ducând la Reformă);

b) – Odhin este cunoscătorul magiei divinatorii (a doua sursă a fatalismului, deschizând calea misticii Evului Mediu german prin postularea relației directe între Creator și om);

c) – Odhin este purtătorul unor capacități șamanice (cunoscător al morții inițiatice);

d) – Odhin pretinde jertfe de oameni, care sunt spânzurați de ramurile arborilor (Eliade/Culianu, 1993, p.158) **tot astfel** cum zeul însuși fusese sacrificat prin atârănare, timp de nouă luni, și rănit cu lancea, numai astfel el putând să dobândească înțelepciunea magică a runelor (ibid.).

Semnalăm că în religiile fondate pe acest tip de ipoteze se practică – treabă deloc exclusivă – **sacrificiile umane**; ceea ce este cu adevărat semnificativ este însă evidența cu care se impune magic analogia (omologarea) dintre victimă și zeu. Or, magic vorbind, analogia și omologarea **sunt totuna cu identitatea**, ceea ce J.G. Frazer semnalase, precum am arătat mai sus, în condițiile propriu-zise, originare ale sacrificiului ritual, victima nu este nici ofrandă, nici mesager trimis zeului, ci *Zeul însuși* (Frazer, 1980, III, p.10-12; 249; 297).

Ca principale modalități practice ale “artei magice” – preluată în folclor și ca urmare recognoscibile în mediile tradiționale sătești sunt: ghicitul și tehnicile propițiatorii, cunoașterea (și influențarea) destinului individual, cunoașterea inițiativă a morții și necromanția, o mitologie eshatologică “folclorizată” și, bineînțeles, toate dovezile de “omor ritual” – de la **pripoliș** (despre care vom vorbi) până la exemplele date

de Frazer (1980, III, p. 12 și urm.) despre uciderea Regelui Pădurii, a Zeului-Arbore. (În spațiul românesc ecoruri folclorice se află în simulacrul de ucidere rituală și înmormântare a Caprei - “pușcarea caprei” la sfârșitul colindatului; “înecarea Caloianului”; mai aparte și cu totul surprinzător (în afară de “pripoliș”), în balada bănățeană - ciclul “Novăceștilor” - se vorbește despre Gruia ca despre un personaj cam greu de cap, - “bolândoc”, care, vrând să se însoare cu “fata pădurii” este în pericol de a fi ucis de ea. Il salvează tatăl, Novac, fugărind-o, urmărind-o în pădure și ucigând-o.

După cum se vede, nota dominantă a viziunii magico-religioase rezultată din acest tip de ipoteze este caracterul ei **consecutiv, succesiv** întemeierii existenței: după ce existența **a fost dată**, ea curge cvasi-inexorabil către ceva. Cu alte cuvinte, nota dominantă se transpune în **fatalismul copleșitor** (în cazul “religiei lui Odhin” am semnalat deja cele două izvoare ale fatalității – magia divinatorie și cunoașterea inițiatică a morții - despre inițiere și cunoașterea inițiatică a morții fiind vorba, după părerea noastră, și în variantele bănățene ale ciclului “Gruia lui Novac”). Așadar întrebarea pe care ne-o punem este cea privitoare la urmele ce se întâlnesc în folclor în zona de care ne ocupăm, întrucât unul dintre criteriile statuate în prezenta lucrare este cel al **recurenței** elementelor și relictelor arhaice, de substrat în orizontul mental al omului tradițional. Răspundem reamintind avertismentul făcut de Mircea Eliade: adesea, în folclor faptele cu semnificații profunde ni se înfățișează în forme modeste, banale, chiar vulgare și triviale. În capitolele și paragrafele secțiunilor următoare vom înfățișa --uneori reconstituind (ipotetic) etape, fapte, verigi dispărute – episoade care se rânduie după “liniile de forță” ale unuia sau altuia dintre tipurile de ipoteze cosmogonice arhaice. De aceea pentru moment aici ne interesează să fim avertizați despre factura și alura generală a acelor serii de episoade. Iată câteva dintre cele mai la îndemână credințe (notate aici în forme cât mai succinte cu putință):

- când mănânci nu-i bine să te întinzi și să caști;
- când visezi urât (ai semne rele în vis), nu-i îngăduit să vorbești până nu mănânci ceva, în orice caz nu trebuie povestit virsul înaintate de amiază;
- la începutul anului bănățenii consumau ritual vrăbii;
- o dată pe an, de Paști, e bine să se consume măruntaiele mielului (drob de miel);

- cutremurătorul sacrificiu uman numit **pripoliș** (la românii din sudul Dunării), despre care am publicat un succint studiu (Boldureanu, 1997 a, p.120-126);

- creștinismul însuși, care prin aculturație și-a apropiat multe “construcții” spirituale precreștine, realizează **consubstanțierea** în Sfânta Taină a Euharistiei mutând accentul de pe **aducerea ofrandelor** (jertfa precreștină) pe **consacrarea darurilor**, precum ne spune teologul Nicolae Cabasila.

În toate aceste exemple e vorba de ofrande și sacrificii aduse rânduielilor lumii în scopul menținerii și consolidării acestora. Menținerea și consolidarea acestor rânduieli se fac pe baza **simetriei perfecte**, care omologhează structura și funcțiile organismului omenesc cu prototipul cosmic, constituit din substanța și prin voința sacrificiului de sine al Zeului întemeietor postulând corespondențe și analogii – în plan magic **identități**, fapt teoretizat de antropologi prin conceptul de **cosmos astrobiologic** (Gusdorf, 1996, p.108 și urm.).

Altă serie de exemple este compusă din **sacrificiile întemeietoare** prin substitute și simulacre: Jertfa la temelie sau în zidirea propriu-zisă (urma, umbra, oul, parte dintr-o pasăre ori animal, șarpele casei) sau jertfirea unui berbec la nuntă în momentul “învălitirii miresei” – ceea ce corespunde întemeierii familiei.

În sfârșit, o a treia serie de exemple ar fi reprezentată de **cunoașterea inițiativă a morții**: cântece de leagăn – blestem, apa de botez, schimbarea pruncului lăsat nepăzit și fără apărare, cina ursitoarelor și altele, ori de **consubstanțierea magică** în rituri funerare, precum **decapitarea rituală** (pripolișul, îndângarea), **coliva**, **necrofagia rituală** (bazată pe principiul arhaic al eliberării/însușirii vieții ce părăsește cadavrul - Vulcănescu, 1987, p. 170-171).

Forma cea mai “populară” a **jertfirii de sine** (un ecou folcloric extrem de îndepărtat al **jertfei de sine a zeului**) se întâlnește la români în vocația de **a ține sărbătorile, datinile și posturile**, mai cu seamă postul negru, despre care vom vorbi într-un capitol special. Această aptitudine **generală** la români este atestată de Elena Niculiță-Voronca (1998, I, p.216), iar la bănațeni, precum am avut ocazia să arăt (Boldureanu, 1994, p.195-215), Simeon Manguica inventariase, în **Călindariu(...)** lui peste 400 de asemenea datini și sărbători păstrate până spre sfârșitul veacului al XIX-lea. Creștinismul însuși, cu marea lui forță de absorbție aculturativă, a reținut într-una din componentele de

bază ale sale (Taina Trinității) elementul definitoriu al **sacrificiului de sine** din acest tip de “ipoteze arhaice” despre cosmogonie: sacrificarea Fiului celui de-o ființă cu Tatăl: înțelesul profund al acestui sacrificiu (fiind o ipostază a jertfirii de sine) este cel de **jertfă mântuitoare – mântuire jertfelnică** prin care se izbăvește partea dumnezeiască din om prin învingerea morții. Harul unei asemenea jertfiri este prefigurat în puterea jertfelnică a credinței din episodul biblic al lui Iov, (*Vechiul Testament*) care, deși exprimat mitologic la scara umanului, nu face decât să întărească pe baza modelului ”zeul se jertfește pe sine jertfindu-și fiul” atât componenta antropologică, cât și pe cea profetică (mesianică), după care Hristos **există** “dinainte de toți vecii”, așa cum spune Sf. Ioan Botezătorul.

Al treilea tip de ipoteze cosmogonice arhaice ipostaziază **lumea ca o creație ex nihilo**. Este Creația dumnezeiască propriu-zisă, **Taină**, ca urmare impenetrabilă minții omenești. La nivel arhaic, mitologic și precreștin aceste “variante” prezintă o subtilitate pe care o preia *Vechiul Testament* (prin stilul și atmosfera acestuia) cel puțin ca ecou, dacă nu cumva ca un adaus “folclorizat” față de universul tematic revelat al *Cărții Sfinte*.

Subtilitatea “variantelor” circumscrise acestui ultim tip cosmogonic arhaic se vedește în faptul că Zeul este **posesorul** (parțial) sau **mântuitorul** (cel puțin într-o măsură oarecare) al energiilor necreate și este situat în același “sediul”, adică în sinergie cu InCreatul. Ca urmare, principial El, Zeul, rămâne în **afara Creației**, însă nu desprins de ea (relațiile sunt nemăsurabile, calitative, adică mistice); în raport cu Creația, El are cu totul alt statut ontic: El este **extramundan**, iar **transcendența** este, în această privință, atributul Lui.

James George Frazer (1995, p.17 și urm.), semnalând deosebirea între **cosmogonie** (creație ex nihilo) și **antropogonie** (creație demiurgică “din ceva”), remarcă totodată și două trăsături definitorii pentru temeiurile antropologice ale creștinismului, una arhaic-păgână, cealaltă **arhi-creștină**. Spunem **arhi-creștină** – dacă ne este îngăduit – întrucât dacă am folosi termenul de “protocreștin” am sugera, ori am accentua, îndeosebi, componenta semantică cronologică; câtă vreme **arhi-creștine**, pe lângă prioritatea în diacronie, exprimă și rostul paradigmatic și potența generativ – modelatoare pe care, prin această trăsătură, *Vechiul Testament* le are pentru creștinism. Așadar, o vom numi pe aceasta a doua caracteristică: este **monoteismul**. Prin prima caracteristică semnalată, de asemenea, de Frazer, acest al treilea tip socotit de noi se înrudește – cel

puțin în privința substanței plastice a mitului – cu cel de-al doilea tip, cel al cosmogoniei prin sacrificiul de sine al zeului. După o povestire păstrată în versiune grecească, a unui preot babilonian, Beroz, - arată Frazer – “zeul Bel și-a tăiat propriul cap, iar ceilalți zei i-au adunat sângele scurs, l-au amestecat cu pământ și au modelat oameni din acest amestec însângerat; de aceea, zic ei, oamenii sunt atât de înțelepți pentru că argila lor neînsuflețită e amestecată cu sânge divin” (Frazer, 1995, p.18). Cât despre cealaltă caracteristică, vizând monoteismul ca reflex al creației **ex nihilo** și consecințele acestui tip de cosmogonie, Frazer arată că, potrivit capitolului 1 al *Genezei* din *Vechiul Testament*, în a cincea zi, Dumnezeu, după ce a creat toate viețuitoarele pământului, doar la urmă “**a făcut omul, bărbatul și femeia, după chipul Său**” (s.n. I.V.B.). Al doilea capitol, reluând episodul facerii omului și a viețuitoarelor, spune că Dumnezeu a creat întâi omul și apoi animalele inferioare, iar în ultimul rând femeia – făurită dintr-o coastă luată de la bărbat în timp ce el dormea – ca și când femeia n-ar fi avut loc în planul inițial al *Genezei* – spune Frazer (1995, p.17).

Tot ce a făcut Dumnezeu prin Cuvânt (prin rostire imperativă, adică **ex nihilo**), a văzut că **este bun**; numai după ce l-a zidit pe Adam din lut (așadar creație demiurgică “din ceva”) și i-a dat viață din **sufierea** (Duhul) Lui, Dumnezeu a văzut că **nu e bine**: “Și a zis Domnul < Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el >” (**Facerea**, 2; 18). În următoarele versete din Capitolul 2 (19,20) se arată că Dumnezeu făcuse din pământ toate fiarele câmpului și toate păsările cerului și le-a adus la Adam ca să vadă cum le va numi. Domnul **a lăsat** ca acestea să se numească așa cum le-a numit Adam, dar printre ele Adam nu și-a găsit ajutor pe potrivă lui. “Atunci a adus Domnul Dumnezeu asupra lui Adam un somn greu, și, dacă a adormit, a luat una din coastele lui și a plinit locul ei cu carne. Iar coasta luată din Adam a făcut-o Domnul Dumnezeu femeie și a adus-o la Adam” (*Facerea*, 2; 21-22).

Frazer apreciază că varianta iahvistă – cea din capitolul 2 – anterioară fiind ca epocă de redactare, “este mult mai pitorească, dar este și mai bogată în folclor” (Frazer, 1995, p.17), iar textul primului capitol provine din ceea ce a fost numit *Codul sacerdotal* redactat ulterior, în timpul sau după captivitatea babiloniană (**ibid**).

Aici stă cea de-a doua consecință importantă pentru noi: varianta iahvistă reprezintă ea însăși “complementaritatea folclorică” a variantei sacerdotale.

Această împrejurare întărește opinia la care aderăm, anume aceea a complementarității, în fiecare epocă, începând din arhaicitate, a **culturii constituite** și a “culturii folclorice”. Consecința imediată este faptul că recurența elementelor, relicvelor, motivelor, simbolurilor este mult mai susținută și mai consecventă “pe verticala” complementarității – în cazul nostru **pe verticala culturilor de tip folcloric**, chiar dacă, toate acestea “folclorizate” fiind, sunt contorsionate, denaturate, neclare.

Prin urmare, în încheierea acestei secțiuni, cu specială referire la cel de-al treilea tip de ipoteze cosmogonice arhaice – creația **ex nihilo** – ne interesează principalele ecouri și aspecte care se întâlnesc încă în folclorul bănățean din zilele noastre. În sinteză, principalele “**direcții tematice**” corespunzătoare acestui al treilea tip ar fi (după opinia noastră):

- “Misoginismul” cel mai adesea blând al folclorului, îndeosebi al speciilor narative în proză (snoavă, basm nuvelistic).

- Sătenii (mai cu seamă femeile) până-n ziua de astăzi **dau nume** tuturor animalelor domestice (câinilor, pisicilor, vitelor, chiar și orătăniilor). În deosebi vacile se “botează” negreșit cu nume specifice, derivate de la ziua săptămânii când au fost făcute (Lunaia, Joiana, Domnica, Petca). Încă de aici trebuie să semnalăm că atunci când vaca gospodăriei îmbătrânește, ea este înstrăinată, iar dacă e vândută măcelarului din sat, atunci cei ai gospodăriei **nu cumpără și nu mănâncă** nici carne, nici alte produse făcute din vaca cu pricina (și care, amintim, **a avut nume**).

- Viețuitoarele (numite la început de Adam) **nu au suflet** (Papadima, 1995, p.69), dar au ceva, spune autorul citat, ce ar corespunde conștiinței, adică o facultate de comunicare cu omul. Fie că e reflexul animismului, animatismului, panteismului sau panenteismului arhaice, fie că e ecoul prestigiului că toate acestea viețuitoare, chiar și obiecte ale naturii, ori create de om **au fost făcute** sau “au fost lăsate” (îngăduite) de Dumnezeu, sătenii le “personifică”, adică “poartă discuții” cu ele în grai omenesc. Noima acestor “personificări” nu se află în vreun artificiu stilistic; ne-o lămuresc șirurile de **metamorfoze** care se petrec în basme. De pildă, calul (personificat și el) îi dă sfaturi lui Făt-Frumos pe care acesta, urmându-le, declanșează adevărate instituii demiurgice, ceea ce reprezintă un “dialog existențial”(piaptănul sau peria devin păduri, oglinda devine lac sau mare de netrecut etc.);

- uneori, unii observatori atenți ai mediilor tradiționale (culegători de folclor, etnologi, scriitori) au semnalat cruzimea deosebită, sălbatică a unor oameni din popor față de animale (chinuirea și omorârea lor în suplicii inimaginabile, cu atrocitate și violență extreme), dovadă – dincolo de sadismul unui psihism individual deviat – a unui dat al “subconștientului colectiv”: **lipsa sufletului** la victimele unui asemenea comportament aberant (aici este, poate, locul unde sacrificiul de apropiere până la a se confunda cu maleficiul);

- numeroasele episoade folclorizate despre Dumnezeu umblând prin lume (uncheș peregrin) sunt doar o aparență, o îndulcire șăgalnică a unui inflexibil monoteism al ortodoxiei românilor concrescut în “legea străbună”. Această inflexibilitate, refugiată în straturile de profunzime ale ethosului folcloric românesc, prilejuiește, atunci când se ivesc condiții socio-istorice prielnice, răbufniri de “fundamentalism ortodox” – ceea ce ar trebui să rămână un permanent semnal de avertizare pentru actorii scenei socio-politice românești, dar îndeosebi pentru oamenii de cultură și pentru întâi-stătătorii Bisericii noastre.

*

* *

Încercând o primă concluzie la finele celei dintâi secțiuni a lucrării noastre, socotim că e nimerit să readucem în atenție (nu atât specialiștilor, cât mai ales unui public mai larg) dificila problemă a raporturilor și limitelor dintre faptul religios și faptul magic, implicat a definirii “religiosului” și a “magicului”. Sintetic, am putea lua ca puncte de pornire dar și ca repere de raportare viziunea **funcțională** (a cărei expresie o formulează Bergson prin conceptul de “funcție fabulatoare”), cealaltă extremitate fiind reprezentată de Émile Durkheim, în esență de concepția **structurală**, în care formalismul religios este prototipul formalismului juridic (Augé, 1995, p.30) și unde, în contul opoziției sacru/profan (în care se poate opera o distincție a ceea ce ține de empiric și ceea ce ține de magie), religia poate fi definită ca “sistem solidar de credințe și practici referitoare la lucruri sacre, adică separate, interzise, credințe și practici care unesc într-o singură comunitate morală, numită Biserică, pe toți aderenții”. (Durkheim citat de Augé, 1995,

p.30). Căutând mai departe acele mecanisme universale care stau la baza celor mai elementare forme ale credințelor ce întemeiază, în sens larg, viața religioasă (și care fac cu putință – spunem noi – ca faptul religios să devină și să se comporte ca fapt social), Durkheim enunță **trei criterii** care, definind religia, o și separă de magie (deosemnând totodată și rădăcina comună a celor două – n.n.):

- religia e un sistem;
- religia privește realitățile sacre;
- religia e atributul unei comunități morale.

Comparabilă este religia cu magia după primele două criterii, dar diferă multiplu după cel de-al treilea (întrucât magia nu are fundament moral, așa cum vom arăta în capitolul despre “amoralitatea” magiei; apoi magia este non-comunitară nu doar în sensul că este mai degrabă “individuală”, ci în cel că magia are atributele **ocultului, inițiaticului, ezotericului**. “Nu există Biserică magică; - notează Augé – magiei îi lipsește comunitatea morală formată din ansamblul credincioșilor” (p.33). Această distincție rămâne decisivă și operațională, chiar dacă examinând raportul mistic-magic, raport care desemnează limita dinamică dintre faptul religios și cel magic, trebuie să spunem că în nici unul din faptele religioase componenta magică nu poate fi anulată. Problema aceasta am tratat-o pe larg într-un curs universitar publicat (Boldureanu, 1997/b, p. 33-34 cf. Cassierer, 1994, p.131-132).

SECȚIUNEA A II-A

CREDINȚE ȘI PRACTICI MAGICE ÎN BANAT

Capitolul 3

“Cel – fără – de – Nume”

În anii '73 - '75 împreună cu Cercul de folclor al Universității din Timișoara (al cărui membru eram încă din vremea studenției) am întreprins cercetări asupra unor **forme arhaice** de mentalitate care mai există în folclor în satele bănățene. Profitând de faptul că eram cunoscut de săteni și în același timp eu însumi cunoaștem bine mentalitatea oamenilor din **comunitatea** tradițională în care m-am născut (condiție nu numai esențială, dar și privilegiată a etnologului!), am avut “acces” la singura vrăjitoare autentică pe care am întâlnit-o “în carne și oase” – cum se spune – în viața mea. Se numea Jarcov Ana și avea, pe atunci, peste 80 de ani.

Nu mă pot lăuda că am priceput ușor ceea ce mi se înfățișa. Primul lucru pe care a trebuit, spre marele meu regret, să-l accept m-a intrigat în mare măsură: deși mă cunoștea și-mi cunoștea familia și “vița” (neamul) încă de la străbunici, Ana Jarcov mi-a spus că nu poate să-mi “facă de probă” (adică să-mi arate, să-mi dea exemplu) nici o “făcătură”. Astfel am priceput două lucruri: 1. Actul magic era o realitate inexorabilă, primordială cu care nu-i de joacă. 2. “Arta magiei” (cel puțin la început, când “cel chemat” își descoperă harul) nu se învață așa cum s-ar învăța orice meserie. Am înțeles că “descoperirea harului” (ca și obârșia lui) se face prin vis și este o moștenire necunoscută din neam. Altfel spus, “învățarea” are o misterioasă origine revelată.

Întrebând-o pe Ana Jarcov (care avea reputația de “mare maistoră” și era socotită de obște în deplinătatea facultăților mintale) dacă poate să facă “făcătura de luarea

capului”, adică terifianta formă de magie neagră cu scopul uciderii cuiva, mi-a spus liniștită că poate, și m-a întrebat al cui cap vreau să-l ia. M-a avertizat îndată, însă, că dacă îi voi spune un nume “așa de formă” (adică fictiv) e treaba mea, pentru că făcătura se va pune pe capul unuia care poartă respectivul nume! În acel context am aflat că Anei Jarcov nu-i era frică nici de justiția pământească și nici de Judecata divină și nu avea în nici un fel conștiința vreunei vinovății, ca și când faptele ei s-ar fi situat dincolo de Bine și de Rău.

Dar cel mai zguduitor lucru l-am descoperit atunci când am înțeles “cu cine lucrează (lucrează)” Ana Jarcov: “Atunci vine” îmi spunea referindu-se la “invocația magică”, și bătea cu palma în tăblia mesei. Am remarcat că nu folosea nici măcar pronumele “El” sau “Ea”. Adică propoziția “Atunci vine” nu avea nici un subiect! Ceea ce “venea” la chemarea ei nu era nici spirit malefic, nu era nici Necuratul însuși. Era cel pe care l-am denumit “Cel – fără – de – Nume”. Am înțeles că de fiecare dată era absolut nou, că nu avea nici o asemănare cu ceva din cer sau de pe pământ. “Cel-fără-de Nume” este în absolut “inedit” – adică **needificat!** - , cu o nouitate lipsită de orice contingentă și de orice circumstanță, întrucât identitatea lui constă în raportarea nemediată la **Puterile Increatului** (cu care este “de-o ființă”), este **primordial** deci, iar lipsa lui de asemănare cu **orice** entitate din cer sau de pe pământ se datorează tocmai acestei primordialități. Căci, pe când orice entitate din cer ori de pe pământ **sunt create**, Cel-fără-de-Nume, ținând de Puterile Necreate în chip nemijlocit, nu poate avea nici numele, nici asemănarea a ceva ce a fost creat. Și cu totul tulburător este că abia după săvârșirea “făcăturii”, Cel-fără-de-Nume își însușește numele celui al cărui cap l-a luat... “Faptul” prezintă oarecare analogie cu rămânerea sufletului “în strajă” după moarte, până când moare următorul, astfel încât “în strajă” sunt totdeauna două suflete, provizoriu unul având identitatea celuilalt (după cum, simetric, în lumea “dinainte de facere” - lumea Increatului), așa și Cel-fără-de-Nume împrumută ceva din identitatea creatului: numele celui răspus (însă doar pentru o scurtă vreme).

Capitolul 4

M a n a

Acest cuvânt este întrebuințat cu mai multe înțelesuri și, potrivit acestora, în mai multe contexte relative la domenii diferite. Astfel, în vorbirea obișnuită apar expresii ca “mană cerească”, “an mănos” cu înțeles de “binefacere”, “belșug”, “îmbelșugat”; cu înțeles contrar, oarecum “specializat”, adică în limbajul tradițional al cultivatorilor încă se mai aude expresia “mana viței de vie”, ba chiar “cultura cutare este **mănată**”, altfel spus a fost “atinsă de mană”; deci “a fost vătămată”, “a fost calamitată”.

Împrejurarea că un fapt anume, o credință, un cuvânt și o expresie se comportă semantic “în două fețe” nu doar contrarii, ci puternic polarizate într-un antagonism de neacceptat pentru raționalismul și logica omului modern denotă că respectivul fapt aparține arhaicității, pentru că el este conform cu “principiul originar” al simbolului și al gândirii simbolice. Puternica și ireductibila dualitate, este exprimată, însă, sinergic și sincretic, precum am arătat în Secțiunea întâi.

Fără a urma ordinea firească, adică cea oferită de însăși logica sensurilor, voi “sări” acum la înțelesul foarte specializat, de **termen tehnic** pe care **mana** îl are în etnologie și antropologie. Cuvântul **mana** a pătruns în limbajul explicativ al acestor științe în veacul din urmă preluat direct din vorbirea unor triburi primitive și anume cele de **algonkini** din N-E Statelor Unite ale Americii. **Mana** sau **manitu** desemnează numele unei **puteri totalizante**. (Similitudinea cu cuvântul neoaș românesc este tulburătoare, pentru că nu există nici o legătură **directă**, de tipul influențelor între două zone atât de îndepărtate geografic și istoric). Triburile aceluși îndepărtat ținut **cred** în acea **putere** pe care aborigenii o mai numesc **orenda** (la irochezi) sau **oki** (la huroni), care este prezentă nu numai în religia lor primitivă, dar și în practicile magice, foarte prezente și extrem de dezvoltate în viața tribală (Eliade/Culianu, 1993, p.47; 239

Și acum, iată, în prelungirea și în adâncirea tulburătoarei asemănări cu **mana** din vorbirea tradițională românească, o adevărată “lovitură de teatru”: în “latura neagră” a practicilor magice din Banat (dar și cu o răspândire mai largă) **mana** are înțelesul de “putere a laptelui”. Iar dacă ne amintim și de expresia populară”(râuri de) lapte și miere”, ne dăm seama că avem de-a face cu o putere totalizantă care depășește, chiar, lumea noastră: în viziunea populară **prin Rai curg râuri de lapte și miere!**

Tot la noi, în Banat, **mana** se mai numește și spuma ce se formează la botul vițelului, care, abia fătat, se repede la ugerul vacii pentru a se hrăni din aceeași energie

vitală din care s-a fruptat și înainte de facere (adică pe când era în temuta “lume neagră”). Dacă, însă, vom aminti și consumul ritual al **colastrei** care e săvârșit de copii, atunci transpare cu suficientă claritate, nădăjduim, atât relația manei cu temutele Puteri, cât și consecvența și sistemicitatea cu care faptele de teapa celor ce ne stau aici în atenție se rânduie **încă** în orizontul mental al oamenilor din mediile tradiționale. Pe scurt, în ce constă ritualul care dănuie în Banat până-n zilele noastre? O parte din primul lapte ce se mulge după ce vaca fată se fierbe, coagulându-se sub forma de colastră (bănățenescul **corastă**). Copiii gazdei, vecinilor, alți copii găsiți întâmplător la joacă pe uliță sunt aduși “să mănânce corasta”. Ea se pune, caldă, într-un blid din care copiii mănâncă. Amănunte semnificative:

- micul ospăț ritual trebuie să se petreacă **pe pământ** (nu la masă);
- deasupra, peste capetele copiilor, se așază un cearceaf (bănățenescul **poneviță**);
- gospodina casei aruncă pe cearșaf apă zicând “Doamne, dă izvor la vacă !” și face, pe rând, că toate viețuitoarele din gospodărie care progenesc: oaia, scroafa, iapa, găina, rața ș.a., iar copiii o imită, răspunzând ca puii fiecăreia (scenariu de magie prin asemănare),
- nu putem să nu amintim că în zonă există zicala “să mănânci (cutare fruct sau aliment) **cu poneava-n cap:**”, zicală al cărei înțeles este de blestem cutremurător: moartea. Or, practicarea unui ritual “în două fețe” puternic polarizate, antagonice este semnul acționării unui principiu al arhaicității și denotă dispunerea simetrică a celor două lumi care gardează lumea noastră: temuta “lume neagră” – cea dinainte de naștere – și “lumea fără dor” – cea de după moarte.

Capitolul 5

Numărătoarea mare

Este vorba de o practică magică cu scop benefic, dacă acceptăm că prin “benefic” se poate înțelege “ușurarea desprinderii sufletului de trup”, altfel spus **un fel de eutanasi**

magică. Voi preciza însă îndată că “eutanasia” aceasta nu se practică decât atunci când muribundul nu se săvârșește nici după ce preotul a plinit Taina împărtășaniei și i-a dat dezlegarea. În asemenea **rare** situații, mentalitatea rurală – “lumea satelor” – presupune că muribundul nu poate “să-și dea sufletul” fiindcă asupra lui planează făptuirea unui groaznic păcat pe care, fie nu l-a mărturisit la cea din urmă împărtășanie, fie nu i-a fost iertat în ceruri; un asemenea păcat este atât de grav și de cumplit, încât pentru urmași e mare primejdie și numai a se gândi la așa ceva!

Dacă cei vii (familia) se hotărăsc “să-i facă **Numărătoarea mare**” – hotărârea aceasta nu-i ușoară – atunci este chemată o “muiere pricepută” (expresie pentru “vrăjitoare” în lumea satului). Invitarea se face cu multă discreție și prudență. (Se crede chiar că vrăjitoarea “simte” că e nevoie de ea pentru că un suflet nu vrea sau nu poate să iasă, iar ea trăiește ceva din chinurile muribundului și **așteaptă**, presimțind toate acestea, să fie chemată).

La capătul muribundului, rămasă **singură**, “muierea pricepută” recită sacadat, apoi tot mai monoton (aducând “liniștea sufletului” celui suferind până când acesta cade în **ultimul somn** = moarte).

“Poezia” **Numărătoarea mare** este un fel de descântec având formă fixă și aproximativ 200 de versuri, descântec care **se repetă** atâta (de atâtea ori) cât este “de trebuință”. El “povestește” despre chinuitoarele peregrinări și despre căutarea îndurerată a **Maicii Mărie**, cea care și-a pierdut în lume pe “Fiul Sfânt”. În acest drum, “tot căutând / și întrebând / din ochi lăcrimând /”, **Maica Mărie** întâlnește pe rând **plopul** (care-și amintește că, nepăsător la chinurile și supliciul “Fiului”, a refuzat să-l umbrească), apoi **salcia** (care, dimpotrivă, miloasă, i-a oferit mângâiere cu umbra ei), în sfârșit o întâlnește, la o margine de drum, pe **Roasca-Broasca** cu care poartă cu lung dialog. **Roasca-Broasca** știe ce a pățit Fiul pentru că l-a văzut urmând drumul supliciului și-i înțelege durerea și neliniștea **Maicii Mărie**. Încearcă, însă, s-o consoleze, dar și s-o facă să se resemneze spunându-i că ea, **Roasca-Broasca**, a avut “cinci brotăcei / mititei-mititei /”, dar a venit **Roata-Forforoata** și i-a ucis strivindu-i. În cele din urmă îi destăinuie că l-a văzut pe Fiul purtat spre osândă de “câinii” – căpcâinii de jidovi”. Ducea pe umeri o “Cruce mare – grea” făcută de “meșterul de lemn”, cruce pe care mai apoi a fost “pirolat” cu niște cuie subțirele făcute de “meșterul de fier” într-adins pentru a-i ușura suferința. La

momentele corespunzătoare **Maica Mărie** binecuvintează **salcia** să aibă veșnic umbră darnică, pe “meșterul de fier”, pentru mila lui, să câștige mult și pe **Roasca-Broasca** să nu putrezească după moarte, iar apa în care trăiește să fie bună de băut, dar **plopul** și “meșterul de lemn” sunt anatemizați.

Și sufletul se desprinde “dând țăranii trupul cel mult-pătimitor...”.

Socotim că aici se cuvin precizate două aspecte:

1) În cercetările pe care le-am făcut la Beregsău-Mare (Timiș), am putut constata că “Numărătoarea mare” era rostită (citită) de un bărbat și nu oricare, ci de un “maistor” neamț, locuitor în sat. El citea, când era chemat la căpătâiul muribundului “Numărătoarea mare”, după rânduială. Însă (un adaus magic – prevestitor!), dacă greșea la prima citire era semn că bolnavul va muri după o zi, greșeala la a doua citire însemna moartea în a doua zi și așa mai departe.

2) Maria Ionescu din Topolovățu Mare, cea care mi-a comunicat cea mai amplă variantă și cele mai bogate informații (termenul “pirolat” vine de la “bătut în piroaie”) insista în mod deosebit pe binecuvântarea făcută de **Maica Mărie fierarului** (pentru că “maistoru dă fier” a făcut niște piroaie ușoare și subțirele) față de blestemul pe care l-a pus pe seama tâmplarului, “care a făcut o cruce de lemn tare grea”. Or, nu se poate să nu observăm o gravă inadvertență (greu de acceptat la o persoană ca Maria Ionescu, cititoare atentă a *Bibliei*). Este blestemat tocmai tâmplarul (cel care avea aceeași profesie ca și Iosif Teslarul, părintele lui Iisus), în vreme ce Fierarul este binecuvântat, deși profesia de fierar este detestată și dezavuată în toate tradițiile (cf. Eliade). Această inadvertență ne pune, însă, în gardă că aici acționează principiul arhaic al bipolarității extreme “în două fețe” – înțelesuri care pentru mentalul arhaic nu se exclud de loc.

Capitolul 6

Apa ne-ncepută

Voi încerca să inventariez succint mănunchiul de înțelesuri pe care apa ne-ncepută le are în gândirea tradițională.

a) Apa care se scoate din fântână la revărsatul zorilor. Forța benefică a acesteia se

folosește în mod obișnuit la **spălarea pe față**, dar mai ales la **adăpatul vitelor**. O “variantă” a acesteia este **apa din fundul fântânii**, despre care oamenii credeau că este izbăvitoare de osteneală și dătătoare de sănătate (ea fiind luată din apropierea “lunii întunecate” a Începuturilor, precum se va vedea mai jos).

O altă “variantă” este **apa care curge în zori** pe un pârâu, dintr-un izvor; aceasta se folosește în farmecele de dragoste (“de mărit”), în care fata, inițiată de o “muiere pricepută” (vrăjitoare) realmente “încalcă” șuvița aceea de apă în zori (ori intră cu picioarele în pârâu, la revărsatul zorilor) și rostește “descântecul”.

b) **Picăturile de rouă**, îndeosebi din diminețile de Sângeorz, Joi mari, Sânziene. Apa din picăturile de rouă măresc puterea magică a buruienilor de leac culese în zori. Fetele mari se spală cu rouă pentru a fi frumoase și atrăgătoare.

c) **Apa de botez** (numită în popor și “apa de scaldă”). Este apa pe care preotul o pregătește “pe numele de taină” al pruncului: după ce pruncul se naște, **baba de buric** (moașa de neam) îi taie buricul, apoi îndată aleargă la preot spre “a ivi pruncul” (a-l înscrie în registrul de nașteri de la biserică), unde moașa de neam (“baba de buric”) îl ivește după numele ales de ea în taină. Pe acest nume preotul sfințește **apa de botez** care se pune în prima scaldă și are rostul apei ne-ncepute. Pentru că această apă, având rolul de a “consolida” **ivirea pe lume a pruncului** (păstrând, așadar, legătura cu temuta “lume neagră” de dinainte de naștere), poate **să refacă** ivirea pe lume a pruncului (dacă nașterea dintâi e “zmintită”, ca în exemplul de mai jos). O analogie mai îndepărtată, întemeiată, însă, pe legătura cu “lumea neagră” se străvede și cu **ritualul consumului colastrei** (prezentat în capitolul **Mana**), de unde și formula imperativă rostită atunci: “Doamne, dă **izvor** la vacă!”.

După aceste precizări, “Apa ne-ncepută” apare într-o invocare făcută de una dintre cele mai fascinante “muieri pricepute” (Maria Ionescu) despre care există un vast material în Arhiva de Folclor a Universității de Vest din Timișoara. Într-o practică (făcătură) de “potolire” a bărbatului, când el “turbă” (nu-și mai poate suporta nevasta și familia), **muieria pricepută** “descântă” o piatră luată din “crucea drumului” (sau o învață pe nevasta năpăstuită să facă ea însăși “făcătura”) spunând și aruncând piatra în **fundul unei fântâni**.

“Apă mută, apă surdă / Să nu vadă, să n-audă! / Nici n-aude, nici nu vede / Unde-l

pui, acolo șade”. Aici “Apa mută, apa surdă” are înțelesul “negru” al **Apei ne-ncepute** pentru că, în toate credințele poporului român, la început, la **Facerea lumii**, era un hău **întunecat** în care plutea o mare nesfârșită de **ape întunecate**. Cred că amintindu-ne de capitolul despre “Cel – fără – Nume”, “apa mută, apa surdă” este **Apa ne-ncepută**, adică **dinainte de orice început** și în care sălășluiește “Cel – fără – Nume”. Că interpretarea ce-am dat-o nu este “zmintită”, ne-o spune deslușit următoarea “poveste” din aceeași zonă a Banatului:

Un prunc nebotezat la vreme și “neglijat” (neprotejat ritualic) de mamă a fost furat de diavol (în alte variante de **Muirea Neagră** ori de **Femeia Lungă**) și înlocuit cu unul aidoma. Dând pruncul semne rele, **peste fire** (i-au crescut îndată dinții și păr pe piept și-și înfîgea colții în sânul mamei când îl alăpta), a fost chemat **un vrăjitor** (bărbat) “cel mai maistor din acea vreme”. Vrăjitorul l-a dus pe prunc în miez de noapte la **cotul cu vâltori** al râului ce curgea pe lângă sat și “l-a încredințat” aruncându-l în vâltori spre a-l face să se nască din “buricul apelor” pe cel adevărat. Și pruncul s-a născut... Și a fost pe loc **botezat** pentru a nu mai fi furat de diavol.

Capitolul 7

Moartea: “dublul” ființei

În toate locurile și în toate timpurile **mitologia morții** a constituit temelia **teologiei morale**, adică esența fenomenului religios; pe cale de consecință, similar, **magia morții reprezintă întotdeauna o “mistică negativă”** a anulării ființei prin **împușinare** (până la stingere), ori prin **substituire**. Într-adevăr, multe din atestări – unele se aud și-n zilele noastre – glăsuiesc despre cutare om (de obicei tânăr, frumos, invidiat ori râvnit) căruia, deși doctorii nu-i găsesc nici o boală, totuși “se stinge văzând cu ochii”. **Semn sigur** că el este victima unui insidios și tainic act de magie neagră, care-i împușinează ființa de parcă viața s-ar scurge din el, provocându-i inexorabil moartea.

Arătam într-unul din episoade – cel despre vrăjitoarea Ana Jarcov – că este imposibil pentru cercetător să obțină “un exemplu” de o astfel de practică radicală de

magie neagră. De aceea ne mulțumim doar cu “descrierea” (forma unor “întâmplări povestite”) ce se face **magiei morții** în mediul tradițional bănățean. Alegem două tipuri de asemenea “întâmplări povestite” – unul ce va ilustra magia “dublului” (negativ) al ființei și unul despre anularea ființei prin substituție, ambele având consecință **moartea pricinuită magic**.

Dublul înțeles ca “îngemănare concrecută” este un **semn** al prezenței magice a morții. De aceea, încă din starea de graviditate, femeia nu numai că nu trebuie să mănânce fructe sau semințe îngemănate, dar să se și păzească de ele ca de foc: să nu le atingă și nici măcar să nu le privească!

Un obicei care pricinuește ivirea “dublului” este banala **oglinză**. În condiții excepționale oglinda este primejdioasă: tradiția spune că nu-i îngăduit să te privești noaptea în oglindă. Restricția devine imperativă în timpul când **fulgeră** (atunci cerul nu se deschide blând, ca-n timpul marilor praznice, ci se “sparge”, făcând posibilă năvala **forțelor Celui fără Nume**); și devine **interdicție** în cazul morții cuiva: atunci **toate oglinzile** din casă trebuie acoperite pe toată durata cât mortul rămâne în casă, pentru ca acesta “să nu se vadă în oglindă”. Prin oglindirea trupului celui mort, pe care sufletul tocmai îl părăsise, acesta din urmă (sufletul) devine derutat și chinuit (pentru că vede **un alt trup** identic cu cel părăsit). Atunci sufletul, fie că intră în trupul cel părelnic și se face imediat strigoi, fie că **se înspăimântă** (fiind obligat să facă păcatul cumplit al “căiintoarse” spre trupul “cel mult pătimator” de care abia a scăpat). Tot așa, pentru a nu-și găsi un fals refugiu nici **în timp**, oamenii satelor opresc și ceasul din casă (pentru a nu-i oferi posibilitatea “multiplicării” timpului, căci pentru suflet timpul s-a oprit, nu mai există timp).

Al doilea tip de “povești” spun că dacă pe sub nășălia pe care zace mortul trece vreun animal, oricare ar fi el (dar, obișnuit, în pericol de a trece sunt mâțele, cîinii, găinile), atunci acel animal se umple de “**duhul morții**”, altfel spus devine **un substitut al morții însăși**. El va provoca moartea pretutindeni unde se va arăta și va veni în atingere cu ființele vii, iar mai ales cu oamenii. Prin contagiune magică, el devine “transmițător” al **demonului morții**, “contaminând” fiarele și jivinele sălbatice, mai cu seamă **lupul** sau **iepurele**.

Există și credința similară celei dintâi: este **interzis** să treacă vreo ființă vie pe sub

masa pe care zace mortul ori prin preajmă, fiindcă sufletul intră în trupul viu al aceluia animal. Deci nu **duhul morții** ar rămâne în casă, ci **sufletul** celui mort. Mai important, însă, ni se pare aici altceva: s-a semnalat și obiceiul aparent contrar, anume că la groapă, **peste mormânt** (peste mort) groparilor li se dă o găină. Credința este că găina, rășchirând poteca spre lumea cealaltă, va ușura drumul "dalbului de pribeag". Dincolo de această credință, faptul că obiceiul există "în două fețe", este semn clar că el își are rădăcini arhaice.

Capitolul 8

Mărul și șarpele

Doar în măsura în care ne referim la componenta **non-revelată** a *Bibliei* – așa cum face Frazer în **Folclorul în Vechiul Testament** – e cu puțință a ne pronunța asupra "mitologiei biblice", îngăduindu-ne să vorbim despre obârșia omenească a faptelor cuprinse în această mare carte. Însă chiar și atunci suntem îndată nevoiți să facem mențiunea că și componenta non-relevantă (mitologică, deci **profund** omenească) a **Bibliei** este total subordonată **esenței revelate**, tocmai pentru a face acea esență divină inteligibilă pentru om. De aceea **Biblia** grăiește în limbajul omenesc cel mai apropiat **Logos**-ului divin: limba Prorocilor, limba Miturilor, limba Poeților – devenită acolo **limbaj divin-uman**.

Dar spunând aceste lucruri ne aflăm în planul maximei generalități a spiritului uman. Care este motivul ce m-a îndemnat să aduc acea tulburătoare și atât de complexă în sensuri "legendă biblică" a păcatului originar în perimetrul restrâns și atât de localizat al credințelor magice din Banat? Motivul a fost unul foarte la îndemână: **mărul**, ca fruct, la bănățeni (așa cum, originar – adică în una din "limbile sacre" – **pomul plămăditor**, **mărul** la strămoșii noștri latini, cei care au primit creștinismul direct din gura Apostolilor!) este de genul **feminin**. Pe de altă parte, de la culturile arhaice și până la psihanalistii veacului nostru, **șarpele** este un simbol al sexualității, al fertilității, înțeleasă ca fecundare a fertilului feminin, deci, chiar ca un "substitut falic" (vezi **balaurul răpitor de fete** din basme, sublimizat și particularizat la noi în înfricoșător – fascinantul personaj mitic

românesc **Zburătorul**). Așadar **mărul** (pomul), iar la bănățeni și fructul (mara), sunt solidare cu paradigma “femininului” față de care **șarpele** reprezintă sexualitatea masculină fecundatoare. Înțelesul mitologic al episodului biblic trebuie căutat în aceea că neamul omenesc postadamic se naște în urma disjunției femininului de masculin. Imaginea mitologică biblică a armoniei paradisiace ne face să înțelegem că **femininul dinafara celui creat de Dumnezeu** (femininul creat de Dumnezeu fiind Eva) **este funest**: “paradigma feminină” falsă a mărului, întrucât stă în puterea șarpelui. De aceea șarpele o ispitește pe Eva să se-nfrupte din **cealaltă feminitate**, cea a cunoștinței tuturor disjunțiilor (fructul cunoștinței **binelui și răului**). Într-adevăr, imaginea arhaică a armoniei este cea a fecundității fără sexualitate, adică a nedisjunției. Aceasta se vede în imaginile-simbol din epocile arhaice pretestamentare, apoi în cazul semințiilor primitive, cât și în “variante” de subtilitate mitico-filosofice și în creștinism. Astfel, imaginea-simbol arhaică, generală a femininului este **scoica** (cf. Eliade); ea “progenește” perla, simbol al **nemortalității**. Tot la acest nivel arhaic al modelului antropologic este și **Marea Zeiță, Atotdăruitoare**, simbol al fertilității fără sexualitate (cf. Gimbutas, 1989). Ca și scoica-perla (element feminin, lunar – așadar al morții – regenerării) și **Atotdăruitoarea** este simbolul morții – regenerării **în indistinție**, adică nedisjunse. O imagine mito-simbolică și mai “plastică” a nedisjungerii vom întâlni la un nivel superior, al elaborării filosofice (e drept în “limbaj mitologic” și, încă, în afara epocii creștine) – **Androgenul**, entitate desăvârșită a armoniei edenice. În fine, creștinismul avea să aducă cea mai subtilă expresie întemeiată pe același model antropologic: concepția imaculată – Nașterea lui Dumnezeu-Om, ca “Fiu al Omului” din Fecioara Maria, ipostază a omului care, câștigându-și, prin Hristos, **mântuirea** redevine la **starea adamică**, paradisiacă, anterioară căderii în păcatul originar.

Acestea fiind spuse, să revenim la episodul biblic. După cum se știe, șarpele apare în *Vechiul Testament, Facerea*, 3; 1-6). Potrivit acestui text “șarpele era mai șiret decât toate fiarele câmpului (...)”. La urechea primei femei, el pune la îndoială Cuvântul lui Dumnezeu “Oare a zis Dumnezeu cu adevărat: Să nu mânânci din toți pomii din grădină?”. Femeia știe că interdicția divină este pusă numai pe rodul “pomului din mijlocul grădinii”. **Dumnezeu a zis**: “Să nu mâncați din el, și nici să nu vă atingeți de el, ca să nu muriți”. **Atunci șarpele a zis femeii**: “Hotărât, că nu veți muri(...)”.

Deci, ce ar reprezenta **mărul** și ce ar reprezenta **șarpele** într-o “religie a păcatului” – cum este socotită **magia** din perspectiva creștină?

Mai întâi ar trebui să spun că oricum ar fi tradus în limba omenească “pomul din mijlocul grădinii” – el este **un măr**. Și iată de ce: pentru că și fructul, “rodul lui” este **feminin**: “mară” îi spun bănașenii. Dar este un “principiu” feminin pervers, lesbianic, care nu “întregește” feminitatea ingenuă pusă de Dumnezeu în ființa paradisiacă a femeii, ci o întunecă și o anulează, o sortește **morții**, pentru că acel “principiu pervers” vine să se împlinească de la **șarpe**, adică de la acel tenebros agent care **îngemănează** erosul nu cu **Viața**, ci cu moartea. De aceea **erosul magic** (dragostea obținută prin vrăjitorie) este **necurat**, este o formă a morții și este o “recapitulare”, o reluare și o refacere a păcatului original. Înfructarea din **mară** întunecă și anulează deci **Principiul divin** al feminității și al Erosului și face loc **împreunării** cu șarpele, astfel că lumea se naște, de atunci, ca un păcat continuu, chiar dacă el este latent, virtual.

Ultima purtătoare a Principiului și Erosului divin a fost Pururi Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu.

Într-un alt capitol, intitulat **Mărul la nuntă** prezentăm un obicei păstrat și astăzi în folclorul bănașean. Spălarea (curățirea) de păcate a miresei se face cu apă în care s-a pus un măr. (Nu ca să fie mireasa frumoasă și sănătoasă ca mărul, ci pentru a **prelua** păcatele miresei).

Se obișnuiește ca și în **apa** în care este scaldat pruncul întâia dată să se pună un măr (iar apa se aruncă, după scaldă, la rădăcina unui **pâr**), nu pentru a fi pruncul frumos și sănătos ca mărul, ci tot pentru ca fructul să preia “resturile” de păcat cu care s-a născut (cu carea venit pe lume din pântecul mamei). Înțelesul acesta ne apare mai deslușit dacă punem în legătură prezența mărului cu faptul că, la pregătirea apei pentru scaldă, câteva picături se toarnă pe ciocul (capul) unui rățoi. Or, știut este că după tradiția românească nu se mănâncă niciodată capul rățoiului, **pentru că este necurat**. “Necurătenia” capului de rățoi se trage din aceea că, la Începuturi rățoiul a fost trimis de Dumnezeu în adâncul întunecat al apei pentru a aduce puțină țărână în cioc, din care Dumnezeu să facă pământul. În unele legende rățoiul ar fi uneltit cu Nefârtatul, ori chiar “Diavolul mai întâi să se fi făcut rățoi și ca rățoi umbra pe apă când s-a întâlnit cu Dumnezeu. De aceea nu se mănâncă capul de rață” (Brill, 1994, I, p.6). La Zolt (Făget-Timiș) se crede că se toarnă

apă pe capul rățoiului, iar apa aceea curge în scăldătoare “pentru ca pruncul să fie nepăsător la ger, ca rățoiul”. După opinia noastră: a) rățoiul, prin uz magic, face legătura cu **apa ne-ncepută**, cu “lumea neagră”; b) ca și apa de pe măr și cea de pe capul rățoiului, venind în atingere cu pruncul nou-născut, îl spală de păcatele cu care s-a născut preluându-le; c) bucurându-se de un tratament **dual**, puternic polarizat, atât **mărul** cât și **capul de rățoi** ni se relevă în accepția arhaică în care le situează gândirea simbolică originară.

Capitolul 9

De mărit

În capitolul **Mărul și șarpele** am încercat să lămuresc de ce **mărul** este la bănățeni, ca și la latini, de genul feminin; la noi după cum se știe, fructul se numește **mară**. În cele ce urmează, voi veni cu alte exemple care întăresc opinia exprimată anterior. Așadar **pomul** biblic este **măr**, după cum spune textul unui colind: “Acolo la Răsărit /Domnului Doamne / Îi un **măr** mândru-nflorit/ Domnului Doamne”. (Răsăritul fiind “locul Raiului”).

Dar încă un motiv ce ține de specificul vorbirii populare (foarte des întâlnit în Banat) mă face să continui șirul deslușirilor legate de numirea și natura “arborelui cunoștinței”, de **măr**. Fenomenul lexical este binecunoscut lingviștilor și dialectologilor și se numește **etimologie populară**. Etimologiile populare, mult mai dese în mediile folclorice sătetești decât hipercorectitudinea (într-un fel opusă etimologiei populare, ea fiind de regulă rezultatul unei pregătiri școlare precare a celor din mediile urbane), păstrează ceva din înțelesul cuvântului de bază, dar îl “aproximează” în chip fantezist forma. Astfel **anchilozare** devine “schilodzare” (de la schilod), **ciclone** devine “țiclone”

(dinte de grapă), **academiciană** devine “apădămijeană” (apa din damigeană) și așa mai departe. Cât despre cuvântul care ne interesează aici, **măr**, el intră, prin etimologie populară, într-un termen modern ce desemnează un obiect foarte util. Astfel, cei din Banatul de sud, mari cultivatori de **mere**, numesc până în ziua de azi (și probabil mult timp de aici înainte) **mașina** – “mărșină” (autoturismul). De bună seamă că avatarurile și aventurile mirificului fruct (și pomul al cărui rod este) sunt consolidate de aceste aspecte lingvistice ale vorbirii populare. Cunoaștem că în toate obiceiurile vieții de familie **mărul** este prezent: de la nașterea până la moartea omului, încă și după aceea, la pomenile și praznicele de bună-cuviință. Dar lingvistic vorbind – credem că **tocmai** pe baza unei astfel de etimologii populare – **mărul** este prezent în denumirea unei practici magice prezente și în alte zone de la noi. Practica se numește **De mărit** (probabilă contaminare a lui “de măritiș” – de căsătorie) și înseamnă invocarea, captarea și adjudecarea acelor **Forțe temute și nenumite** și mânuirea lor cu scopul de a obține dragostea unei persoane în vederea căsătoriei. (Desigur, nu excludem nici posibilitatea ca verbul “**a se mărita**” – “se mărită” – care înseamnă a se căsători, prin analogie cu franceza de exemplu, să aibă o veche origine latină, peste care, la noi moștenit fiind etimonul, mai mult ca sigur s-a suprapus fenomenul de etimologie populară!).

Mai trebuie să precizăm că, spre deosebire de “descântecele de dragoste”, practica **De mărit** face parte din “magia tare”. Astfel că potrivit bătrânei **Maria Ionescu**, fata “instruită” de o **muiere pricepută** (vrăjitoare), se așează **călare pe-un pârâiaș**, cu fața spre izvor și grăiește de **nouă ori incantatoriu**: “În izvorul tău / Să se vadă chipul meu / El să-l vadă / Ion (numele celui dorit) să-l creadă!”.

Desigur, la locul potrivit, ne-am referit la practica respectivă, punând-o în legătură cu **apa ne-ncepută**. “Măritișul”, întemeierea unei căsnicii, a unei familii, nașterea de prunci – toate acestea au numeroase și esențiale legături și simetrii în raportarea lor la temuta **lume neagră** și la **puterile nenumite**, cele dinainte de Facere.

Capitolul 10

Legatul rodului

Anunțăm, în capitolul consacrat “făcăturii” **de legat**, că ne vom referi la niște

vrăjitorii care, fără să fie despre dragostea și sexualitatea propriu-zisă, au menirea de a **întoarce rânduielile lumii și ale firii cu sus-n jos**. Prima practică în această ordine este **Legatul rodului**. Ea vizează o astfel de răsturnare a firescului, a rânduielilor vieții prin aceea că strică normalitatea (și “creștinătatea!”) familiei și astfel se apropie de spectrul întunecat al magiei negre și al necurăteniei.

Practica presupune, în linii mari, următoarele proceduri: Tânăra nevestă (de obicei la stăruințele **soacrei**, ori la sfatul altcuiva din casă cum că n-ar fi bine să aibă copii, sau că n-ar fi timpul, ca să n-o sugă, iar dacă are deja unul nu-i bine să-l aibă și pe-al doilea), apelează la o “muiere pricepută” (vrăjitoarea). Aceasta aduce **o oală nouă de lut ars**, pune în ea **apă ne-ncepută** în care se sting niște tăciuni, adaugă **trei paie de grâu și trei paie de secară**, pune un ban, **sufală** de trei ori, apoi o acoperă cu o bucată de pânză peste care pune o țigla ori o piatră lătăreață. La înserare (de obicei **marți seara**, dar poate fi și **vinerea**) vrăjitoarea alege două case care stau dos în dos, între care sapă o groapă de un genunchi de adâncă în care așează oala acoperită și având conținutul arătat. Vrăjitoarea rostește de **șase ori**: “Când s-or întoarce aste două căși față către față, atunci să se dezlege rodul din foalili lu’ Ana (numele femeii căreia i se leagă rodul)”.

“Făcătura” aceasta este foarte eficientă, femeia rămânând “legată” pentru totdeauna. Dar nu toate femeile suportă “tăria” acestei vrăji. Bătrâna **Maria Ionescu** mi-a povestit cazuri din comunitatea sătească pe care o cunoaștem când unele femei s-au îmbolnăvit, li se împuțina “snaga” (puterea, vitalitatea) și nici un doctor nu le găsea boala. Cică una dintre ele și-ar fi luat inima în dinți și – pentru că știa unde a fost îngropată oala – s-a dus ea însăși și a dezgropat “făcătura” spărgând oala și risipindu-i conținutul; spre surprinderea și stupefacția ei, cele trei paie de secară ar fi fost găsite **înverzite** și chiar înmugurite! – spune legenda “Remediul”, după știința Mariei Ionescu, ar sta în puterea aceleiași “muieri pricepute” care a făcut vraja: pentru ca “greața de la mațe” să-i piară celei cu rodul legat, vrăjitoarea trebuie să-i “tragă mațele în oală”, adică într-o **altă** oală nouă.

La **oală nouă** se apelează într-o practică magică care are scopul să tragă înapoi, **în lumea neagră**, fătul abia conceput în pântecul femeii, a cărui naștere nu este dorită; este vorba, așadar, de o practică de magie contraceptivă pe care o putem socoti tot în rândul celor de legare a rodului. Rămâne doar să încadrăm practica amintită puțin mai înainte.

“Greața din mațe” (= Răul) poate fi absorbită, de asemenea, prin același uz magic al oalei aplicate pe pântecul bolnav (în care se cuibărește greața) al femeii. Mă simt îndatorat să situez acest “episod secundar” în logica orizontului mental tradițional. Potrivit acestei logici, chiar dacă fătul nu este dorit, el, ne-născutul, nu este neapărat socotit ca fiind **răul**, așa cum este boala (“greața din mațe”). Logica gândirii și priceperii tradiționale funcționează diferit. Anume, accentul cade pe **lumea neagră**; temuta lume neagră este chemată prin procedare magică să absoarbă, **să ia înapoi la sine** pruncul ne-născut. Astfel pruncul **se întoarce** în lumea Increatului fără să mai ajungă în “lumea albă”, în lumea noastră. După cum se poate ușor înțelege, prin această procedură magică este evitat pericolul ca fătul să devină moroi (vârcolac, Kallikanțar) așa cum devin pruncii care mor nebotezați, sunt omorâți după naștere ori chiar cei care se nasc morți.

În esență, procedura magică e următoarea: “muierea pricepută” așază pe pântecul femeii însărcinate o coajă de dovleac uscată, ori o coajă de pâine pe care lipește o lumânare aprinsă. Deasupra acestei “corăbioare” (hodaițe, opaiț) pune o oală **nouă**, cu gura în jos, pe care o apasă pe pântec. După ce lumânarea se stinge, “fătul este sorbit în hăul dinăuntrul oalei” și astfel el se întoarce în **lumea neagră**. Ca argumentare suplimentară a acestei logici subliniez că acea “corăbioară” (opaiț, hodaiță) are capacitatea de a trece granițele ce despart “lumile”: în zilele de “moși” (sărbători ale morților) unor asemenea “corăbioare” li se dă drumul pe ape curgătoare, care, trecând granițele spre “lumea fără dor”, vor duce lumină pentru sufletele morților.

Analog, prin acțiune magică, hăul din pântecul oalei după stingerea luminii (lumânării), **atrage** fătul ne-născut în **lumea neagră**, făcând ca el să nu se mai nască. Tot prin întoarcerea oalelor cu gura în jos se înlătură magic pericolul venirii **cailor lui Sântoader** la casa omului.

Capitolul 11

Legarea mortului (strigoiiului)

În zona Făgetului (Timiș) am întâlnit o credință (și în legătură cu ea o practică) cel puțin cutremurătoare. Este cunoscut obiceiul de a lega picioarele mortului (“ca să nu înțepenească așa, cu ele rășchirate”). Anume, picioarele încălțate sunt legate la nivelul feței pantofilor. Însă e o mare greșală și-un mare păcat să uiți mortul cu picioarele legate, să pui capacul sicriului și să verse preotul vinul înmormântându-l pe răposat astfel, cu picioarele legate. Pe lumea cealaltă, el va fi pe veci împiedicat.

Dar în zona Făgetului este credința că timp de trei săptămâni sufletul mortului umblă prin lume, iar seara se întoarce ostenit și se aciuește pe sub streșină, între ferestre (de aceea i se pune apă într-un pahar pentru a-și astâmpăra setea). După trei săptămâni, însă, din motive care nu mi-au fost deslușite, sufletul ori nu-și găsește odihna ori revine la o putere necurată și atunci mortul se preschimbă în strigoi. Așadar, strigoiul ar fi mortul în care revine o putere necunoscută. Ciudat este că un astfel de strigoi nu vine doar noaptea, nu face diferite răutăți celor vii, doar că **își face simțită** prezența, iar ceea ce este cu totul neobișnuit, el **rămâne tot timpul** (și noaptea și ziua!) în casă, mai precis la locul obișnuit din vremea vieții. Și acum “specificitatea” unui astfel de strigoi: el este **văzut** de anumiți bărbați (despre care în satele acelea se crede că ei înșiși ar avea puterea sau că ar fi **blestemați** de ursitoare să se preschimbe în **lupi**).

Am întâlnit un astfel de bărbat pe unul din drumurile ce duceau spre “Iunca Bigheiului” din Făget. Nu mi-a spus prea multe despre el, dar mi-a mărturisit că are capacitatea de a **vedea** strigoiul. Familia care **simte** prezența unui astfel de strigoi îl invită pe vrăjitor “Vino Ioane, că al nostru nu vrea să stea la casa unde s-o fost mutat; fii bun și du-l de ne scapă de el!”

“Și atunci eu mă duc, îl văd și mă dau cu vorba bună pe lângă el: Mă prietene, ori că, mă vericule, haida să te duc la casa ta și lasă oamenii ăștia în pace, nu-i mai necăji!” Atunci iau o ață subțire-subțire, ață de cusut, îl leg de mijloc și frumușel îl duc la mormiņ, la crucea lui. Să vezi – îmi spunea straniul meu interlocutor – cum vine ața întinsă după mine! Că de văzut, dumneata nu-l poți vedea. Dar eu îl duc și-l leg ac(o)lo cu ața aia de crucea lui*). Și ac(o)lo rămâne. Pot să-l duc ziua, cam pe la două ceasuri”.

Dar despre cel care se pricepe “să lege strigoii” lumea crede că are el însuși aceea forță blestemată care-l preschimbă în lup precum am spus; femeile nu se mărită cu astfel de oameni, iar satul se teme de ei de parcă ei înșiși ar fi strigoi.

*) Este cazul să regândim, în perspectiva semnificațiilor etnologice, perechea “vorbilor populare”: **(Acolo) în trage ața și Asta-i crucea ta!** (Fiecare trebuie să-și poarte crucea).

Capitolul 12

Legatul cu pământul

Pentru simetria cu capitolul despre **legatul rodului**, dar și cu cel despre **legatul mortului** voi aminti aici o credință despre legarea noului născut (atunci când acesta nu s-a născut “cum trebuie”) **cu pământul**, iar, complementar, reamintesc **legatul cu apa**, ca pentru o a doua naștere, ca pentru o “restituire” sau ca pentru o “răscumpărare”. Iată un “eres” generat de o credință întâlnită la Topolovățu Mare, județul Timiș (informatoare **Maria Ionescu** de 73 de ani la momentul furnizării informației, la 20 iulie, 1972). Iar în încheierea acestui capitol voi nota încă un aspect de simetria legatului magic: **legarea “năturii” cu mortul**.

“În tinerețea mea, o nevestă cam de vârsta mea, M.B., (informatoarea mi-a spus numele adevărat), l-a avut (s-a născut - n.n.) pe Costică. El, însă, s-a născut peste fire, “ca ne-lumea”: avea caninii gata crescuți și păr pe piept. De groază, M.B. l-a chemat pe vrăjitorul Lică Jivulesi, localnic. Pruncul, netrebnic cum era, își înfîgea colții în sânul mamei atunci când sugea. Lică Jivulesi l-a luat pe prunc **în toiul nopții** și l-a dus să-l încredințeze la Șant (râul Bega) la “cotul cu vir (cu vâltori)”. Acolo l-a aruncat. Dacă **schimbul** era primit, atunci Puterile temutei **lumii negre** îl restituiau pe pruncul cel **adevărat**, întrucât cel ce fusese adus pe lume cu caninii crescuți și păr pe piept era cel netrebnic, cel ne-bun. Vâltorii l-au ivit pe cel adevărat. Doar că nici acesta nu era pe de-a-nregul **isprăvit**. “Din el se scurgea neîncetat apă (avea incontinență – n.n.), adică urina tot timpul. Atunci a fost chemat din nou Lică Jivulesi. Vrăjitorul (care era solomonar) l-a dus la marginea satului, unde **vulpile** își scobeau **vizuini** în solul nisipos. După priceperea

lui vrăjitoarească, Lică Jivulesi trebuia “să-l treacă pe Costică prin vizuina vulpii”, după cum mi-a spus bătrâna Maria Ionescu. Într-adevăr, pruncul Costică nu s-a mai udat după ce a fost trecut prin vizuina vulpii”. Dar făcătura n-a reușit pe deplin nici de această dată. Crescând și ajungând la vârsta însurătorii, Costică n-a mai fost atras de nici o fată. “Nu s-a putut nicicum apropia de vreo muiere, de vreo femeie” – spunea Maria Ionescu. Și tot ea mi-a deslușit: Costică nu se mai putea însura pentru că el rămăsese **legat cu pământul!** . “Așa a rămas și așa se va rupe!” Inexorabil verdict – așa va rămâne până la moarte. Și așa a rămas.

Notăm aici pe scurt, pentru multipla simetrie, o practică de magie neagră descrisă de Maria Ionescu în același context. Dacă o ibovnică prinde de veste cum că iubitul are de gând s-o părăsească și să nu se mai însoare cu ea, ori o tânără nevestă simte că va fi părăsită de soț, atunci ele adună pe ascuns puțină spermă de la respectivul bărbat – “îi iau nátura” – pe un petic, pe câlți ori pe vată. Apoi, după răul pe care vor să i-l facă, bagă acel petic într-un **lacăt** pe care-l încuie și-l ascund de pildă în podul casei (bărbatul rămâne **legat** și nu se mai poate apropia de vreo femeie); aruncă lacătul într-o herghelie (bărbatul înnebunește), aruncă lacătul în vreo fântână părăsită (bărbatul rămâne legat pe veci); în sfârșit, pun peticul ori lacătul în sicriul unui mort – și atunci bărbatul rămâne **legat cu mortul** și moare și el.

Capitolul 13

“Învățarea” vrăjitoriei

În timpul unor cercetări de teren din 1995, făcute la Beregsău Mare (Timiș), am avut prilejul să adaug o nouă piesă la imaginea atât de mozaicată, de dispartă, pe care noi, oamenii moderni, o avem despre magie. Și aceasta nu doar despre (supra)natura magiei, despre “incoerența” orizontului mental (în care se regăsesc multe reminiscente arhaice – de unde și impresia de incoerență, de “ilogism”, de “superstiție”, chiar de naivitate și stupizenie), ci și despre învățarea practicilor magice, pentru a nu mai vorbi de “eficiența” și rosturile acestora. Este motivul pentru care, iată, mă grăbesc să deschid o paranteză în șirul deslușirilor despre credințele și practicile magice din Banat și să vorbesc, pe temeiul recentelor observații de teren, despre **“învățarea vrăjitoriei”**.

La Beregsău Mare am întâlnit-o pe Micu Rozina, născută în 1906 la Soltur, Voivodina, care în copilărie a colindat cu părinții câteva localități din zona de pustă a Banatului, pe o arie nu prea întinsă, astfel încât putea să străbată cu căruța ori chiar cu pasul distanțele Checea-Kikinda, ori Beregsău-Timișoara. Mărturisește că mama ei era **vrăjitoare**, însă “umbla cu **ăle sfince**” și ca urmare **descânta** pentru “dezlegare”, adică pentru desfacerea vrăjilor rele. Mama ei știa multe descânțece, pentru multe feluri de vrăji (pentru desfacerea lor), dar nici pe ea, nici pe sora ei nu le-a învățat să descânte ori să facă vrăji în timpul cât a trăit; li s-a arătat însă **în vis** după ce a murit, mai întâi surorii ei, care era mai vârstnică, apoi și ei, întrebându-le **dacă vor să învețe să vrăjească**. Sora mai mare s-a speriat, a refuzat, dar i-a povestit Rozinei ce a visat, așa încât ea a avut răgazul să se gândească ce să răspundă **când i se va arăta mama moartă în vis**. Era sigură că i se va arăta și ei! Și într-adevăr, răposata lor mamă “s-a ivit” (cuvânt folosit de Rosina Micu). Ciudat, însă, că nici în vis nu i-a spus **clar** vorbele vreunui descântec. (Cât a trăit “bolborosea” cuvinte atunci când descânta, astfel că Rosina nu a prins decât frânturi “furate”). Răposata i-a spus în vis că, atunci când Rosina se va cununa în fața altarului, să rostească în gând frânturile acelea pe care le-a “furat”. La cununie, Rosina nu a putut să-și aducă aminte decât frânturi din **descântecul de diochi**. Și într-adevăr, până în ziua de azi, **Baba Zina a lui Moș Oaună** este “imbatabilă” în descântecul de diochi! Poate descânta oricui, și oamenilor și vitelor, copiilor și puilor din curte, și **leacul e câștigat**. “Chiar iapa lui Lulu o căzut acu în ham, murea de diocheată ce era, abia or adus-o, s-o trântit la pământ și io i-am dăscântat numa cu vreo trei vorbe și iapa s-o sculat sănătoasă”.

Dar maica Rozina nu mi-a spus **acele vreo trei vorbe**, ele nu există **decât** atunci când le borborosește în **situația reală**. Atunci ele trebuie “furate”, apoi, după ce maica Rosina va muri, se va arăta în vis, dându-mi dezlegarea, apoi eu mă voi cununa în fața altarului... Extrem de grea “învățătură!” Altfel, totul e inutil.

Ceea ce trebuie îndată arătat este o altă deslușire pe care mi-am făcut-o pe baza a ceea ce îmi rămăsese în memorie din anii '70, când am avut ocazia să discut cu bătrâna Ana Jarcov din Topolovățu Mare, județul Timiș (Cf. Boldureanu, 1997, p.102-103). Cred că e necesară coroborarea “învățării” artei vrăjitorești în varianta prezentată de Micu Rozina cu ceea ce am putut pricepe rememorând spusele de acum aproape trei decenii ale

Anei Jarcov. Noima unei secvențe din dialogul purtat atunci (secvența la care mă voi referi a fost poate cea mai obscură) ar situa spusele Anei Jarcov drept **temelie** a “învățării” vrăjitoriei. Voi încerca în cele ce urmează să redau contextul.

Observând că vrăjitoarea de 84 de ani și neștiutoare de carte evită permanent să rostească **numele** celui pe care îl cheamă pentru săvârșirea vrăjitoriei, am crezut la început că ar fi vorba de **tabu** de limbaj; Ana Jarcov a rostit, însă, imediat vreo 5-6 sinonime pentru **diavol**. Mi-a spus că nu despre așa ceva e vorba. Era Cel-fără-Nume, precum am arătat în această carte la capitolul 3.

Nu mică mi-a fost mirarea când am băgat de seamă că “Nenumitul” – în vorbirea bătrânei – **nu putea să aibă** nici pronumele înlocuitor. Ea folosea doar **verbul**: “vine” și bătea cu palma în tăblia mesei*). Nenumitul nu putea fi “redat”, așadar, decât printr-o acțiune (verb) întărită de gestul sprasegmental. (Culmea, faimoasa invocare era un șir obscur de... substantive “Trup de lup în cap de urs”).

Dar, cu adevărat uluit am fost abia după ce am înțeles (nu ușor, nici repede) ce a vrut să-mi spună Ana Jarcov când, la insistențele mele în a afla **cine** este, ea mi-a răspuns în cele din urmă “**Tu știi**”. Or, sensul verbului **a ști** pentru arhaici și primitivi este “a avea”, “a posedea”. Prin urmare, bătrâna Ana Jarcov “vedea” în mine **ceva** ce o făcea să-mi spună: “Tu ai putea să faci”. Doar că eu n-am deprins niciodată “învățarea” vrăjitoriei. Și nici n-am avut curajul să aflu, să verific dacă **aveam** cu adevărat acces, prin invocare, la, Puterea Nenumită?. Căci fără puțința accederii la Cel-fără-Nume nu e posibilă nicidecum “învățarea vrăjitoriei”.

*) În vechime, bătrânii spuneau că **nu este îngăduit să bați cu pumnul (palma) în tăblia mesei** (ca să nu chemi, să nu stârnești ceea ce nu trebuie chemat); **Interdicția** aceasta (din categoria căreia mai fac parte **amenințarea cu cuțitul și crucea cu mâna stângă**) își relevă, în acest context, adevărata noimă.

Capitolul 14

“Întorsu”

Un grup numeros de vrăjitorii și credințe magice poartă denumirea generică “Întorsu” ori “De întors”. Acestea toate se întind de la “descântece de vrajă bună” (**Rozina Micu**, 89 ani, Beregsău – Timiș) până la “lucruri de temut” (**Maria Beșelău**, 78 de ani, Zolt – Făget) cum ar fi întoarcerea strigoiului din lumea celor vii în mormânt. Înțelesul, potrivit scopului **făcăturilor** “de întors”, este **returnarea magică a forțelor răului** “unde cocoș nu cântă, unde vacă nu zbiară”, iar de acolo forțele malefice să mai vină “în Ziua de Apoi – atunci și nici atunci!

Formula cea mai arhaică pe care eu am auzit-o rostită, însă, pentru a aduce și a întrupa în lumea noastră pe temutul “cel-fără-de-Nume a fost cea din incantația rostită de **Ana Jacov** (Topolovăț, Timiș) în anul 1973. Formula sună astfel: **“Io întorc*) ca să închipui”** și pare să fie o “formulă introductivă” la o serie de făcături de mare tărie (magie neagră). Într-un capitol anterior am arătat că Ana Jacov **nu putea** să facă “spre exemplificare” nici un fel de vrajă, pentru că vraja, odată făcută, ar fi devenit **realitate!** Încercând să “tălmăcim” formula de mai sus potrivit rostului ei magic arhaic, aceasta ar însemna: **eu întorc** (pe Cel – fără – Nume în Lumea noastră, cea făcută) **ca să închipui** (pentru că el, Cel – fără – Nume să de întrupeze). Pentru a aduce un plus de claritate, menționez că în “limbaj magic” **a închipui** înseamnă **a întrupa**, precum ne spune și etimologia cuvântului “Împielițatul”, care înseamnă “Necuratul **întrupat**”. Altfel spus: este chiar “personificarea” forței Increatului, a energiilor necreate absolut trebuincioase în săvârșirea practicilor de “magie tare”.

Spunând aici că în majoritatea descântecelor este prezentă și explicită secvența în care **Răul** (boala, făcătura, blestemul) este trimis “pe urmă înapoi”, voi enumera principalele “tipuri” de **întoarcere magică** caree-mi sunt cunoscute din zona Banatului, urmând ca în capitolele următoare să stăruim asupra unora dintre ele (asupra acelorora despre care dispun de un material documentar mai amplu și mai interesant). Iată, însă, înșiruirea: a) **întoarcerea urmei**; b) **întoarcerea din drum**; c) **întoarcerea sufletului muribundului**; d) **întoarcerea oalelor și a hainelor**; e) **întoarcerea Răului din viscerele omului**; f) **întoarcerea acasă a unui animal sau om rătăcit (furat) de Necuratul**.

În sfera de înțelesuri folclorice a “întorsului” (care este total diferită de ambiguitatea puternic polarizată din înțelesul arhaic al cuvântului “întorsu”) intră de la

“întoarcerea răului” până la interdicții privind “metapsihicul” și chiar până la **întoarcerea pruncului schimbat**, despre care de asemenea am vorbit în capitolul despre legatul rodului și în cel despre “legarea cu pământul”: Despre “întoarcerea Răului pe cale-napoi” vorbește explicit următoarea strofă rostită de Maria Ionescu (Baba Ruța):

*“Cum se-ntoarce ciuru-n stele,
Cum se-ntoarce viru-n apă,
Car cu patru boi –
Așa să se-ntoarcă Răul
Pe urmă-napoi!”*

O cât de sumară glosare urmând simbolurile învederează că toată “poezia” se centrează pe **întorsu; ciurul** este simbol uranian, corect situat (“în stele”). **Virul** (“vârtej”) este, simbolic, o “hierofanie” a Puterilor nenumite coborâte la și cu nivelul celest – ciurul reprezentând simbolic “apele cerești” – pentru a se conjuga magic cu cel htonian, reprezentat de ipostaza omenească truditore. Căci pentru mintea, priceperea și economia rurală **a întoarce carul cu patru boi** este una dintre cele mai dificile munci. Semnalez, însă, că atât **carul**, cât și boii sunt “elemente solare” - deci tot uraniene – transpuse însă în registrul cotidian omenesc. În sfârșit porunca magică finală este potențată de dublul pleonasm: **pe urmă** (cu interes temporal secundar) și **napoi**, cu înțeles spațial direcționat (Cf. Boldureanu, 1997, p.102).

Dacă privim cu atenție aceste “tipuri” **de întors**, recunoaștem principalele trăsături ale modelului arhaic de magie care stă la baza “manevrării” temutelor Puteri:

- boala și moartea nu există în ordinea naturală a lumii, ci sunt provocate de forțe malefice aduse în lume prin procedee magice;

• **forțele malefice sunt întrupate (“închipuite”) prin procedee magice;**

- “aducerea” și “întoarcerea” lor în și din lumea noastră nu sunt nici bune, nici rele, ori sunt și bune și rele. Mai precis, sunt **dincolo** de Bine și Rău, după cum am arătat deja într-un capitol anterior, iar mai pe larg în cartea consacrată **creativității spiritului** (Cf. Boldureanu, 1997, p.102).

*) Înțelesul **magic-arhaic** al lui “întorsu”, fiind ambiguu și puternic polarizat, nu numai că permite, dar chiar pune accentul pe sensul de **aduc** (= readuc în lumea noastră spre a o

modifica) temutele Puteri ale Celui-fără-Nume. Această ambiguitate arhaică, după cum se observă, dispare în uzul folcloric.

Capitolul 15

Întorsul urmei

M-am referit în capitolul precedent la una dintre cele mai importante “categorii”, **întorsul**, care dă temei, conținut și este definitorie pentru toate credințele și practicile magice, începând de la nevinovatele descântece până la vrăji și “făcături tari” și de la superstiția că nu-i bine să te-ntorci din drum (de la ușă) după ce ai plecat de acasă până la **interdicția** de a aduce pruncul de la botez, mirii de la cununie ori mortul de la biserică pe același drum pe care au fost duși. Sau mai aspra interdicție de a nu stiga muribundul pe nume atunci când își dă sufletul, pentru că sufletul s-ar întoarce din drum... Alte “categori” cam de aceeași factură și tărie ar fi: **legatul, dublul, neînceputul, nenumitul, substitutul** (simulacru) - fiecare din acestea având o multitudine de “subcategorii” care pot intra într-o infinitate de combinații magico-simbolice. Tot în capitolul precedent am arătat că expresia “**pe urmă** – napoi” ne apare ca un dublu pleonasm care potențează magia operatorie a “supracategoriei” principale – întorsul - , “pe urmă” având atât un înțeles substantival (și atunci duce la simulacru, la “luarea urmei” persoanei pentru a acționa magic asupra acesteia), cât înțelesuri “circumstanțiale” – **spațial** (urmând propria urmă, Răul să se-ntoarcă înapoi) și **temporal** (pe urmă – în urma, adică după săvârșirea “făcăturii”, Răul să se-ntoarcă). Descifrarea acestor înțelesuri, care probează logica foarte strânsă și complexitatea credinței și a practicii magice, moștenite în folclor până în zilele noastre este confirmată și de “explicitări” aduse de alte “formule magice”. De pildă, Răul este trimis “în munți cărunți”/ **unde** cocoș nu cântă/ **unde** vacă nu zbiară”//, așadar într-un **loc nelocuit** (și de aceea **nenumit**), iar de acolo Răul să mai vină “**Când** morții s-or împreuna cu vii/ **Când** Soarele s-o nunti cu Luna/ **Atunci și nici atunci!**”//, formulă finală subliniată de noi și care are înțelesul mai puternic decât niciodată: **netimpul**.

“Versurile” transcrise în capitolul anterior și analizate succint au fost aduse de

mine la cunoștința celeilalte vrăjitoare a satului, autentică și redutabilă “măiere pricepută” – Ana Jarcov – cea temută de întreaga comunitate tradițională, inclusiv de Maria Ionescu. Interpretarea pe care a dat-o Ana Jarcov formulei avea rostul unei “explicații”. Această “explicație” este, de fapt, **drumul invers**, spre universul mental arhaic. Ea mi-a spus “adevărata zicere”: **Trup de lup în cap de urs/ Eu întorc ca să închipui//**.

Ursul e “animal făcător de timp”, după cum deslușește încă în secolul al XIX-lea Simion Manguica (Cf. Boldureanu, 1994, p.198), pentru că el se retrage în grote în vremea iernii, iar când iese **prevestește primăvara** (de unde și credința că iarna îl păcălește pe urs). Lupul, însă, este o întruchipare a temutelor **forțe nenumite**. De aceea, pentru **a schimba** cursul lumii, lupul este constrâns magic **să între** în trupul celui “făcător de timp” – celui ce face “crugul pământului”. Iarși, rostul expresiei este potențat printr-o formulă “întoarsă” pe baza ambiguității arhaice”: **eu întorc ca să închipui**. Înțelesul cuvântului **a închipui** este, aici, cel mai propriu cu putință: **a întrupa**. Adică **forța nenumită** sălășuind în capul lupului să devină **cap** în trupul făcător al crugului lumii – ursul. Astfel ursul, făcătorul de timp și apoi irșind preschimbat, coborând în grotă și apoi ieșind preschimbat, **întrupează** forțele nenumite – spre a **schimba** lumea, spre a-i da acesteia turnura voită de vrăjitoare.

Capitolul 16

Închipuirea neîntoarsă

Ca o continuare și ca o exemplificare a capitolelor anterioare despre **întors** și **urmă**, voi reda conținutul unei întâmplări care, după aproape treizeci de ani, încă mai produce frisoane în comunitatea în care s-au petrecut evenimentele. De aceea (așa cum voi face de fiecare dată când, evocând fapte, risc să tulbur amintirile comunității și ale persoanelor care s-ar recunoaște), voi trece sub anonimătatea lor.

Vrăjitoarea A, rămasă singură la bătrânețe, s-a dat în întreținere unei familii

oarecare, din alt sat. Familia avea principalele însușiri ale “omului de tip nou, socialist”: **nu credea decât ce vedea.** Cu amoralismul unei asemenea “concepții despre muncă și viață”, întreținătorii au început să se poarte foarte rău cu bătrâna vrăjitoare, ignorând avertismentele localnicilor despre puterea deosebită a acesteia (despre care comunitatea **știa** că și-a ucis prin magie, pe rând, cei patru soți pe care i-a avut). Cu toate acestea, familia întreținătoare a continuat să se poarte rău cu bătrâna, ba încă, sfidând avertismentele, a înăsprit neomenoasa purtare. Asta până într-o seară de **marți**, când familia (după ce a administrat o porție de sfadă, cazne și ghionturi bătrânei, silind-o să se culce flămândă), s-a așezat liniștită la cină. Când erau pe terminate, nu mică le-a fost uluirea celor din familie – mama, tata și feciorul de 17-18 ani – să vadă că **un tânăr** de vreo 25 de ani **intrase pe nesimțite** în tindă (odaia din mijlocul casei) unde ei cinau. Era înalt, bine făcut, însă fața îi era zdrobită, toată o singură rană și sângera năpraznic, picăturile șiroind pe podeaua tindei. Atât de mare le-a fost uluirea, încât nu s-au mai întrebat cum de **străinul** a putut pătrunde în casă fără ca cei doi câini de vânătoare (care-i terorizau până și pe vecini) **nu l-au simțit!** Străinul n-a spus nimic, doar i-a privit pătrunzător și s-a îndreptat spre odaia dinspre grădină, unde locuia bătrâna. Familia a rămas multă vreme înlemnită, așteptând ca străinul să iasă din odaia unde intrase, ori să se-ntâmpie ceva. Vreme îndelungată nu s-a petrecut nimic, în odaia bătrânei nu s-a auzit nici cel mai mic zgomot, nu s-a deslușit nici cea mai slabă mișcare.

Dezmeticindu-se, capul familiei s-a dus în odaia dinspre uliță, unde locuiau ei, și-a luat arma de vânătoare (pe care-o ținea mereu încărcată), a chemat cei doi câini și s-a năpustit în încăperea bătrânei... Dar, stupoare. Bătrâna stătea liniștită în patul ei, pe întuneric. Și când a aprins lumina, a văzut că bătrâna nu dormea, privea în gol. **În odaie nu era nimeni.** Câinii au rămas la prag, nu au intrat, au schelălăit, apoi au fugit în ogradă și au început să urle morțiu și, culmea, dărele de sânge se opreau la ușa odăii în care bătrâna stătea liniștită, amintindu-i întreținătorului că în acea încăpere nu intrase **nimeni** de foarte multă vreme și mirându-se de războinica înfățișare a bărbatului înarmat.

Capitolul 17

Întoarcerea ca... superstiție

În capitolele precedente în care am prezentat practicile **de întors**, le-am situat alături și în complementaritate cu cele **de legat**, precum și cu alte “categorii” al căror conținut reprezintă nuclee de concentrare a forțelor magice care articulează logica credințelor și practicilor magice. Un exemplu de conjugare terifiantă îl ilustrează **legarea cu mortul**.

Practica presupune luarea unei urme a celui (sau a celei) pe care vrăjitoarea – de obicei **la cerere** – își propune să-l lege cu mortul. Urma poate fi: urma piciorului lăsată pe pământ, unghie, păr, sudoare, un petic din îmbrăcăminte, un obiect purtat de viitoarea victimă, o fotografie a acesteia. Cazul “forte” este **luarea năturii** (adică scursoarea actului sexual obținută pe diverse căi, ori prin șiretic, ori neatenția viitoarei victime). Această **nătură**, după cum am spus într-unul din capitolele despre “legat”, se bagă într-un lacăt (încuietoare), se încuie acolo, apoi se aruncă lacătul:

- într-o herghelie de cai (victima înnebunește);
- într-o fântână (victima devine total și definitiv impotentă și stearpă);
- în coșciugul (groapa) unui mort (victima moare).

Pe rând, de la cele mai grave la cele cotidiene, voi aminti acum câteva “superstiții” legate de “întors”, anume când este interzisă întoarcerea.

A. Este un **păcat grav** să strigi numele muribundului în momentele ieșirii sufletului, căci astfel îi **întorci sufletul** din drumul plecării definitive, iar de aici toate consecințele: sufletul întors va chinui trupul, sufletul **strigat pe nume** nu-și va mai găsi odihna (va intra în “anonimatul” lumii de dincolo purtând **numele** din lumea asta); se va întoarce mereu în lumea noastră “nepăciindu-i pe cei vii” (ca strigoi); va încurca “vămile și străjile” împiedicând ieșirea sufletelor morților și venirea pe lume a nou-născuților și altele asemenea.

B. Simetric cu **ieșirea din viață** (moarte), și la **intrarea în viață** (nașterea), **întoarcerea** nu-i îngăduită. Astfel, când este scos pruncul din casă spre a fi dus pentru botez la biserică (pentru a se naște ca creștin prin scoaterea din apă), el **nu se întoarce** pe aceeași cale; la întoarcere este dat, bunăoară, pe fereastră. (La fel și **nunta** nu se va întoarce de la biserică pe același drum: magic, ea **nu se întoarce**).

C. Pentru a opri **Caii lui Sântoader** să nu-ți facă vreun rău, dacă ai greșit lucrând

în zilele când se serbează, ori întârziind să te culci seara, atunci trebuie **să întorci** oalele cu gura-n jos. La fel, pentru a nu fi înșelat de duhurile rele (de vreun scamator ori fachir), îți vei lua cămașa ori măcar un ciorap **întoarse pe dos**.

D. În sfârșit, dacă pleci la drum, chiar zilnic, când ieși din casă cu diverse treburi, **nu-i bine să te întorci din drum** pentru că, întorcându-te și plecând din nou, nu vei mai avea noroc ori, mai grav, vei avea parte de nenorociri. De parcă **întorcându-te** din drum și plecând din nou, nu mai pleci tu, ci **altcineva**, poate “dublul” tău. Ori dacă pleci tu, atunci când pleci după ce te-ai întors din drum, poate duci și pe **altcineva** cu tine. Căci **întoarcerea** se pare că schimbă orice bine în rău. Sau, cine știe, ne aruncă pe noi înșine **dincolo de bine și rău**.

Capitolul 18

“Perspectiva care creează fenomenul”

Spunând acestea în **Cuvântul înainte al Tratatului de istoria religiilor**, Mircea Eliade atrage atenția că ignorarea sau pierderea acelei perspective, aceluia orizont în care se află fenomenele spirituale arhaice și primitive (apoi cele din culturile tradiționale care le succed) duce la grave denaturări ale sensului acelor fenomene. Astfel, Mircea Eliade arată în repetate rânduri că de obicei în formele cele mai comune, uneori sub aparența banalității sau chiar a trivialității, se ascund fapte spirituale arhaice esențiale și care doar așa mai ajung până la noi. Asemenea fapte încerc să inventariez și eu în cele ce urmează, nădăjduind să pregătesc cititorul și să obțin din partea lui îngăduința pentru unele “dezvăluiri”, interpretări și ipoteze șocante. Actele prin care se manifestă gândirea arhaică – cea care stă la baza fenomenelor **magico-religioase** ce se perpetuează până în zilele noastre mai cu seamă în mediile tradiționale rurale – sunt logice, doar că logica lor nu seamănă mai deloc cu logica omului modern, a cărui gândire e guvernată de principiile rațiunii, silogismului, cauzalității, demonstrației, verificării empirice.

Voi lua, în cele ce urmează, un exemplu: pentru omul acelor medii arhaice și mai

apoi tradiționale, **intrarea în lume** (nașterea) și **ieșirea din lume** (moartea) sunt acte covârșite de puterile magico-religioase. Potrivit credințelor tradiționale de la noi, înaintea nașterii se întinde **lumea neagră** (care este mai temută și mai primejdioasă decât moartea însăși!), iar după moarte se întinde **lumea fără dor** (adică cea fără durere și fără dorință). Exemplul pe care îl voi da se referă la un fapt din **lumea neagră** pe care voi încerca să-l deslușesc după logica arhaică în perspectiva căreia a fost creat și perpetuat în mediile tradiționale până în zilele noastre (în copilărie, eu însumi l-am surprins, dar nimeni nu mi l-a “explicat”). Despre el am mai vorbit în cuprinsul acestei cărți, dar acum adaug alte elemente lămuritoare*).

Dacă o femeie rămâne însărcinată –contrar voinței ei și chiar contrar unor făcături “de legat” menite să-i “lege rodul” – atunci se proceda astfel:

O “mujerie pricepută” (eufemism pentru vrăjitoare) confecționa o lucrătură dintr-o coajă de pâine sau de dovleac pe care lipea o lumânare, astfel ca vârful ei să poată fi aprins. Așeza corăbioara pe pântecul în care se plămădise fătul și aprindea lumânarea. După aceea lua o **oală de lut nouă**, o întorcea cu gura în jos și o aplica pe pântec peste lumânarea aprinsă. Desigur, pântecul **se trăgea în întunericul** din oală. Iată și deslușirea după “logica” arhaică. Fătul, pătruns fără voie (nedorit) din **lumea neagră** în pântecul femeii, trebuia “chemat” și **readus în hăul** acelei lumi, pentru aceasta era făcută lumină (analog Actului Dintâi – “Să fie lumină”!). Dar lumina nu este făcută pentru venirea pe **lumea albă** (în numele vieții), ci pentru reinstaurarea **lumii negre** asupra fătului și rechemarea lui în hăul Increatului. De aceea lumina nu provoacă nașterea, ci **cheamă** Întunericul - astfel ca **lumea neagră** să ia progenitura nedorită îndărăt, în hăul Nimicului.

La această practică m-am mai referit după cum spuneam mai sus și într-un alt capitol; dacă o reiau, e și pentru a face necesarele corelații determinate de perspectiva și de rețeaua care creează și mențin fenomenul și practicile aferente. Să le luăm pe rând. Mai întâi **lumea neagră** ca **Intoarcere** a luminii sfinte. Lumânarea aprinsă din “corăbioara” pusă pe pântecul gravidei care nu-și dorește fătul, întorcându-se, schimbându-se, devenind lumină neagră cheamă **lumea neagră** a Increatului, care absoarbe fătul nedorit. Menționăm și alte întruchipări ale luminii negre: **fulgerul negru** (care va însoți Apocalipsa și care se arată când năvălesc strigoii și duhurile rele în lumea

noastră); femeia lungă (“mujerea neagră” – care schimbă, întoarce feții nou-născuți rămași nesupraveghiați); Maica Mărie – cea Neagră sau Sfânta Vineri cea Neagră – personaje din mitologia populară a răului. În al doilea rând “corăbioara” (numită și opaiț sau hodaiță), pusă pe un pârâu de ziua morților, străbate în lumea morților ducându-le acestora lumina.

Și pentru a nu fi greșit înțeles de către oarecine în intențiile mele, sfătuiesc și rog totodată să nu-și ia nimeni curajul să recurgă la un astfel de procedeu. Fiindcă pentru omul de rând e un păcat de moarte; iar dacă nu crede în păcat, rămâne doar **moartea**.

*) După cum m-a încredințat un teolog (preotul Ionel Săvescu), într-una din tâlcuirile sale **Antim Ivireanul** vorbea despre nașterea **neagră** (adică venirea din lumea **neagră!**), nașterea **luminată** (botezul creștin) și nașterea **mântuitoare** (moartea trupului ca ieșire din lumea aceasta, în care, prin trup, omul este mereu pândit de ispite și de primejdia păcatului).

Capitolul 19

”Gânditorul” de la Hamangia

Încă din tinerețe, am avut presimțirea că faimoasele statuete arhaice – ridicate apoi de elanul protocronist ceaușist pe noi culmi -, cunoscute sub numele de “Gânditorul” de la Hamangia, ascund **taine** dar taine de cu totul altă factură decât cele presupuse de obscurele exaltări protoconiste... Pentru că “miracolul” nu stă în faptul că noi, românii “carpato-danubiano-pontici”, fiind **urmașii Gânditorilor**, “iată, avem moștenit harul gândirii încă din paleolitic, tovarăși!”.

Cele mai recente cercetări de teren îmi dau curajul de a preschimba vechea-mi presimțire într-o ipoteză cu mari șanse de confirmare. Și iată de ce:

a) actul nașterii și cel al morții erau încărcate la arhaici de **sacralitate** (de unde și bogăția practicilor magico-religioase care le însoțeau și care se **perpetuează** până azi în cultura tradițională rurală);

b) paralel și simetric, actul îngurgitării (înghițirii) hranei și cel al **defectării** (eliminării) ei erau o **refacere** ritmică zilnică a sacralității intrării și ieșirii din viață; prin urmare aveau un cert potențial magico-religios, de asemenea perpetuat în credințele folclorice până-n zilele noastre*);

c) zona recent cercetată este cea a Beregsăului (aprox. 20 km de Timișoara) și aparține culturii Parța (vatră preistorică); elemente descoperite aici m-am încurajat în formularea șocantei ipoteze.

Descoperirile mele se referă la următoarele credințe (de factură arhaică evidentă):

- dacă ai avut semne rele în vis, **e interzis** să vorbești dimineața cu cineva înainte de a înghiți mâncare (de trei ori);

- când **mănânci** (îndeosebi dimineața) **e interzis** să te întinzi, să caști, să te freci la ochi, să te scobești în nas sau în urechi. În această privință Mircea Eliade a afirmat că indianul epocii arhaice, mâncând, nu are conștiința îndeplinirii unui act fiziologic, ci este convins că **aduce un sacrificiu zeilor dinlăuntrul său**. (Acești “mărunți zei”, iată, nu trebuie nici azi deranjați!);

- dacă se întâmplă ca la scaldă pruncului (până la șase săptămâni de la naștere) să fie în odaie și persoane străine de familie, acestea **nu au voie** să iasă din odaie până când moașa de neam sau mama nu aruncă apa din covată la rădăcina unui pom (păr), iar după ce aduce covata în odaie, o **întoarce** cu gura în jos, iar **pe fundul ei se așează** persoana străină (acest obicei, neatestat la Beregsău, există în multe alte locuri, fiind cunoscut etnologilor).

Iată acum “amănuntul” descoperit la Beregsău și care întregește paralelismul relevând aproape cu certitudine **sensul tainic** al poziției “Gânditorului”: întrebând ce se face după scoaterea mortului din odaie pentru a fi dus la cimitir, pe lângă cele îndeobște știute, Rozina Micu (90 de ani) mi-a spus că **toate scaunele din odaie se pun pe masa unde a stat mortul, însă se pun cu picioarele în sus**. Așadar scaunul, locul unde omul își așează cea parte a corpului prin care elimină resturile hranei, **trebuie magic întărit prin contactul cu tăblia mesei pe care a adăstat cadavrul** înainte de ieșirea lui din lumea viilor.

Deci, foarte probabil, **poziția** “Gânditorului” din Hamangia nu este aceea a unei meditații profunde (care s-ar fi transmis pasă-mi-te, așa, tam-nisam la poporul român), ci

aceea a unui act sacru repetitiv pe care l-am putea numi **defecarea rituală**.

În plus și mai ales deosebit de important este să arătăm în acest context următoarele:

a) fecalele au în procedurile magice o tărie deosebită; ele sunt luate ca substitut magic al persoanei în practici de magie tare sau de magie neagră, având o putere mai mare decât a altor substitute (unghii, păr, sudoare);

b) poziția “defecării rituale” în care e consacrat “Gânditorul de la Hamangia” este analoagă **poziției fetale** – cea în care stă atât **fetusul** în uterul matern, cât și poziției în care se înmormântau cadavrele în perioada arhaică (cf. Gimbutas, 1989, p.223; 244).

*) Regretatul folclorist **Ioan I. Popa** mi-a povestit cu ani în urmă o **snoavă scatologică** din zona sa de baștină (Luna-Turda) în care un tată își “inițiază” feciorul spunându-i că omul are parte de trei mari plăceri inegalabile: **împreunarea cu femeia, defecarea și moartea**.

Capitolul 20

Alte argumente despre “Gânditorul” preistoric

De bună seamă că ipoteza mea în legătură cu “Gânditorul” de la Hamangia poate șoca multă lume. Vin acum cu noi precizări de ordinul arhaicității – care, ca și “Gânditorul”, nu sunt “românești”, necum bănățenești, ele fiind de ordin antropologic, adică **general-umane**.

Să vedem mai întâi ce înseamnă **genunchii și coatele**, mai precis **coatele proptite pe genunchi**. La prima vedere, am fi tentați să spunem doar că e o poziție analogă celei **fetale** (pe care-o are fătul în pântecul mamei). Este cunoscut faptul că în poziție fetală erau înmormântați oamenii paleoliticului (ei fiind puși din nou în pântecul Mamei-Pământ în vederea unei noi nașteri). Dar poziția **coate pe genunchi** este și altceva: este tocmai poziția opusă celei fetale – este maxima **stabilitate a vieții mature**, este o poziție prin excelență de **rezistență împotriva morții vremelnice**. (Până în zilele noastre se

aude vorba “Mă doare-n cot” – uneori chiar în forma licențioasă “Mă doare-n c...”). Aici este momentul să amintesc faptul că dacă, din neatenție, ori dintr-o pornire necontrolată, **îți prinzi genunchii cu palmele** (deci **aparent** o poziție asemănătoare cu a “Gânditorului”), atunci acela este un **semn rău**: negreșit acela-i **un semn de moarte!**

Așadar **coatele** (și nu **palmele**) pe genunchi este un semn **împotriva morții**. De ce este atât de important ca anumite acte fiziologice să-l găsească pe omul arhaic într-o poziție de **stabilitate**, de împotrivire la moarte și la semnele ei? Pentru că, amintesc ceea ce am spus în primul episod dedicat “Gânditorului”, **defecarea** este eliminarea din organism a resturilor hranei ce a fost sacrificată “mărunților zei” din “microcosmos” (corpul uman).

Mai amintesc că suprema taină a postului negru creștin – după cum voi arăta într-un capitol următor – impunând calea ascetismului (abstinenței alimentare) este aceea că însuși **trupul se sacrifică lui Dumnezeu sacrificându-se corpului**. De aceea corpurile asceților, după plecarea sufletului, nu sunt atinse de putreziciune. Dar să aducem un argument arhaic: Arabii preislamici, de bună seamă că aveau o **teamă sacră** față de actul defecării; musulmanii, pe care Mahomed însuși i-a învățat **legea** păstrării sentimentelor religioase, nici în ziua de azi nu ating cu nici un obiect făcut de om **anusul**; mai ales după defecare, ei ating doar cu apă locul... La noi este vorba folclorică despre cel foarte norocos în viață că... “s-a scăpat în scaldătoare și a mâncat din belșug”.

În sfârșit, între argumentele aduse acum, este necesar să ne întrebăm despre locul palmelor “Gânditorului”. În poziția de stabilitate pe care am subliniat-o, **palmele sunt la cea mai mare depărtare de genunchi**: depărtarea de... **un cot** (folosit și ca etalon de măsurare a distanței; dar antropologic vorbind, etalonul este “unitatea exemplară”). Nu ar fi foarte greu să presupunem un lucru cunoscut de fiziologi: palmele sprijină și poate masează regiunea nervului trigemen, cu un efect stimulator al funcțiilor vitale. Între care și **gânditul**.

Capitolul 21

“Du-du, Du-du”

Titlul ales pentru capitolul de față este o invocație magică pe care **Maria Ionescu** (76 de ani, Topolovățu, Timiș) mi-a spus-o în 1975, reluând de mai multe ori relatările despre o practică “un descântec” prin care ea a reușit să aducă înapoi în familie, “la muierea lui”, pe un sătean care, căzând de bună seamă victimă **făcăturilor**, n-a mai putut să-și suporte nevasta, o ura tot mai mult; îi ura pe toți ai casei (socri, copii) până într-atât, încât i-a părăsit, ducându-se, “buimac și fără cap” la cea care l-a vrăjit, într-un sat vecin, la Cralovăț.

Nenorocită și părăsită, fosta lui nevastă s-a adresat **Mariei Ionescu**, însă nu i-a cerut **explicit** să-i desfacă “făcătura” (pe care o făptuise o vrăjitoare neștiută), ci doar rugând-o pe **Maria Ionescu** s-o ajute, s-o sfătuiască și s-o îndrume spre vreo vrăjitoare cât mai nimerită unui atare scop de “dezlegare”. Toată “stratagema” avea înțelesul unei solicitări implicite ca **chiar** Maria Ionescu să treacă la desfacerea făcăturii (ceea ce vrea să însemne că însăși solicitarea de a face vrăji trebuie să vină “pe ocolite”, să nu fie explicită, pentru a avea leac). Indirect, un asemenea demers avea și rostul din partea femeii părăsite de bărbat de a afla dacă nu cumva chiar Maria Ionescu este cea care “a făcut făcătura”. Credința că cel care poate să-ți “desfacă” cel mai bine o făcătură, adică s-o anihileze fără greș și complet este chiar cel care a făcut-o. Ori măcar “desfăcătorul” să **fie egal în putere** sau mai puternic decât cel care a făptuit vrăjitoria. Se crede, de asemenea, că vrăjitorii “se citesc”, **se știe** unii pe alții după vraja pe care o fac, adică se cunosc pe căi oculte.

Maria Ionescu a înțeles mesajul implicit și a fost de acord; - “Haida, Ano, să-l chemăm pră bolându de Ioța!”. Și în următoarea **marți seara** s-au așezat sub **coșul deschis**, lângă vatra din tinda casei, au luat un **mosor** (o țevă de lemn mai mare pe care **se aduna urzeala** pentru războiul de țesut) și **Maria Ionescu**, de față cu Ana, cea care a solicitat “demersul magic”, a început să-l strige pe Ioța prin acea “dudurooane” îndreptată spre coș:

*“Du-du, Du-du,
Nu chem pe Du-du,
Chem pe Lacu,
Lacu să-l cheme pe Dracu
Să se facă vârf – de coș.*

*Cu ciocul de cocoș,
Cu aripi de corabie,
Că eu nu-l trimet în lume,
Numai la Cralovăț anume
(La casa cu numărul cutare)
Pră Ioța să mi-l găsească
Și-napoi să mi-l momească!
Să-l aducă nu ca gându (liniștit – n.n.)
Numa ca vântu! (adică zbuciumat, n.n.)
Că eu ț-o-i da:
Un cocoș mare dă mâncat
Și-o văduvă dă culcat!”*

Și, după spusele Mariei Ionescu, doar în prima marți a avut ocazia să rostească formula de nouă ori, că nici n-a mai trebuit să repete făcătura în marțea următoare și Ioța a venit **prin văzduh** miercuri noaptea, în chip de **clai de fân**, s-a așezat în grădină, mai precis în **arie** lângă **prepelicul de tulei**, după care s-a preschimbat în om (dar era cu “cămașa ruptă, chinuit ca vai de el”), a căzut la pat și a început să geamă cerând apă, apă. **Maria Ionescu** i-a atras atenția Anei că așa se va întâmpla, să nu se sperie și să nu cedeze rugămintelor lui, să nu-i dea apă, că moare, ci să-i dea **lapte**. “Și Ioța a scăpat și s-a făcut om bun, de casă!”. Iar dacă adăugăm că **prepelic** înseamnă “buricul pământului” – locul unde **s-a stabilit** Ioța, iar **laptele** este purtătorul universal al “maniei” – dătătoarea de viață, observăm că, în fantezia ei, **Maria Ionescu** a vorbit în termeni de maximă... rigoare antropologică: bărbatul a renăscut.

Capitolul 22

Mărul la nuntă

Într-unul din capitolele de început mă refeream la **măr** – atât la pom cât și la fruct

– subliniind că bănașenii numesc fructul cu un substantiv feminin: **mară**. Căutam, tot acolo, să deslușesc unele semnificații și înrudiri de înțelesuri care merg până la substratul arhaic al credințelor magico-mitice și, deopotrivă, până la străvechimi biblice ale limbajului. Acum, recent, cu prilejul unor cercetări etno-folclorice de teren la Beregsău, am găsit atestarea unei datini deosebite pe care, iată, mă grăbesc s-o aduc la cunoștința celor interesați: **mărul la nuntă**. Deși cei care mi-au povestit datina au părăsit forma feminină a denumirii fructului (ei rostesc **măr** pentru fruct, aidoma pronunției din limba literară și sub influența acesteia), totuși avem de-a face cu semnificații arhaice – nu neapărat “moștenite” sau “continuate” din negura vremilor – ci mai degrabă **redescoperite** pe căi misterioase. Dacă, însă, vom “contextualiza” datina etnologică, atunci căile nu ne mai par atât de misterioase, căci **redescoperirea** nu este, de fapt, decât rezultatul presiunii și a consecvenței logice ale contextului etnologic. Voi prezenta pe scurt datina:

La ieșirea din biserică, mireasa are **un măr** (o mară) împănat cu mulți bani (monede), pe care în acel moment **îl aruncă peste cap**. Cel care are norocul să prindă mărul ia toți banii cu care fructul este împănat, după care îl “lapădă”, adică **nu-l mănâncă** nici el, nici altcineva. Explicația pe care mi-au dat-o localnicii este aceea că **mărul nu-i curat** pentru că “s-a spălat mireasa cu el”. Dacă e vorba despre o “spălare” simbolică sau de una totală, **reală** (magică) nu este deocamdată foarte important să precizăm; amintesc, însă, că și după naștere, la prima scaldă a copilului (și după aceea până la botezul creștinesc) în apă se pune neapărat un **măr roșu** (“să fie copilul roșu-n buci”). Dar iată că **mărul** mai apare în spălarea rituală a miresei, când el are rostul de a prelua **toate păcatele** miresei, astfel ca în noua stare de femeie măritată, adică de **aducătoare de prunci**, ea să fie din nou pură, așa cum a fost **Eva** în starea paradisiacă, înainte de a se lăsa ispășită în săvârșirea **păcatului originar**. Mai subliniez un “amănunt” esențial care ar putea trece neobservat: nu doar apa singură are puterea de a purifica (așa cum se crede îndeobște), ci și **mărul**, “fructul vinovat” de păcatul originar este adus în starea magică **de a prelua păcatele individualizate** de până atunci ale miresei, pentru a o face pe urmașa Evei să reajungă la starea paradisiacă, cea lipsită de prihană. Amintesc faptul că “încărcarea magică” a unui obiect cu păcatele omenești este cunoscută încă din vremurile arhaice: babilonienii judecau, condamnau la moarte și aruncau în mare **cuțitul**

sacrificial după ce acesta “săvârșea” jertfa. Un alt exemplu dintr-o zonă mai apropiată de noi în timp și spațiu îl reprezintă, în această privință, obiceiul numit **pripoliș** la care fac referire în capitolul **Sâmbăta lui Lazăr și plăcintele**. Reiau aici fragmentul care învederează transferul responsabilității pe un obiect – turta de mămăligă – care preia vina uciderii: “În vechime oamenii mureau și după patruzeci de zile înviau iar, și după aceea trăiau veșnic. Trăind veșnic, era firesc să îmbătrânească așa de mult, încât să nu se mai poată mișca și să devină pentru tinerii lor o veșnică povară. Spre a scăpa de dânșii, tinerii pregătesc mămăliga cu care îi oblojeau pe cap, iar după aceea îi loveau cu securea până mureau. **Și făceau acest lucru ca să se creadă că nu-i omorau ei, ci mămăliga**” (s.n) (Boldureanu, 1997/a, p.122).

Capitolul 23

Moșa duce, nașa aduce

În cercetări mai noi pe care le-am făcut pe teren (Beregșau Mare, Timiș, 1995-1996) am întâlnit unele confirmări certe ale ipotezelor pe care le formulasem încă de multă vreme:

1. Pruncul nou-născut **nu poate să moară nebotezat**, pentru că, de fapt, (potrivit unei credințe precreștine, peste care însă s-a suprapus organic botezul creștin), **prima scaldă este adevăratul botez!**

2. Există o “simetrie” multiplă: pe de-o parte între **naștere și nuntă**, pe de altă parte, între **naștere și moarte**, iar pe de alta (cea atât de cunoscută), dintre **nuntă și moarte**. Pe lângă acestea, mai există și “continuitățile”: nu doar între **lumea de aici** (“lumea cu dor”) și **lumea de dincolo** (“lumea fără dor”, cea de după moarte), dar și între **lumea albă** (lumea de aici) și **lumea neagră** (lumea de **dinainte** de naștere).

Să le luăm, așadar, pe rând:

(1) Fiind chemată încă de când gravida “e lovită de naștere”, moșa de neam numită și “babă de buric”, după ce-o ajută să nască, dă fuga la preot și-l roagă numai de cât să **facă apa de botez**. Dar înainte de a pleca la preot, se gândește (mai nou consultă părinții pruncului) ce **nume** să-i dea. Ce însemna **apa de botez?** O molitivă (apă sfințită) făcută **pe numele** celui abia născut! Această apă se pune în apa primei scalde și-i

“transmite” scaldei sacralitatea (virtuțile magic – religioase ale molitvei). Expresia pentru toate acestea este: “**l-o ivit** pe copil la popa”. Deci copiii se pot naște morți, dar practic este exclusă posibilitatea ca, odată născuți vii, ei să moară nebotezați. La botezul religios propriu-zis (la două săptămâni după naștere), “pruncul poate primi (și primește) un nume și din partea nașului. Este, cred, destul de clar că **prima scaldă** își păstrează rolul de **prim botez**.

(2) Etnologii știu că pruncul “se naște a doua oară” atunci când își începe viața spirituală. Acest început, iată, coincide cu **primul botez**, când moașa “îl ivește” la preot. Dar ceea ce se observă mai greu este “continuitatea” pe care **lumea noastră** o păstrează cu **lumea neagră** prin intermediul **nou – născutului**, care abia a pătruns între noi. Este, poate, cea mai nebăgată în seamă "simetrie". De aceea o voi schița mai jos:

a) – până la șase săptămâni (atâta vreme îl scaldă zilnic cu apă în care s-a pus molitva), mama nu numai că îl ține lângă ea, dar îl ține și **legat** în scutece (în lipsa **buricului**, care-l ținea legat de ea înainte de naștere);

b) – la **ducerea** la biserică pentru botezul creștin, **moașa** este cea care îl poartă; la **aducere** îl poartă, însă, **nașa**. De obicei, la ducere, copilul e dat pe fereastră și la întoarcere e primit **pe ușă** (la Beregsău obiceiul nu se mai păstrează). **Mama** este cea care-l primește – semn că “îl mai naște o dată” la venirea de la biserică! Ca și la nuntă, ca și la înmormântare, pruncul abia născut **nu se întoarce pe același drum**;

c) – în sfârșit, **moașa** primește un dar ciudat: o pânză **care i se lagă la grumaz** cu prilejul botezului creștin. Pentru rotunjirea analogiilor, amintesc că și **la nuntă**, miresei i se face un dar: **pânza** pe care soacra i-o așterne la picioare când vine, după cununie, de la biserică. Pânza e prezentă și în cununia religioasă: în multe localități, în fața altarului, nașii prind pe umerii mirilor **o pânză**, care îi “împreunează” de la logodirea în biserică până după săvârșirea tainei căsătoriei. Biserica este, peste tot, prezentă. Ca și femeile aducătoare, purtătoare și păstrătoare de viață. Bărbații sunt și ei prezenți, dar în latura nevăzută a lucrurilor...

Despre multiplele simetrii, precum m-a încredințat un teolog amintind una dintre **cazaniile** lui Antim Ivireanul, stă mărturie următorul fapt (la care m-am referit deja pe scurt într-o notă de subsol la capitolul *Perspectiva care creează fenomenul*): înaltul prelat, mitropolitul Antim Ivireanul, vorbea despre **trei nașteri**. Prima, venirea pe lume a

pruncului din pântecul mamei (nașterea biologică) este **nașterea întunecată**; botezul creștin este numit de mitropolit **nașterea luminată**. Iar moartea (înțeleasă ca moarte a trupului) este **nașterea mântuitoare**, prin care omul se despovărează de primejdia păcatului prin eliberarea sufletului din trupul “cel mult pătimator”. În același timp, Antim Ivireanul, vorbind despre **nașterea întunecată**, oferă un argument peremptoriu în sprijinul “topografiei” pe care am conturat-o în posibila viziune tradițională: **lumea neagră** din care fătul vine prin nașterea **întunecată!**

Capitolul 24

Taina (arhaică) Botezului

Între **Tainele Bisericii**, care sunt acțiuni ale Duhului Sfânt și prin care se manifestă însuși Iisus Hristos, **Botezul** (Apa de botez) ocupă locul convenit între cele Șapte Daruri ale Duhului Sfânt: **Euharistia** (Împărtășania), **Mirungerea**, **Botezul**, **Nunta**, **Pocăință**, **Maslul** (Tămăduirea suferinței), **Hirotonia** (Taina Preoției ca slujire sacerdotală) – chiar cel dintâi!

Am arătat în capitolul despre apa de botez că **prima scaldă** a nou-născutului nu se poate face fără **molitvă** (“apa de botez” făcută de preot la cererea moașei, îndată după nașterea pruncului și **pe numele** acestuia). Așa încât, printr-o “suprapunere organică” **botezul arhaic** (lustrația prin apă) devine **botez creștin** – “omologat creștinește” dacă mi se îngăduie o asemenea formulare.

Mai trebuie să adaug că **numele** ales de moașa de neam (“baba de buric”) și comunicat preotului – pentru ca acesta să facă apa de scaldă **pe numele** ales de moașă – este **numele de taină** al pruncului.

În fapt, numele ales de moașă (“rostuit”) este numele unui bunic, străbunic sau al unui sfânt (hranul casei) care devine protectorul noului născut. Avem motive să credem că, la origini, alegerea numelui se făcea pe căi revelate. Dovadă stă până azi credința **puternic polarizată** despre acest nume. Astfel, el este:

a) “nume de taină”, comunicat de baba de buric doar preotului; este un nume de **identitate** cu sfântul protector (reflex al identificării omului viu cu strămoșul totemic);

b) dacă pruncul moare, atunci se manifestă din plin atitudinea duală puternic polarizată. Următorul prunc, dacă se va naște din aceiași părinți sau în aceeași casă, **trebuie** fie să poarte același nume de taină (moartea, știind că l-a luat pe Pavel, nu va mai veni să-l ia tot pe Pavel), fie **interdicția** ca următorul născut să poarte același nume (pentru că moartea va veni **după nume** și iarăși îl va lua). Acesta este, de asemenea, reflexul unui “principiu arhaic” – comportamentul dual, puternic polarizat.

Modelul antropologic al obținerii identității strămoșului se vede și în următorul fapt, binecunoscut de etnologi: în triburile rămase în starea de primitivitate (chiar dacă se cunoaște foarte bine procesul natural al procreării), femeia gravidă, **înainte de naștere**, consumă ritual grăunțe pe care le apucă **direct cu buzele** din țeasta (hârca, craniul) unui strămoș al clanului, craniu care este păstrat la loc de mare cinste în “altarul” colibei. Strămoșul este protector al clanului, iar spiritul său se află în craniu, de unde este “preluat” direct cu buzele de către lehză, gest esențial prin care i se conferă celui ce se va naște **spiritul**, adică identitatea, ființa strămoșului – esența nemuritoare a tribului.

Capitolul 25

“Dez-miratul” și “curatul”

Aș vrea să spun că prin “etimologie populară” în cuvântul **ursit** sunt îngemănate înțelesurile a două cuvinte: **urs** și **a urzi**. Potrivit acestor două înțelesuri, ursitoarea este **urzitoarea** soartei noului născut, iar **ursul** este, precum am văzut “animalul făcător de timp” și de lume, care putând coborâ în lumea de dincolo (hibernarea), vine în contact cu puterile morții și renașterii. Cu această precizare, să examinăm faptele de teren.

a) În ținuturile bănățene există – ca mai peste tot – credința în **ursită**: cele trei “personaje” himerice din mitologia populară care, în primele trei nopți după naștere, vin la prunc și-i prezic tot cursul vieții. (În zona cercetată “ursitorii se pun” și la Anul Nou, noaptea, pentru a ghici pe cel care e “ursit” fetei la măritiş). În alte “varianțe” **ursitoarea e doar una**. În asemenea situații, ea este o personificare a **soartei** (destinului) și are două funcții: chiar în noaptea în care vine, ea aduce **un alt prunc** în brațe și încearcă **să-l schimbe** pe cel adevărat cu cel fals, adus de ea. Dacă mama observă, atunci intrusa nedorită iese din odaie și, la fereastră, **se schimbă ea însăși** devenind urâtă ca o hârcă ori ca o “strigoane”. Și dacă nu izbuteste să schimbe copilul cel bun cu cel fals, apoi se mulțumește măcar **să schimbe** la copilul cel adevărat **fața cu dosul** inversându-i toate mădularele. Iar dacă nici asta nu izbuteste, se limitează la a-l schimonosi pe pruncul cel adevărat...

b) Dacă femeia gravidă (“groasă” sau “grea” – cum o numesc sătenii din câmpia bănățeană), vede un om “însemnat din naștere” (malformat), atunci ea trebuie să rostească de trei ori formula: “Doi se miră, doi se dez-miră!” și eventual să-și facă de trei ori discret cruce (cu limba în cerul gurii) și să-și scuipe de trei ori în sân. Altfel, copilul din pântecul ei, dacă nu este **dez-mirat**, preia “semnul” celui malformat și se va naște diform.

c) Pe patul pe care mama își alăptează copilul, nu este îngăduit să se pună cu șezutul vreoa altă femeie, pentru că dacă se pune ia laptele din sânii mamei și copilul nu mai are ce să sugă...

d) Când o altă femeie vine să viziteze lăuza, cam până la botez (în primele două săptămâni după naștere), ori chiar până la șase săptămâni, acea femeie venită e necesar să fie cu mare băgare de seamă, căci dacă ea este în “răstimpul necurat” (perioada de menstruație), trebuie să-l prindă de picior pe copilul nou-născut, să-l tragă de trei ori și tot de atâtea ori să rostească: “Io-s spurcată, tu curat!” și să-i lase un capăt de ață, eventual să-l scuipe și nu-l deoache. Dar numai după ce rostește formula de mai sus. Altfel, copilul se umple de bube!

e) După cum mi-a spus **Micu Rozina** (90 ani) din Beregsău Mare, cea mai gravă boală e “diochiul”. Dacă cel care “dioache” privește deodată pe cel pe care-l dioache și se uită în pământ, atunci cel diochiat moare negreșit.

În partea a doua a acestui capitol e potrivit să vedem câteva lucruri care există în

creințele localnicilor privitoare la soartă. Putem porni de la două proverbe care coexistă în mediul tradițional. Primul, “Ce ți-e scris în frunte ți-i pus”, iar al doilea afirmă exact contrariul: “Soarta-i cum și-o face omul”. Mai întâi, așa cum am avut prilejul să arăt în repetate rânduri în această carte, **orice realitate a culturii tradiționale care se comportă dual, contrar, puternic polarizat, antagonic** – este dovada acțiunii unuia dintre “principiile arhaicității”: peremptoria existență “în două fețe”, cea care vine de dincolo de Bine și de Rău, cea pe care, resimțind-o, filosofii și poeții au numit-o **confuzia extremelor** (“atragera”, “lupta contrariilor și împăcarea lor” etc.). Apoi, se adeverește aici și un alt “principiu al arhaicității” – cel care asigură multiplele simetrii și paralelismul, analogii și izomorfisme privind topografia lumii în viziunea tradițională, potrivită unui orizont mental întemeiat pe cel arhaic și succesorul acestuia. Astfel, pentru un etnolog de talia lui Romulus Vulcănescu toate creințele și toate edificiile spiritual – religioase au la bază **mitologia sorții și mitologia morții** (Cf. Vulcănescu, 1987, p.159-220). Cartea noastră, raportată la acest “principiu arhaic”, învederează simetria (dar și marea diferență!) dintre **lumea neagră** (cea care, precedând orice “facere”, orice naștere, este temutul creuzet al inexorabilei “hărăziri de soarte”) și “lumea fără dor”, **lumea de dincolo, lumea de după moarte**; între acestea două se află lumea noastră, **lumea albă**, lumea cu dor.

În sfârșit, ne rămâne să examinăm cum se împacă cele două proverbe contrare; dovedind că există împăcare a lor în logica și armonia uriașului **sistem deschis** al culturii tradiționale orale, dovedim încă o dată acțiunea omniprezentă a principiului său constitutiv-funcțional, căruia regretatul folclorist bănățean Vasile Tudor Crețu i-a consacrat o parte însemnată, poate cea mai valoroasă, a preocupărilor sale (Crețu, 1980, passim) . Dar să revenim la cele două proverbe enunțate mai sus.

Cel dintâi proverb evocat, “Ce ți-e scris în frunte ți-i pus”, diacronic privind lucrurile exprimă o atitudine mai veche ce ține de ideea arhaică a inexorabilității sorții. Primitivii rămași până în vremurile moderne “în stare de natură” - precum am arătat în finalul capitolului precedent - ne oferă exemple consemnate de călători și etnologi cum că venirea pe lume a unui nou născut membru al clanului (tribului) se face printr-o naștere fără individualitate, adică **fără identitate**. Chiar dacă pentru ei sub aspect strict natural (biologic) procreerea este deslușită cu suficientă claritate, venirea din lumea neagră

rămâne periculoasă. Este motivul pentru care femeia gravidă **nu trebuie** să nască până când nu apucă cu buzele direct din țeasta unui strămoș (păstrată cu mare sfințenie pe “altarul” clanului) câteva grăunțe pe care le îngurgitează. Astfel copilul ce se va naște nu va fi un primejdios anonim intrus, ci el va apărea purtând “esența” strămoșului, va avea, adică, identitatea magico-sacră a aceluia. Și în Banatul zilelor noastre se păstrează procedura magico-sacră (de sacralitate precreștină) a conferirii idealității “moșului” pentru pruncul abia născut. “Rolul” este îndeplinit de **moașa de neam** (“baba de buric”), care, după ce taie buricul noului născut rupând astfel **legătura** cu lumea neagră din care acesta tocmai venise, aleargă într-un suflet la preotul satului cerându-i să facă apa de botez pentru prima scaldă **pe numele de taină** al pruncului (care este un nume **ales** de ea și pe care l-a purtat, cât a fost viu, **dar îl poartă și în lumea de dincolo**, unul dintre cei mai vrednici moși ai neamului). Tot în legătură cu acest prim proverb, aș vrea să rog ca expresia “în frunte ți-e pus” să nu fie citită metaforic. Reputatul etnolog Petru Caraman dă exemple provenind de la românii sud-dunăreni - păstrători cam în același fel în care sunt și bănățenii – despre obiceiul punerii unui semn numit **damcă** (prin tehnica tatuării) la femei deasupra, la îmbinarea sprincenelor (Caraman, 1988, II, p.197-199). După cum rezultă din sursa citată mai sus, verbul **a scrie** are aici înțelesul de “a picta”, confirmat și de vorbirea bănățeană; mai mult, forma participială “scrisa” are înțelesul de **lege** (inexorabilă), dar și **de destin**, de **soartă**: “așa i-a fost scrisa”. De aici, **punerea semnului** pe frunte are sensul (magic) de punere a unui semn **voit**, adică un semn “controlat” magic, un semn care, stând în puterea celui ce l-a făcut, poate **să modifice** cursul destinului celui căruia i **s-a pus** în modul dorit, mai precis să-l apere pe cel care-l poartă de inexorabilitatea sorții. Iar dacă acest semn **se pune** unei femei (aducătoare de viață din **lumea neagră**), atunci rostul magic este cu atât mai evident și mai justificat (este, într-un fel, aceeași grijă de a înconjura Increatul cu nemaivăzute “forme scrise” care se manifestă și în încondeierea ouălor), adică de a pune puterea Increatului **sub semnul scris**.

Cum rămâne, însă, cu al doilea proverb (“soarta-i cum și-o face omul)?. Pe scurt, aici credem că, dincolo de prima instanță, își face loc un reflex **al aculturației creștine**: soarta omului nu se împlinește până în ultima clipă a vieții pe lumea albă. Încă și atunci nu se împlinește decât o “etapă”, prima, pentru că, potrivit creștinismului nostru congrescut, urmează “cealaltă vreme a vieții noastre”. Atunci grija pentru soarta noastră

se continuă. Nu atât prin noi, ci prin **neamul** care rămâne și căruia îi rămâne grija de a îndeplini toate rânduielile de bună-cuviință. Și prin care **ne nemurim**.

Capitolul 26

“Frasu copiilor”

Dacă nou-născutul, până la botezul creștin (care se făcea odinioară în două săptămâni de la naștere), ori până la șase săptămâni, este lăsat **singur**, ori mama nu este suficient de atentă, se pot întâmpla **toate relele**. În tot acest răstimp, **pe sub copil** (a se observa aici analogia cu interdicția ca pe sub masa-nășălia pe care se odihnește **mortul** să treacă vreo ființă vie!) nu este slobod să umble vreo vietate, în special câini sau pisici. Zilnic pruncul este scăldat, iar în apă se pune câte puțin din **molitva** pe care i-o face popa **pe numele** ce se va da copilului. Pentru a fi sigură că nu se produce vreo agresiune din partea forțelor malefice, mama pune lângă leagănul pruncului **un vătrai** (“traie pe vătrai” = traie lipsit de griji și primejdii), **o seceră**, **o custură** și îi leagă la mânecă **un fir roșu** (“să nu se deoache copilul”) și un **mic ghioc** (o scoică de mare, o cochilie de melcișor de apă, obiecte rituale pe care le vindeau țigăncile prin târguri).

Dacă vine acea **femeie** pe care am pomenit-o în capitolul precedent (“Ursitoarea unică” – personificare a **sortii**, ipoteză a **morții**) și nu izbutește să fure ori să schimbe pruncul cel adevărat, atunci ea se mulțumește doar **să-l pocească**, adică să-l schimonosească. Așa încât copilul capătă **fras**, care-i “boala mare” sau “boala copiilor”. De cele mai multe ori **copiii loviți de fras** mor, dacă scapă printr-o minune, atunci ei rămân cu infirmități pentru toată viața. Cel mai adesea ei putând să fie **bântuiți** la anumite răstimpuri, ori să cadă ușor pradă bolilor fără leac. Dintre bolile cele mai grave care-l pot atinge pe prunc sunt **frasul** și **deochiul în pământ**, acesta din urmă, precum am spus în episodul precedent, este mortal.

Și acum un lucru extrem de interesant. La Beregsău Mare, unde în iarna 1995/1996 am găsit atestarea acestor fapte, nu mai este obiceiul ca, atunci când pruncul este dus la biserică pentru a fi botezat, **să fie dat pe fereastră**, iar la întoarcere să fie primit **de mama** pe ușă. Dar dacă se întâmplă ca pruncul să fie lovit de fras, atunci el este

pus în leagăn, așa neliniștit, spumegând, contorsionat, schimonosit cum este. Apoi se scoate **geamlâcul ferestrei**, se pune peste leagănul în care se află pruncul bolnav și se bate de trei ori câte trei (nouă ori) zdravăn în sticla geamlâcului. Copilul, auzind acele bătăi, “trâcnește” (tresare) și **se vindecă** de temuta **boală a copiilor**. Cea care bate în fereastra aceea pusă peste leagăn e ... **mama**.

Remarc aici analogiile: cu **colindătorii**, care fac mare larmă la fereastră (pentru a alunga duhurile necurate din casă); cu **cântecul ritual** funebru numit *Zorile*, care se cântă de 3-5-7-9 babe tot **la fereastră**, în sfârșit cu **femeia** (ipostază a sorții sau a morții, despre care tocmai am vorbit) și care, după ce se schimbă se arată tot **la fereastră**, afară, în toată urâciunea și furia ei.

De asemenea se crede (la Beregsău și în alte locuri din Banat) că pruncul nu trebuie lăsat **să doarmă** atunci când intră cireada de vite în sat (căci își pierde somnul!), nici când trece cortegiul cu vreun mort pe lângă casă (copilul poate să moară în somn!).

Capitolul 27

Focul și capra la... nuntă

Un paralelism nu întotdeauna suficient evidențiat este cel dintre **obiceiurile ciclului familial** și cele de peste an. În cazul de față **Focul și Capra** aparțin de drept obiceiurilor de peste an, iar **nunta** este complexul de obiceiuri ce se plasează în centrul vieții de familie. (În paranteză spun că etnologia mai nouă pune în lumină “nodul” magic – arhaic reprezentat de “focul viu” în **relațiile de rudenie** - cf. J. Cuisenier, *Le feu vivant*, P.U.F., Paris, 1994).

În desfășurarea nunții, mai spre sfârșit – luni dimineața – nuntașii fac o grămadă de tulei nu prea mare, îi dau foc, **lăutașii** cântă o horă și ei joacă împrejurul focului. Unii “își încearcă curajul” sărind peste foc... Pentru a înțelege paralelismul, amintesc **două momente** din obiceiurile calendaristice în care se aprind focuri:

1) La 2 februarie – **Întâmpinarea Domnului** în Calendarul Ortodox, iar în cel “popular” românesc ziua când “își cearcă ursu umbra”; dacă și-o vede, vine iarna încă șase săptămâni, iar dacă nu, vine primăvara (“se frânge iarna” – cum spuneau bătrânii).

Atunci se fac și focuri, iar oamenii sar peste foc și lovesc pământul cu bâta zicând de trei ori: “Bagă-te frig și ieși caldură!”. Ursul este un animal “făcător de timp”, care hibernează și pe care **iarna** încearcă să-l păcălească arătându-se drept **primăvară**.

2) În dimineața de **Înviere**, în ziua întâi de Paști, în zori. Atunci în satele românești se aprind focuri în fiecare ogradă (în fața casei) și la răscrucele ulițelor. Învierea Domnului este venerată ca o biruință a Luminei, ca o Renaștere și ca o Întemeiere, iar aprinderea focului la răscrucea ulițelor corespunde intenției cu substrat magic de a alunga duhurile rele din acele locuri numite de bănățeni și “crucea uliței”.

Al doilea fapt folcloric întâlnit și-n obiceiurile de peste an și la nuntă este **Jocul Caprei**. Capra se întâlnește în complexul ceremonial al **colindatului**, la început de an (așadar și ea se asociază tot **Începutului!**). Dar trebuie de îndată să spun că ceea ce întâlnim **la nuntă** (acolo unde întâlnim, la Beregsău, Timiș de pildă) nu este **capra** ca “personaj” al colindatului! Acea **Capră** este “pușcată” la sfârșitul celor **12 Zile Mari** (după Bobotează) și îngropată cu tot alaiul unei procesiuni funebre carnavalești.

La **nuntă**, însă caprei i se pune un **sac de paie**, pe care ea îl poartă în spate și, jucând, le împrăștie... Nuntașii care vor “bat capra”, chiar o încălecă; capra însăși îi lovește pe unii.

Aici avem mai multe semnificații arhaice pe care, pentru moment, doar le trecem fugar în revistă:

a) **Capra** este un animal “haotic”, de “început de lume”, aducând rodnicia, fertilitatea debordantă. (Pentru coerență, amintim că în același loc la nunți am găsit două jocuri rituale: **leuca** – cu loviri – și **ariciul** – mascarea totală, cu un cojoc întors pe dos a unui jucător care joacă după ritmul bătăii lingurilor pe sub mese, în patru labe, pe la “picioarele femeilor”).

b) **Capra** este personajul “măturatului în stele”, împroșcând **paie**, în colindele de acest tip; paiele, “gunoiul” în glosar arhaic înseamnă avuție. Legenda spune că însăși Maica Domnului “mătură în stele, pe cer” și adună... gunoiul. De aceea și colindătorii uneori “mătură în cer”; la fel și **Capra** la nuntă. Făcând din nuntă un eveniment cosmic, de început de lume. Și de afirmare magică a urării de belșug, fertilitate, fecunditate.

Capitolul 28

Reîntoarcerea morților

Cutare sau cutare neam din sat se socotește ca fiind format din mai multe “componente”.

a) **Partea vie**, acum trăitoare a neamului.

În timpurile mai vechi se întindea “până la a șaptea spiță”, adică până la un grad de rudenie foarte îndepărtat. Rudenia urca chiar mai departe de 3-4 generații, așa încât se întindea peste limitele **memoriei comunitare**. Oamenii erau neamuri “din moși-strămoși”. Consecința, din punct de vedere sociologic, era că în acele comunități rurale erau **puține neamuri**, iar membrii fiecărui neam erau numeroși. Acest lucru se putea întâmpla în satele vechi și sedentare. Tot în acele sate era mai puternică **endogamia comunitară** (oamenii preferau să se căsătorească alegându-și parteneri din **interiorul satului**), dar păstrau cu rigoare **exogamia** în raport cu neamul (nu-și alegeau parteneri de viață din același neam).

b) **Partea din neam** asigurată prin relații spirituale și de afinitate.

La limita dintre rudenia de sânge și cea de afinitate era socotită **frăția de cruce**. Echivalentul mai “spiritualizat” era **înfrățirea și însurățirea**, prin care feciorii se constituiau în mici grupuri (fărtați), iar fetele în **mătcuțe**.

c) Partea din neam aflată în “lumea de dincolo”, în “lumea dreptilor”. Aceștia erau “moș-strămoșii”. Într-un fel, ei erau chezașia neamului, îi asigurau **stabilitatea**, îi garantau identitatea. Deși nu se manifestau cotidian, ei erau **simțiți** mereu ca prezenți. (Atunci când se iveau în traiul profan – mai ales noaptea – ei erau strigoi; cel mai adesea cei vii, dacă erau vizitați de strigoi, strigoii erau “ai neamului”). Dar **efectiv prezenți** ei erau în câteva “ipostaze” pe care le voi enumera și descrie succint:

1. În ipostaza cea mai benefică, atunci când **prezența** lor era dorită: la **praznicele** când se sărbătorea **hramul casei** (patronul), sfântul familiei. La masa rituală (prânzul ritual) care se oferă atunci **trebuie** să fie de față toți cei vii ai neamului. Dacă sunt prezenți toți cei vii și se săvârșesc toate datinile și rânduielile de bună cuviință, atunci **negreșit** că la prânz vin și “moș-strămoșii” și stau la masă împreună cu cei vii.

2. La antipodul acestei ipostaze dorite și benefice se află **năvala** strigoilor în lumea noastră precum am arătat mai sus. Mormântul în care este îngropat unul care **vine strigoi** rămâne “nestins” atâta vreme cât el se face strigoi: pe mormânt nu crește iarba, iar dacă un călăreț încearcă să sară cu calul (armăsarul) peste mormânt, calul **simte** și nu vrea să sară nici mort. Remediul este exhumarea, înfierarea și arderea cadavrului care nu-și găsește odihna.

3. Cei morți **vin** la căpătâiul muribundului din neam și **îl ajută** să plece în lumea de dincolo. Ei îl încurajează, îl fac să se simtă bine, îi măresc credința în neam și convingerea că, părăsind “lumea cu dor”, nu părăsește și neamul. Aici se întâlnesc cele două înțeleșuri și devin totuna: când oamenii își încheagă și își țin **neamul** în românește se spune că ei **se nemuresc**. Nimic mai exact: prin neam, oamenii, în modul cel mai propriu, **se eternizează**.

Capitolul 29

Inegalitate... paradisiacă?

Potrivit *Bibliei* (Geneza, 1,27) Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Său, l-a făcut după chipul lui Dumnezeu; parte bărbătească și parte femeiască i-a făcut. Dar din pomul cunoștinței s-a ispitit și a mâncat **Eva**, spulberând pentru totdeauna fericirea de dinainte de păcat... Deci, chiar în “vârsta” paradisiacă s-a săvârșit **inegalitatea!**

Nu aș fi amintit acest episod biblic din *Vechiul Testament*, dacă nu mi s-ar fi întâmplat o surpriză de proporții în timpul unor cercetări de teren (Beregsău Mare, Timiș, 1995-1996). Iată transcrierea pasajului din înregistrarea făcută bătrânei **Micu Rozina** (90 de ani):

Culegătorul: Dacă mureau tineri, oameni neînșurați, cum erau îmbrăcați pentru înmormântare?

M.R.: Iar în țoale noi. Dacă o fost tânăr și n-o fost înșurat, l-o făcut mire și l-o luat o fată și un fecior și s-or făcut mireasă și mire, or mers după mort până la mormânt.

Culeg: Dacă a murit un fecior...

M.R.: Un fecior... Ori (dacă o murit) o fată mare, or făcut-o mireasă, cu un fecior. Și moarta a fost făcută mireasă.

Culeg: Și moarta o fost făcută mireasă? Și încă doi miri?

M.R.: Da, mai doi or fost făcuți, s-o petreacă; mai doi or fost făcuți s-o petreacă: fată mare și june. Așa o și zis fata mare: “Tu, mamă, când mă scoți din casă/ să mă faci mireasă!” când o murit.

Acesta-i fragmentul; să facem observațiile:

1) Dacă murea un tânăr (bărbat neînșurat) se face un simulacru de nuntă, dar el **nu este mirele**; cu alte cuvinte, el **se întoarce neînșurat**, adică în stare adamică, nunta simulată a celor doi tineri având rostul doar “să-l petreacă până la mormânt”.

2) Dacă moare o fată mare, simetria situației este doar aparentă. Și atunci se face simulacru de nuntă cu scopul de a o petrece până la cimitir. Dar ea – spune informatoarea cu toată claritatea și cu toată apăsarea – **moarta este îmbrăcată mireasă**. Aici e marea diferență pe care o sesizăm. Și parcă pentru a sublinia acest lucru, bătrâna Micu Rozina dă și acel distih “Tu, mamă...”.

Care să fie noima acestei “inegalități?” Fata mare moartă **se întoarce**, așadar, ca mireasă, în starea pe care o poate avea doar pentru a fi progenitoarea neamului omenesc, și nu în starea paradisiacă dinainte de păcatul originar. Dar **cu cine** se va reîntâlni ea, dacă pleacă din această lume ca mireasă? Răspunsul este unul singur: **cu pământul**. Așadar “partea femeiască” pe care Dumnezeu a pus-o în **omul** făcut “după chipul Său” se întoarce în **lutul** din care l-a făcut pe Adam înainte de a-i da “duh de suflare din Duhul Lui”; dar a despins-o **după** ce i-a dat duhul vieții... Suntem uluiți de subtilitatea acestei diferențieri, acestei “inegalități”, rămasă, spre marea noastră surprindere, în folclorul românesc chiar până-n ziua de azi. Și, fără îndoială, pentru multă vreme de-acum înainte. Poate pentru totdeauna.

Suntem nevoiți să reluăm un alt text biblic tot din *Vechiul Testament* (*Facerea*, cap.2; 20-22), care vorbește despre facerea Evei din coasta lui Adam – motiv de mare răspândire în “folclorizarea” *Bibliei* în formele unei “mitologii populare”. Dar cu adevărat interesant, în aparenta lui “obscuritate” este versetul 22 din același capitol 2 al *Facerii*: “Și a zis Adam: << Iată, acesta-i os din oasele mele și carne din carnea mea; ea se va numi femeie pentru că este luată din bărbatul său (...) >>” . Așadar răul pe care-l îndură neamul omenesc și care își are sămânța în păcatul originar nu vine direct de la Dumnezeu,

mai exact din **nemijlocita** Creație – după chipul și asemănarea Sa – ci vine din greșeala și slăbiciunea unei creaturi de rang secundar, femeie, care, după cum spune Frazer “pare să nu fi avut loc în planul Creației Dintâi”, dacă se poate spune astfel. Tot în folclor cuvântul cu care este numit tânărul care moare neînsurat este de **nelumit**. De aceea pentru “nelumit” se pregătește “înmormântarea – nuntă” – pentru ca el să se “întregească” cu femeia sa. În vreme ce tânăra moartă înainte de nuntă trebuie să se “împreune” cu pământul, pesemne fiindcă ea este “lumită” (i.e. împărtășită din păcatul originar – “lumea”) încă din ne-vremea paradisiacă și datorită... inegalității originare. Rostul acestui exemplu pentru cartea noastră este, însă, de a arăta că “folclorizarea” se produce și în acest mod, calitativ deosebit, de “aproximațiile” mitologiei folclorice creștine.

Capitolul 30

Înfierarea mortului

Pentru a stăvili năvala terifiantă a morților din **lumea-laltă** în lumea noastră sub forma **strigoilor**, “magia populară” cunoaște mai multe practici, dintre care le amintesc, alături de cele mai cunoscute, și pe cele mai puțin obișnuite, pe care le-am întâlnit (doar în povestire!) cu prilejul recentelor cercetări de teren din Câmpia Timișană (Beregsău).

- punerea unei cruci făcute din creangă de rug (trandafir sălbatic – **Rosa Canina**) sub cadavru, atunci când este pus în sicriu, astfel ca spinii să-i înțepe pielea șalelor;
- străpungerea inimii cadavrului (înainte de a fi îmbrăcat) cu un ac înroșit în foc;
- înconjurarea cadavrului în sicriu cu un fir de ață (lână) neagră, iar a doua zi după înmormântare, cu un fir negru se înconjoară mormântul, după care firul se aprinde din loc în loc (pentru a-l transforma în cenușă);

- punerea sub masa (scândura) pe care zace mortul în casă a unei **seceri**;
- “înfierarea mortului” se mai numește și aprinderea cu o lumânare a “pânzei mortului” (giulgiul, lițoliul) pe cele patru laturi ale sicriului. Cu flacăra lumânării se arde puțin din pânza ce va acoperi fața mortului și care îl va separa de lumea celor vii, pânza numită în vorbirea locală **borungiuc** (“borangic”). Cele patru locuri unde pânza a fost arsă închipuie **semnul crucii de foc** menită să pecetluiască pentru vecie pe cel mort în lumea de dincolo;

- punerea în sicriu, înainte de a fi așezat mortul a unui **pumn de sămânță de mac** pentru evanualitatea când mortul se va face strigoii. Atunci el se va trezi, va vedea sămânța de mac și va începe **s-o numere** și nu va veni în lumea celor vii până nu o va termina de numărat...

În legătură cu această ultimă credință, cred că e bine să subliniez **o asemănare**: dacă o mireasă dorește **să nu aibă copii** în căsătorie, atunci la cununia din biserică aruncă **semințe de mac** – atâtea boabe câți ani dorește “să nu facă copii”.

Iată acum și transcrierea unei “povești”: “Cică la o muiere venea bărbatu ei **strigoii**. După mezu nopții venea și se băga în pat la ea. Cătră dimineață, la două-trei ceasuri, se scula, se încălța și pleca, dar n-o lăsa să aprindă lumina. Ea, de frică, așa o slăbit!... Lumea o întreba... Dar **gornicii aștia**, paza de noapte, or văzut, cu pânza după el, că vine de la **mormânți** (cimitir – n.n.). Dar el era încălțat în cizme și ea-i trăgea cizmele. Ei o întreabă: Știi (să) ce faci? Nu-ți fie frică, că noi te păzim! Facem un foc, băgăm un fier în foc... Și atunci o venit **străgoniu** și s-o băgat în sobă (odaie) și ea a luat o cizmă, cum or spus **boactării**, și la ora plecării el o întrebat unde i-i cizma. Ea o vrut să

aprinde lumina, dar el a spus – nu, nu aprinde lumina, caută pe întuneric. Dar ea, vâș! a aprins lumina. Când o aprins lumina, el o murit. Nu-i voie lumina! Boactării s-or băgat în **sobă** (cameră) și i-or băgat fieru roșu în inimă, l-or înfierat. Mort a rămas! Or venit ai de la comună...”

Așadar **lumina** provoacă moarte strigoiiului; altfel spus moartea adevărată, moartea **bună** a omului. Creștinismul timpuriu spunea “moartea în vederea morții”. De aceea Hristos a înviat cu **moartea pre moarte călcând**. Dar... pentru “moartea definitivă”, pentru moartea **bună**, boactării (paznici de noapte ai satului) au băgat fierul roșu în inima celui mort a doua oară, **înfierându-l**. Bătrâna care mi-a spus povestea (Micu Rozina, 90 de ani) nu știa, însă, istoria creștinismului... Nici carte nu prea știa, că a făcut doar clasa I și jumătate din a doua...

Aici suntem datori a lămuri un fapt rămas până acum – din câte cunoaștem – încă neexplicat, deși a fost consemnat încă în deceniul al treilea din secolul al XIX-lea de bănațeanul Damaschin Bojincă (1978, p.127), anume că, asemenea obiceiului existent la strămoșii romani, “așișderea se scaldă, ori se spală numai cu apă caldă trupul mortului și la români”.

Spălarea sau scăldatul mortului **cu apă caldă** este un fapt de “simetrie” cu datina spălării pruncului la naștere; tot Bojincă mai consemnează și altă analogie: și pruncul, îndată după naștere, și muribundul pentru a-și da duhul, **se așază pe pământ** (la picioarele Tatălui ceresc). Amănuntul rămas până azi obscur este acela despre **rostul magic al apei calde în infierarea mortului**. Deslușirea ne vine din **Datinele și credințele poporului român** adunate și așezate în ordine mitologică de Elena Niculiță-Voronca: “Pentru a o umple (putina în care se prepară covașa – o băutură fermentată tradițională – n.n.) trebuie să torni mai întâi o tingire de apă caldă numai << înfierată >>, apoi alta << cu mărgelile >> (...)” (Niculiță Voronca, 1998, I, p.198). Culegătoarea notează cu ghilimele cuvintele referitoare la încălzirea apei, așa cum ele s-au fixat în gura poporului. De unde putem înțelege că apa **înfierată** era atât de caldă cât cea care se utiliza la rânduiala (probabil uitată) a **înfierării mortului**. Așa cum nou-născutul va fi peceltuit prin scăldare cu apă caldă pentru rămânerea în lumea noastră, tot așa, prin spălare cu apă caldă, mortul **se va înfiera** rămânând peceltuit în lumea de dincolo. Prin apă, prin foc, prin semnul crucii arse pe laturile zăbranicului.

Capitolul 31

“Odihna”

Pentru ca acela ce va pribegi din lumea albă, din lumea noastră – “lumea cu dor” – înspre lumea celor drepti, lumea-laltă, “lumea fără dor” să dobândească **acolo** odihna veșnică se fac **cele de cuviință**: grijania “folclorică”, adică după tradiția populară, numită astfel după modelul **grijaniei** din tradiția bisericii noastre, care înseamnă **împărtășania**, datinile și rânduielele de bună-cuviință și, mai presus de toate acestea, **înfierarea**.

Dar pentru a putea străbate lungul drum fără de-ntoarcere, cel ce va trece în lumea dreptilor, “dalbul de pribeg” trebuie să îndeplinească două “condiții”: să aibă banii trebuincioși pentru **plata vânilor** cu sfaturile și mesajele pe care să le ducă în lumea dincolo, iar a doua condiție **să fie odihnit** înainte de a purcede la drum...

Desigur, odihna se face chiar în casa în care a locuit în timpul vieții pământești; dar nu se face **oricum**. Când el se odihnește, ceilalți **îl veghează**; este **priveghiul**. De

aceea mortul nu este lăsat nici măcar un moment singur, ci tot timpul este cineva lângă el, **cu** el. Și tot de aceea – este unul din motive – nu este îngăduit **bocetul** în timpul nopții. Deci se face o riguroasă **pregătire** în vederea Marii Treceți; atât de riguroasă, încât unii teologi catolici, prin comparație, văd în ea nici mai mult nici mai puțin decât “variante ortodoxă” a Purgatoriului catolic...

Aici vreau, însă, să amintesc o latură stranie, dacă nu chiar mai mult a pregătirii pribeagului în vederea ultimului drum. Despre ea am prins de veste în anii '70, când făceam cercetări în zona Caransebeșului (în satul Cârpa și împrejurimi).

Cei care mi-au spus despre cele ce urmează o făceau cu teamă; în anii '80, la sfârșitul lor (care a coincis și cu sfârșitul comunismului ca sistem), prin studenta și colaboratoarea noastră **Maria Ivăniș** din Cârpa, am obținut **confirmarea**, dar din motive neprecizate nici dânsa nu m-a ajutat să avansez în lămurirea faptelor. Ele sunt, cu adevărat, cutremurătoare, de aceea trebuie puțin “contextualizate”. Încă prin 1830, Damaschin Bojîncă (de naștere din Caraș) în *Anticile romanilor* scria că la moartea cuiva se respectă cu strictețe, între altele, și două datini despre care am scris în capitolul anterior;

- cel care a murit este spălat cu **apă caldă** (aidoma pruncului nou-născut);
- muribundul nu este lăsat să moară în pat, ci este coborât **pe pământ** (iar cei ai casei îl sărută pe gură chiar în clipa când își dă ultima suflare, pentru “a-i culege sufletul de pe buze”).

Obiceiul cel straniu, pe care îl consemnez aici în puține cuvinte, așa cum l-am aflat și cum mi-a fost confirmat de Maria Ivăniș, este:

După ce omul moare, el este dezbrăcat de orice veșmânt, apoi este scos din casă și dus în șopronul unde se țin uneltele agricole. Acolo, în pământul uscat și prăfos al șopronului, mortul este **îngropat** (superficial) și **lăsat** astfel (poate nu chiar nesupravegheat, doar “discret” privegheat) **cel puțin o zi și o noapte**. După care este **spălat**, îmbrăcat, pus pe masă (scândură), se dă de știre neamurilor și comunității și încep datinile de bună cuviință. Dar, oare, straniul episod pe care tocmai l-am povestit, nu este și el un obicei de bună-cuviință? O bună-cuviință magic-arhaică însă.

Așadar “purificărilor” prin **apă, prin foc, prin semnul crucii** li se mai adaugă una, poate cea mai arhaică – **cea prin pământ**. Aceasta din urmă este bază de aculturație pentru creștineasca așezare a muribundului pe pământ “la picioarele Tatălui ceresc” pentru a-și da duhul.

Obiceiul acesta – cutumă arhaică bine păstrată – poate fi “citit” și alegoric în spațiul mitologiei “folclorizate” a creștinismului ca “întoarcerea în țărâna din care este făcut”.

Cred, însă, că datina trebuie situată în contextul obiceiurilor de bună cuviință menite să asigure “odihna” celui plecat (mort). O **odihnă** care, în ordine arhaică, are rostul de a-l face pe cel plecat **să nu se mai întoarcă**, adică are rostul să-l pecetluiască în lumea fără dor. Așadar “odihna” are și noima **înfierării**. Cu Pământul. De unde și versurile dintr-un cântec ritual din zonă: “Pământănce, pământănce/ Dă az înaince/ Tu să-mi fii pârince!//”.

Capitolul 32

“Crape cămașa pe tine!”

În sine, faptul de a-ți crăpa **cămașa în spate** este un **semn rău**; în vechime, păstorii (care spuneau povești doar **seara**, la stână, **în jurul focului**) știau că **povestitul + focul** se conjugă magic – spunem noi, în limbaj modern; pentru ei, povestea și flăcările se prindeau la dans și făceau un cerc în jurul turmei, astfel ca duhurile rele să nu se poată apropia. Foarte nimerit era să se spună în fiecare seară câte o poveste la stână, în jurul focului, îndeosebi în perioada (de cam o sută de zile) cât oile sunt gestante, căci atunci una dintre mioare va făta un miel năzdrăvan. Dar foarte rău, chiar periculos, era să povestești basme în alte condiții, de pildă **ziua-n-amiaza-mare!** (Deci exact pe dos de cum ne-am aștepta). Căci, dacă povestești basme altcândva (mai ales pe timpul zilei!), atunci năvălesc chiar duhurile rele, te năpădesc și te bat până-ți crapă cămașa în spinare. Știm cât de importantă e cămașa în toate practicile magice și rituale, fiind un “substitut” al ființei ce-o poartă, de la magia neagră până la “sfințirea” persoanei (exorcizare practică în biserică). Ne întrebăm, însă, ce este cămașa pentru mentalitatea arhaică și de ce are ea atât de mare însemnătate? Antropologic vorbind, cămașa e o “metaforă” a pielii; dar tot antropologic, ea este o “metaforă” a **sortii** – în dublul înțeles al acestui cuvânt: a) **de placentă**, cu care se naște fătul și b) **de destin**.

Cămașa “ține locul pielii”; de aceea ornamentele de pe cămașă trec adesea (la arhaici și primitivi) direct pe piele și devin **tatuaje** sau invers; de fapt, diacronic privind lucrurile, este foarte probabil ca lucrurile să fi stat așa; figurile tatuate să fi “trecut” de pe piele pe vestimentație (pe cămașă). Poate de aceea, după credința creștină, Sfântul Chip al lui Hristos s-a “imprimat” pe giulgiu. Tot astfel, **cămașa** este, magic privind lucrurile, opusul măștii, în sensul că dacă masca multiplică, persoana modificându-i, ascunzându-i, protejându-i dar și **alterându-i** identitatea, cămașa îl împielitează (adică îl întrupează) pe cel care o poartă, consacrandu-i și stabilizându-i **identitatea**. De aici și glăsuirea preotului la botezul creștin al pruncului “Câți întru Hristos s-au botezat, întru Hristos s-au și-mbrăcat”. Iar expresia știută până azi “drac împielit” înseamnă drac **întrupat**, adică **prezent**, permanent, indubitabil. Blestemul din descântecul de deochi “De l-o fi deochiat muiere/ să-i crape țâțele/ să-i curgă laptele/”, pe lângă că dă aceeași importanță “întrupării”, atrage atenția și asupra verbului “a crăpa”, pus în legătură cu revărsarea **albă** a laptelui. Acum întrevădem o înrudire magică între **crăpatul țâțelor și crăpatul de ziuă**. Ne amintim că “ziua” (lumina, laptele) nu sunt ocolite de duhurile rele; în timpul **diurn** crăpatul de ziuă (ca revărsare a luminii peste întuneric) poate aduce un **semn rău**: crăpatul cămășii în spinare și o **analogie** - crăpatul țâțelor și revărsarea laptelui. În timpul **nocturn**, prin simetrie magică, există un alt **semn rău** (analog diurnei rupei a cămășii): **mototolirea așternutului** în care dormi. (Așternutul este “echivalentul nocturn” al cămășii). Și, într-adevăr, mototolirea așternutului e semn rău. E **semn de moarte**.

Capitolul 33

“Căcatu – dă – drac”

Am transcris acest impudic “mauvais mot” (cum spune francezul) exact așa cum l-am auzit rostit în copilărie de o foarte sobră și severă bătrână din vecini. A venit, într-o zi, foarte intrigată, neliniștită, chiar speriată la noi; cei ai casei fiind plecați la lucrul câmpului, eu stăteam ca de obicei cu stră-stră bunică-mea și o ascultam cum ne povestește câte și mai câte. Baba Mărie (așa o chema pe vecina) a năvălit agitată și a zis:

“Veniți iute la noi, că noră-mea a adus **căcatu-dă-drac** să mă omoară! Haida și tu, copile!” Era, așadar, clar că nu “scăpase” cuvântul; m-a văzut și pe mine, fără îndoială, și m-a chemat să văd terifianta “minune”. Ne-am dus trustei în odaia babei Mărie. Încă de când am intrat în tindă am simțit un miros ca o prevestire, pe care nu-l puteam asemăna cu nimic din ceea ce simțisem până atunci; când a deschis ușa, o duhoare atât de grea, de apăsătoare, cu nimic asemănătoare (nici acum n-am destule cuvinte s-o “descriu”!) m-a izbit atât de puternic, încât am început să vomit într-o pornire de leșin. Oamenii de la țară (inclusiv copiii) n-au nările prea sensibile, pentru că adesea se întâlnesc cu fel de fel de miasme de putreziciune; dar acel miros nu-mi aducea aminte de nimic întâlnit până atunci. O scârbă venită parcă din altă lume, din iad, de bună seamă... Era ceva din mirosul oului proaspăt ouat, acea scârboasă umezeală, însă de mii de ori mai puternic și cu mult mai multe “adausuri” pestilențiale. Nu am mai întâlnit după aceea mirosul ăla. Nu era nimic vizibil în odaie care să “explice” acea **duhoare de moarte** (nu “de mort”, căci știam cum duhnesc cadavrele). Și Baba Mărie, într-adevăr, a murit la scurtă vreme...

Nu mi-aș fi adus aminte de straniul episod din copilărie, dacă nu, acum, în timpul cercetărilor de teren de la Beregsău, maica **Micu Rozina** (90 de ani) nu mi-ar fi povestit o întâmplare în legătură cu o nuntă (pe care o rezum aici).

Cea care avea să devină mireasă era foarte bine văzută de viitorii socri; se îndrăgeau reciproc. Mama-soacră i-a făcut daruri scumpe (o blană, bijuterii). Fericitele sentimente au ținut până-n... **duminica nunții**, când cineva a aruncat chiar în odaia în care a fost primită mireasa **căcatu – dă – drac**. Și atâta i-a fost miresei: “Mamă, eu nu mai pot, nu mai am ochi să vă văd! Nu și nu și nu!! Că voi puțiți! Voi puțiți a porc; a porc mort, a mortăciune împuțită!”. Zadarnic au încercat să se spele în fel și chip – “Nu și nu!” Tânăra nu s-a mai măritat, **nu s-a mai putut mărita în sat**. A plecat într-un sat necunoscut. Dar plecarea într-un sat necunoscut este o altă formă a **morții...**

Capitolul 34

Drumul “Ălor Sfinte”

În vorbirea românească tradițională “Ăle Sfinte” se mai numesc și “Frumoasele”, “Măiaștrele”, “Sânzienele” – “Ielele” cu alt cuvânt. Trebuie să arăt că în ultima “atestare” de teren (Beregsău Mare, 1995-1996), am întâlnit câteva specificații și câteva atribute ale “Ălor Sfinte” care arată că termenul perpetuat până azi în vorbirea oamenilor bătrâni (Micu Rozina, 90 de ani) păstrează o surprinzătoare tentă de arhaicitate, originară. Iată **ce sunt și ce fac** “Ăle Sinte” potrivit substratului arhaic al gândirii Rozinei Micu:

- “Ăle Sfinte” pot fi Ursitoarele;
- “Ăle Sfinte” mai intervin în **destinul omului**, împingând-o mai sus, atunci când arunci pe casă cununa de Sânziene “anumită” pe numele cutărui sau cutărui din familie; ori, dimpotrivă, o pot prăvăli **de pe streășină**, sorocindu-i moartea în acel an (la fel, Ăle Sfinte pot grăbi veștejirea sau pot rupe creanga de salcie pusă în dosul porții – câte una

pentru fiecare membru al familiei – în Duminica Floriilor. Ramura ruptă înseamnă moartea persoanei “corespunzătoare”);

- “Ăle Sfinte” asigură “eficiența vrăjilor” (ele fac ca vrăjile să se întâmple, astfel că ele sunt înțelese și ca un fel de “personificare” a vrăjitoriei);

- “Ăle Sfinte” **fac și rău și bine**. Această “calitate” puternic polarizată este semnul cel mai clar de **gândire simbolică arhaică**, ce fundamentează o asemenea “viziune”;

- “Ăle Sfinte” se ascund și se adăpostesc (motivele acestor acte nu sunt prea clare) la **Gropi** (“La Gropi” este denumirea locului de la marginea satului Beregsău de unde cărămidarii au scos pământul luto-nisipos, trebuincios pentru confecționarea cărămizilor pe care apoi le ardeau în cuptoare tot acolo, la Gropi);

- “Ăle Sfinte” împodobesc “Pomul vieții” (uneori, efectiv, **pun păpuși** în crengile vreunui pom fructifer din fața casei asupra căreia s-a făcut vraja);

- “Ăle Sfinte” se plimbă în mod frecvent pe **răzoare** și pe spațiul de **sub streășină** (între zid și locul, linia trasată de scurgerea ploii din streășină). Acesta-i **Drumul Ălor Sfinte**.

De aceea **este interzis** ca vreun om (femeie) să **urineze** pe Drumul Ălor Sfinte!

Dacă cineva face anumite vrăji pe acel drum sau în locurile unde Ăle Sfinte se ascund ori se odihnesc trebuie să fie foarte atent, căci, dacă greșește, răsplata e “legarea cu pământul” (moartea, sterilitatea). La fel și greșala eventuală în vraja împotriva urinatului.

Poate de aceea, la Sfântul Ilie sătenii taie capul unui cocoș negru, îi bagă o trestie în cioc și-l pun la streășină. Strajă pentru Drumul Ălor Sfinte; sau ofrandă adusă lor.

Capitolul 35

Ungerea

Devenise un loc comun și trecuse din cartea de istorie în legendă și chiar în anecdotă faptul că gradul de civilizație se măsoară, pentru cetățenii Imperiului Roman, prin cantitatea de săpun consumată într-un anume răstimp, un an de pildă. “Măsura civilizației” prin cantitatea de săpun – adică prin spălare – ar trebui să fie numită aici mai explicit: **măsurarea** însușirii civilizației romane. Și iată de ce Etnologia ne spune că sunt două mijloace fundamentale cunoscute și aplicate de omenire în cursul vremurilor, prin care oamenii își apără pielea (la propriu!): **spălarea** și (în vremuri vechi) **ungerea**. Chiar “pielea roșie” a indienilor din America e pusă pe seama obiceiurilor de a-și păstra “curățenia din naștere” prin ungere cu anume pomezii. (Din punctul ăsta de vedere,

botezul cu apă restituie corpului omenesc puritatea divină, paradisiacă, adamică – analogă cu **păstrarea** purității native prin **ungere** la arhaici sau la primitivi). Așadar, foarte probabil romanii, cei mai de seamă civilizatori din istorie, aveau suficient temei ca prin cantitatea de săpun folosită de mai noii concetățeni cucerii să măsoare gradul de însușire a civilizației proprii, adică drumul de la **barbarie** la **civilizație**, mai precis la **romanitate**. Spun “romanitate” și nu “umanitate” pentru un motiv care ar putea să pară cititorului din cale-afară de curios. Anume, că o parte din “arhaicitatea omului” – cea mai persistentă și mai rezistentă latură a umanității omului – s-a refugiat și a rămas până azi în “taina ungerii”. Aici nu am răgazul decât să înșir cele mai des întâlnite **procedee de ungere** care, cunoscute la români, s-au păstrat până în zilele noastre și la bănățeni.

a) **Ungerea cadavrelor** (“morților”). Nu este greu să observăm în această datină, pe lângă alura magic-arhaică, sensul antropologic cel mai apropiat de ungera practică de “pieile roșii” de la naștere până la moarte. Anume, aducerea cadavrului în starea natală, genuină pentru a fi redat, “Mamei Natură”. (Vinul care se varsă de către preot asupra trupului în coșciug la despărțirea de lumea viilor conține și **undelemn**).

b) **Ungerea stâlpilor ușii** și, analogic, **ungerea cu unt și miere** a pomilor fructiferi, mai cu seamă a celor din grădină. Obiceiul este consemnat în Banat (Oravița) de Simeon Manguica la sfârșitul veacului trecut. Pe lângă “refacerea condiției paradisiace”, această ungere are și rostul de a apăra casa (stâlpul), respectiv pomii de atacul duhurilor rele ipostaziate cât se poate de natural prin stricăcioasele omizi. (Mai este de pus la socoteală că pomii fructiferi sunt “frații” oamenilor. Mai mult, după spusa Mariei Ionescu, în lumea cealaltă cei morți **stau** ca niște pomi).

c) **Untura vrăjii** se face și se aplică (pe păr, pe ceafă, pe frunte, pe tâmple) în multe descântece, mai ales în cele de “mărit”, adică de căsătorie; deziderata condiție devine astfel mai aproape... (locul ungerii corespunde fie cu “ochiul mort” – tâmpla, fie cu “ochiul șarpelui”, “ochiului de pasăre” – ochiul pineal).

c) În folclorul copiilor dăinuie până în zilele noastre zicala cu tentă peiorativă, de batjocură, “tunsu – feleg **unsu**”. Este un bun câștigat de etnologia actuală adevărul că în “spusele” copiilor, în jocurile lor apar frânturi și reminiscențe de sorginte magic-arhaică (Oișteanu, 1988, p.51-53). În jocul de cuvinte, **feleg** poate să fie o degradare a lui **peleg**, termen care însemna în vorbirea bănățeană “golaș”, “fără pene sau fără păr”, “pleșuv”.

Sunt tentat să atribui o vechime mult mai mare acestei expresii copilărești, deși cunosc faptul că sătenii obișnuiau să poarte plete până spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Așa cum voi avea prilejul să arăt mai spre sfârșitul cărții, expresia fixează (în formă relictuală, degradată, viciată) un fapt de “sinergetism” de mare vechime. Anume, când, după modelul civilizator roman, bărboasa populație autohtonă bărbătească trecuse la “pelegire” – adică la tundere. Faptul coexistenței unor elemente provenind din cele două culturi și civilizații atât de diferite este cunoscut pe o lungă durată de timp. De pildă, până spre vremea noastră ciobanii obișnuiau să se spele și să-și spele cămășile **cu zară** (lit. zer).

Or, “spălatul” cu zer este, foarte probabil, o fază intermediară în trecerea de la ungere la spălare (vezi folosirea unui alt “lactat”, **untul**). În aceeași ordine, o altă fixare a fazei intermediare la nivelul vorbirii populare pare să fie și cea din cuvântul **lăuză** (lit. lehuză), unde se poate recunoaște în formă degradată verbul “**a la-lăut**” (a se spăla). Așadar, am avea aici “coexistența” între vechiul obicei al menținerii curățeniei prin **ungere** cu noua achiziție civilizatoare de obârșie romană a **tunderii** (“pelegini”) bărbii și podoabe capilare, de unde “Tunsu-feleg unsu”. După cum spuneam, vom avea prilejul să evidențiem în această carte și alte fapte asemănătoare (vezi capitolul ABĂRĂBARI).

Capitolul 36

Fulgerul și oglinda

Într-unul din capitolele de început încercam să arăt cât de primejdios este, potrivit credințelor și practicilor magice tradiționale, “dublul” ființei omenești (**Moartea** – “**dublul**” **ființei**). Acolo spuneam că oglinda este un obiect care pricinuieste ivirea dublului sub forma **imaginii** ființei și de aceea imaginea ca iluzie este foarte primejdioasă în anumite condiții. Dintre condițiile favorizante apariției imaginii-iluzie enumerate atunci era și cea a “fulgerăturii”. Pentru a înțelege **de ce** e periculos chipul văzut în oglindă, în momentul fulgerăturii, am să mai dau aici un exemplu de circumstanță în care chipul zărit în oglindă poate să fie nefast. Anume, spune poporul, că **noaptea** e mare nenorocire să privești vreo oglindă (înțelegem că pe întuneric), pentru că s-ar putea să vezi **un chip** în lucirea amăgitoare (și întunecată). Aproape deslușit, credința ne spune că ceea ce s-ar putea să zărești este **un chip** și nu “chipul tău”. Ce ar putea să însemne asta?

Noaptea este vremea când colindă duhurile întunecate, scăpate de sub puterea **luminii**. Dar noaptea e și **vremea somnului**. În somn (care este o prefigurare trecătoare și vremelnică a morții), sufletul se poate desprinde ori depărta de trupul adormit. Și atunci el, sufletul, poate fi lesne ademenit și supt, absorbit de chipul “strecurat” în dosul pânzei amăgitoare a oglinzii; mai ales dacă sufletul s-ar întâmpla să se sperie de vreun duh rău, dintre acelea care cutreieră nestăpânite în vremea nopții.

Așadar sufletul poate greși în graba lui de a se adăposti (mai ales că credințele populare spun că dacă te uiți seara în oglindă, atunci noaptea vei **visa urât**) și nimerește nu în trupul cel adevărat (mistuit de vise urâte), ci în “celălalt”, în “dublu”, care are strania putere și vrajă de a-l ispiti și de a-l absorbi. “Celălalt chip” are capacitatea fascinatorie de **a atrage** și de **a absorbi** Puterile. Iar sufletul, fiind din suflarea lui Dumnezeu, vine.

Însă fulgerul este o “lumină peste lumină”, iar nu o **lumină din Lumină**, adică este o lumină “luciferică”, venită nu de la Dumnezeu, ci de la Nefârtatul fulgerul având și funcție fecundatoare, însă peste fire. De aceea lumina fulgerului se și aude în lume cu un zgomot atât de năucitor. Altfel spus, prin fulger (și apoi prin tunetul înspăimântător) se vestesc și își fac apariția în **lumea noastră** puterile amăgitoare, ce sunt mai presus de lumină și care vin de la Nefârtatul. Iar dacă noi, în nesăbuința noastră, în chiar acest moment “facem un chip” uitându-ne în oglindă, apoi în acel chip se vor sălășlui astfel de puteri, venite de la Nefârtatul, mai ales că chipul din oglindă, neînsuflețit fiind, le va absorbi cu nesaț.

Și, mai devreme ori mai târziu, dublul nostru va face mare stricăre în lume, începând chiar cu noi înșine. Oricum, fericiți nu vom mai putea fi, când știm că avem, încă în viață fiind, **propriul strigoi...**

Capitolul 37

Semne din naștere

Unele dintre cele mai rele semne sunt cele ce se arată la naștere (poate pentru că ele vin din temuta “lume neagră”, cea dinainte de **facere**). Deși sunt foarte rare, aceste

semne marchează pentru totdeauna viața celui născut astfel, ba mai mult – și pe cea a familiei și a neamului. Și, interesant, în lumea satelor o asemenea naștere se învâluie grabnic într-un gen aparte de legendă rău-prevestitoare, care tinde să “explice” înțelesul viitor al aceluși semn.

Rareori “semnul din naștere” poate fi făcut să dispară și atunci doar **ca aparență**, căci “semnificația” sa nu piere niciodată, poate cel mult se transformă într-alta – nefastă și nepieritoare.

Voi da mai jos un astfel de exemplu de-a dreptul terifiant: În urmă cu 60-70 de ani, într-o localitate de pustă din Banat s-a născut un băiețel “însemnat”. El avea dinții canini crescuți încă de la naștere și pieptul acoperit cu păr des. Vrajitorul satului (deci era un bărbat!) a deslușit că sunt două căi pentru a face ca semnele rele să dispară, precizând însă că “efectele” rele nu vor dispărea, ci se vor preschimba. Căile erau:

a) Să-l ducă pe copil **în toiul zilei** la marginea satului, la locul numit “La Gropi”, un loc nisipos, unde săpaseră cărămidarii și unde, apoi, **vulpile** își făcuseră vizuini. Acolo **să-l treacă** printr-o vizuină de vulpe.

c) Să-l ducă pe copil **în puterea nopții** la vâltorile de la cotul râului, să-l dezbrace gol-goluț și să-l arunce în vâltori; vâltorile l-ar fi aruncat îndărăt, **dar într-o nouă stare**: “Curat, spălat, luminat”.

A fost urmată prima cale, fiind socotită de ai casei mai puțin periculoasă. Copilul a fost trecut prin vizuina de vulpe. Și semnele... au dispărut! Dar, de unde înainte de a fi trecut prin vizuină, pofta sexuală a micuțului se prevestea nemăsurată și incestuoasă (înfigându-și colții în țâțele mamei și nedezlipindu-se, ca și când ar fi fost o lipitoare), după ce a fost supus trecerii semnele au dispărut, dar înțelesul lor s-a preschimbat într-unul contrar: toată viața lui, cel în cauză nu a suportat nici o femeie în jurul lui. **Fusese legat cu Pământul...** (Pentru că nu știu dacă el va fi în viață la apariția cărții sau, nu am dat nume).

Desigur, cele două căi au rămas la îndemâna vrăciului și, ca atare, le-a aplicat atât în cazul aceluși prunc, cât și în cazurile când copiii erau **schimbați** de Ursitoarea cea rea (Mierea Neagră, Femeia Lungă), despre care am mai vorbit în această carte.

Întrebarea care s-ar putea pune este de ce anume copilul este trecut prin **vizuina vulpii** nu de o femeie pricepută (vrajitoare), ci de un bărbat. Tot bărbat este și în cazul

când se apelează la acea manoperă magică prin care pruncul se încredințează la virul apei (cotul cu vâltori al râului), ori când se apelează la vrăjitorii pentru a aduce sau a mări potența și fecunditatea cuplurilor. “Explicația” – potrivit “logicii” tradiționale – este că **apa, vulpea, pământul** sunt “parte femeiască” care trebuie chemate și angajate magic în “nașterea adevărată” **de către un bărbat** (vrăjitor, solomonar). Și tot bărbat trebuie să fie și “vrăciul” care vindecă neputințele cuplului (impotența, infertilitatea), pentru că bărbatul **are acces** la forțele InCreatului. Am întâlnit, în anii din urmă, chiar în Timișoara un asemenea bărbat (se mutase dintr-un sat din Podișul Lipovei), care vindeca astfel de boli ale cuplului “descântând” câte un ou adus de bărbatul și de femeia care aveau “probleme”, apoi le spărgea, le amesteca și le dădea celor doi soți să le mînânce crude... Dacă cei doi nu puteau să le înghită în fața lui, el spunea că “făcătura” are efect și dacă cei doi vor duce ouăle acasă și le vor înghiți după ce vor adăuga amestecului puțină sare, ori zahăr. Cu două condiții: ouăle să rămână **crude** și să le înghită pe înserate, după apusul soarelui sau înainte de răsărit, în zori, având grijă ca îngurgitarea să se potrivească într-o marți.

Capitolul 38

Simulacrul și efigia

În capitolul precedent am vorbit despre copii născuți “cu semne” și am aflat că asemenea semne sunt totdeauna **netrecătoare**, iar dacă aspectul vizibil al acestora poate fi înlăturat prin remedii vrăjitorești, ele rămân pe mai departe **semne rele**. Rămân astfel chiar dacă se schimbă în contrariul lor (copilul devine normal, chiar **prea** normal, cuplul fertil).

Întrebarea pe care și-o poate pune cineva este “cât de netrecătoare sunt acele semne?”. Răspunsul pe care materialul din teren îl dă este: **Nici moartea nu le poate șterge**. Acest răspuns îmi pare adevărat, justificat, logic gândindu-mă la faptul că omul **a venit pe lume** cu acele semne. Altfel spus, ele sunt “lucrarea puterilor din lumea neagră”, cea care se află **înainte de Facere** și despre care omului îi e dat să știe mai puțin decât despre “lumea de dincolo”. Despre lumea neagră nu știm nici în viața asta, nici în viața de

apoi **aproape nimic**.

Iată o povestioară pe care am auzit-o din gura unei femei trecute de 50 de ani (asta era în 1995). S-au scurs câțiva ani de când un temut și terifiant personaj al comunității a murit de o “boală de inimă”, el fiind grav suferind de o cu totul altă maladie (cronică).

După ce a murit “de moarte bună”, în biroul său de șef discreționar i-a rămas o fotografie (un portret) în ramă, sub sticlă. Asupra familiei, asupra neamului, asupra celor apropiați și chiar a întregii comunități (inclusiv asupra dușmanilor și a adversarilor!) continuau să acționeze voința lui și toate gândurile sale **negre**. (Fiind el înzestrat cu “semnul rău” din naștere, era cunoscut în timpul vieții pentru nestăvilita lui **patimă sexuală**, în care se zice că ar fi întrecut nu numai pe toți oamenii, ci și pe orice fiară). După 1989, fiind permis orice, câteva dintre femeile care aveau acces în încăperea cu “icoana”, au făcut niște rudimentare exerciții de spiritism și s-au convins că “duhul” celui mort sălășuiește mai departe acolo... Îngrozindu-se tot mai mult, două dintre ele, într-ascuns, au furat “icoana”, n-au îndrăznit s-o spargă, ci au aruncat pe ea cam un litru de benzină și au ars-o împreună cu alte hârtii. Dar după ce focul s-a stins, scormonind ele în mormanul de cenușă, printre cioburile de sticlă (rama de lemn arsese), au descoperit... chipul rânjind într-un zâmbet al celui **nepotolit!** “Icoana” lui nu arsese.

Au dosit, înspăimântate, resturile straniei incinerări: într-o altă “ședință de spiritism” făcută de cele mai înverșunate adoratoare ale **nepotolitului** (care ar fi dorit să afle **chiar de la el** cine a furat “icoană”), doar atâta cică ar fi auzit: F-A-L... Și glasul cică s-ar fi stins. Oare odată cu glasul s-or fi stins și **puterile?**!

Oricum, întâmplarea ne duce cu gândul și la strigoii care stă și ziua în locul cel mai îndrăgit de el cât a fost în viață (Acel strigoi se face simțit aproape de oricine, dar nu se lasă văzut decât de bărbații care se pricep să-l lege și să-l ducă la mormânt prizonindu-l de cruce).

Apoi frântura de cuvânt **auzită** de femeile "adoratoare" (și “profitoare”) a fost socotită de ele ca făcând parte din cuvântul FALIMENT și interpretat de ele ca fiind “semnul” că spiritul șefului prevestește soarta asociației pe care a “ctitorit-o” pe ruinele și din averea agonisită prin rapt și uzurpare.

Doar că, dacă vom situa discuția (și întâmplarea) în cu totul alte perspective, atunci vom aminti că:

- Așa cum denumirea **mana** apare în vorbirea unor triburi polineziene și, fără să fi știut despre asta, și în limbajul românilor, inclusiv al bănățenilor, tot astfel “spiritul” neostoitului “hipersexual” putea să fi intenționat rostirea unui cuvânt pe care cât persoana a fost în viață, să nu-l fi cunoscut (acel cuvânt **trebuie** să fi fost “falus”).

- Investigând subconștientul bântuit de maladia sexualității excesive și deviate, părintele psihanalizei, Sigmund Freud, citează cazuri când unul dintre cuvintele-tabu care denumesc chiar maladia respectivă apare și “scapă” din gura celui bolnav fără ca acesta să-l poată opri și chiar fără să cunoască nici semnificația, nici chiar cuvântul respectiv.

Capitolul 39

Dansul aplecat

Cu ani în urmă, invitat fiind la nunta unei verișoare undeva în Sălaj, am fost surprins să văd un dans popular despre care până la acea vreme doar auzisem câte ceva. O pereche foarte arătoasă de tineri din acel sat (am înțeles că ei urmau să se căsătorească îndată), la fiecare răscruce de ulițe ostentativ făceau următoarea figură: feciorul a **aplecat** fata pe brațul său stâng până ajungea să-și sprijine brațul pe genunchele ușor îndoit. Cuplul de dansatori părea să ajungă într-un echilibru precar...

Întrebările pe care le-am pus spre a afla de la săteni deslușirea straniului dans n-au căpătat răspunsuri limpezi. (Consemnez că, deși interzisă prin legislația comunistă a epocii, biserica unită își păstra rânduielele în acea comunitate). Și cum verișoara era “mireasă de departe”, m-am gândit să încerc să aflu vreun răspuns indirect, tocmai din Banat, adică dintr-o zonă păstrătoare. Raționamentul meu era relativ simplu: satul din Sălaj (care ținea cu îndârjire rânduielele ritului greco-catolic) **trebuia** să păstreze cel puțin formal un obicei prin care, de la începuturi, să se fi diferențiat de rânduielele acceptate de biserica ortodoxă. Cum diferențierea s-a produs cu mai bine de 250 de ani, nici în Banat n-am mai găsit formele vii **păstrate**. Dar acolo unde nu mai sunt **formele vii**, sunt cărțile. Și iată ce ne spune Damaschin Bojincă pe la anul 1830: “Românii poporeni au obiceiul de a pune pe cel muritor la pământ, încă înainte de a muri”. După filosoful creștin Tertulian romanii creștini aveau obiceiul să pună **pe pământ** pruncul îndată după naștere. Cele două informații coroborate ne fac să afirmăm că atât **la venirea** pe lume, cât și **la plecarea**, omul trebuie pus pe pământ, **la tălpile Tatălui Ceresc**. Așa încât, pentru priceperea populară, **pământul** este totuna cu tălpile Tatălui! Abia acum anumite înțelesuri din cântecele funebre bănățene transpar în sensul deslușirii: “Pământce, pământce/ Dă astăz năince/ Să-mi fii iar părince!//”. Așadar, “legea strămoșească” (adică tradiția folclorică împreună cu tradiția pravoslavnică) spune că **pământul este Tatăl**, deci exact invers decât tradiția arhaică peste care s-a așezat triumfător catolicismul – care este tradiția **Pământului-Mamă**.

Așadar, cum dansul pretutindeni și întotdeauna are rolul unei “prefigurări

nuptiale” (prevestire a unei împreunări de rodnicie), nimic nu pare mai firesc ca de aproape trei sute de ani românii redeveniți **romani** (adică greco-catolici) să păstreze măcar formal tradiția de **a pleca** fata spre pământ ca să arate că **pământul trebuie să devină mamă**, iar prin analogie magică cu Mama Pământ și mireasa să zămislească prunci, mai exact Mama-Pământ să-i transfere miresei în chip magic, prin analogie, puterea germinativă, făcând un nou început Vieții...

Mai este de presupus și acțiunea unui alt “principiu” de relevanță antropologică, cel al omologării prin simetrie. Acesta se manifestă prin funcția cea mai generală a dansului – cea prenuptială - a prefigurării magice a împreunării.

Așa stând lucrurile, **nuntirea** se află între celelalte două mari momente care nu sunt pe de-a-ntregul ale vieții, **nașterea și moartea**. Ca urmare, nunta **numai aparent** este pe de-a-ntregul a vieții, fiindcă, întrucât ea întemeiază **accederea pe lumea albă** de prunci “veniți” din lumea neagră, ea “fragilizează” echilibrul lumii albe făcându-l vulnerabil și instabil. Adică **întocmai** cum este imaginea poziției corpurilor celor prinși în mreaja prenuptială a dansului.

Capitolul 40

Vijelia și moartea năpraznică

Vijeliile stârnite “din senin” sunt semne ale **morții peste fire**, moartea care a curmat pe neașteptate viața cuiva. “Moartea năpraznică”, moartea peste fire înseamnă: sinucidere, crimă, ori accident petrecut **în condiții care îngrozesc lumea** (de pildă, un motociclist surprins de trenul accelerat pe un pod sau pe o trecere de nivel fără barieră).

Subliniez caracterul de eveniment, de fapt **cunoscut**, în care se petrece o moarte peste fire, pentru că acest tip de cunoaștere permite o verificare imediată: “a fost strivit C. de tren la pod, imediat (ce vestea e aflată de lume) va începe vântul turbat”, ori “a fost omorât P. de către nevastă și fiu cu toporul, îndată (ce crima ajunge la cunoștința lumii) va începe o cumplită furtună, din senin!”.

Desigur, în copilăria mea am putut eu însumi “să verific” de câteva ori o asemenea coincidență. În altă ordine de idei, aș dori să arăt că “efectul magic” se propagă fără să țină seama de distanțe, ori de diferența de timp, condiția e ca faptele, persoanele, lucrurile să fie **esențialmente** legate (magic) între ele. Așa de pildă, la Timișoara fiind, soția mea avea obiceiul să aprindă țigara(uneori) **direct** de la un foc... indirect, adică de la flacara aragazului. Deși erau peste 30 de kilometri până la casa părintească, multă vreme – an de an – **clocitul ouălor** a ajuns tot mai puțin “rentabil”: puii de găină mureau cu zecile încă înainte de a ieși din ou, până și găștele ajunseseră să “soarbă” câte un ou dintre cele pe care zăceau...

Subliniez că “distanțele” nu mai contează – de fapt, **ele nici nu există**. Iată, în una din zile, posturile de radio și televiziune **au anunțat** că un căpitan taiwanez de pe unul din vapoarele aflate spre îndepărtatele coaste atlantice ale Canadei, găsind trei pasageri clandestini români la bord, i-a asasinat aruncându-i în ocean. Și într-adevăr, la numai câteva zeci de minute după ce lumea de la noi **a cunoscut** informația despre funestul eveniment, niște vântoase cumplite, iscate realmente “din senin”, au cutreierat și au cutremurat o întinsă zonă din Câmpia bănațeană, devastând-o; dar “vremuiri” din acestea

cumplete s-au stârnit atunci în multe locuri din țară. Nu am întâlnit vreo atestare cât de cât explicită, însă sunt tentat să afirm că, după credințele tradiționale, asemenea vijelii din senin se iscă atunci când vestea morții năpraznice ajunge la cunoștința vreunui solomonar: în locul unde solomonarul află vestea, acolo imediat se stârnește furtuna.

Așadar, pare să nu fie important că asasinatul s-a produs la mii și mii de kilometri depărtare, nici că el avusese loc cu câteva săptămâni înainte de data anunțării; abia faptul că el a fost adus la cunoștința oamenilor “de acasă” a declanșat puternica furtună cu vijelie nemaîntâlnită de la ... precedentă vestire a unei morți năpraznice. (Negreșit că printre cei care au aflat vestea, în multe locuri, **în toate** în care s-a iscat furtuna din senin, **trebuie** să fi fost câte un solomonar!).

Ca și în cazul bobocilor “morți în ou”, se pare că nici spațiul nu contează. Și nici timpul. Dar acest lucru nu este dovada relativității, ci a **absolutului**.

Absolutul, în plan magic, se deslușește în conceptul de “spațiu-rețea”, denumit astfel de Mircea Eliade pentru a desemna un câmp de acționare magică prin analogie, prin inducție (empatie), prin contact, prin substitute, simulacre și efigii. Așa e, esențialmente, **lumea noastră**; ea poate sta sau poate intra în puterea celui care acționează – și astfel o “controlează” – magic. Imaginea acestei lumi încă se mai găsește, uneori estompat, încețosat, alteori fragmentar, în orizontul mental tradițional.

Capitolul 41

Solomonarul

Vorbind mai înainte despre vijeliile teribile și stricăcioase **abia atunci** când vestea despre o moarte năpraznică (sinucidere, accident cumplit, dar mai ales crimă) ajunge la cunoștința publică, mi-a venit în minte o altă credință despre solomonar de data asta mai bine articulată, fiind atestată. Căci dacă stârnirea vântoaselor se întâmplă **doar după ce** vestea îngrizotorului eveniment **devine publică**, atunci, așa cum am presupus deja în capitolul precedent, fără îndoială că între cei foarte mulți care află, se prea poate să fie vreun solomonar. (Mai ales că există și credința după care solomonarul **nu știe** că este solomonar și își descoperă doar întâmplător și de regulă foarte târziu marea putere a Solomoniei).

După ce omul a descoperit că e solomonar (ori, cum spune adesea poporul: “Când solomonarul știe că-i solomonar”), atunci el poate provoca oricând vrea fie venirea unei furtuni, fie risipirea ei. “Oricând vrea” este un fel de a zice, pentru că, de obicei, solomonarul cade fără voia lui într-un fel de somn zbuciumat (care seamănă cu **visele șamanice**) și numai astfel poate porunci prin gesturi convulsive și dezarticulate norilor grei, furtunii și fulgerelor să se miște după gesturile contorsionate și haotice ale lui. Altfel spus, solomonarul **presimte** Puterile, inclusiv puterea care a produs omorul năpraznic.

Așadar, solomonarul “percepe” acele Puteri necreate ce sălășuiesc **dincolo de lume**, adică dincolo de Începuturi, am putea spune în Increat. Căci și puterea aducătoare

de moarte năpraznică, de “moarte peste fire” este una care zguduie, din temelii, lumea. De aceea, solomonarul, ca și șamanul, este un receptacol și un “ordonator” al unor astfel de puteri; așa încât solomonarul este cel mai adesea socotit ca un mare vrăjitor (cum de altfel e socotit și șamanul).

Doar că, spre deosebire de șaman (care percepe și “organizează” puterile Vieții și ale Morții în interiorul corpului omenesc), solomonarul are darul de a percepe și de a găsi “forțele neîncepute” în pânțele pământului. Prin urmare, solomonarul, guvernând apele cerești, le iscodește și le domină și pe cele subpământene. Ba așa zice că aici e capătul cel mai important al puterii solomonarului: el este “gășitorul de izvoare”. Dar nu le găsește pe fața pământului cum, întâmplător, poate să le găsească orice muritor; el presimte izvoarele din afundul pământului. De aceea, solomonarul are darul de a arăta locul nimerit unde trebuie săpată o fântână. Așa ajunge el la **apa neîncepută**, care este apa **dinainte** de Început, adică o manifestare a puterii Increatului.

Între oameni, solomonarul e un mare nefericit; pentru că poate “comunica” cu puterile necreate.

În schimb, cu oamenii obișnuiți, solomonarul comunică foarte anevoios. De pildă, convulsiile solomonarului provoacă groază în comunitate. La solomonar comunitatea apelează, precum am văzut deja, când e vorba de “magie tare” cum ar fi “încredințarea la vâltori” sau “trecerea pruncului prin vizuina vulpii”; înconjurat fiind de teama și groaza, chiar de repulsia sătenilor, solomonarul este socialmente izolat. De obicei este ocolit și aproape niciodată nu se căsătorește, nu are familie. În unele zone, cum ar fi cea a Făgetului, se crede că solomonarul vede strigoi, îi poate “lega”; ba chiar solomonarul are puterea de neînviat de a se transforma în lup. De aceea doar capacitatea solomonarului de a “ghici” locul fântânilor este cât de cât acceptată de comunitatea sătească.

Capitolul 42

Focul vetrei și clocitul

În două dintre capitolele precedente (cel despre **Oglinda și fulgerul** și cel despre **Vijelia și moartea năpraznică**) am căutat să arăt că dacă încercăm să ne referim la “puterile lumii negre”, ale lumii de dinainte de Facere (care par a purcede sau a fi **chiar** “energiile necreate”), atunci nu mai are sens nici un fel de contingență spațio-temporală; spațiul și timpul “dispar” și, odată cu ele, nu numai limitele și vremelnicia, ci și eternitatea și înfinitatea, ca unele ce țin totuși de lumea asta și de cea de dincolo, adică de cele “văzute și nevăzute”, așadar de **cele create**.

Dar dacă, din lumea noastră, lumea vie, esență a Creației dumnezeiești, ne raportăm (zguduitor lucru!) la **lucrarea energiilor necreate**, atunci ce se întâmplă, oare, în ordinea acestei lumi?

Iată o povestioară care, în forma unei credințe “populare”, era vie încă pe vremea copilăriei și tinereții mele, deci prin deceniile 6-7 din veacul 20, într-o zonă a țării – Banatul – socotită ca avansată în civilizația modernă. Bunica mea îmi admonesta cu vehemență pe bărbații maturi ai familiei noastre (străbunicul, bunicul și tatăl meu) care erau, tustrei, mari fumători. Mai ales, în primăvară, ba chiar începând din toamnă, stând ei mai mult pe lângă sobă, aveau obiceiul (“prostul nărav”), de **a-și aprinde țigara direct de la foc**. Credința spunea că dacă cineva din casă își aprinde țigara (ori altă flacăară) direct de la focul vetrei, atunci vor muri puii-n găoace, ba mai mult, “vor bolânzi și vor turba cloștile” și vor începe să bea ouăle pe care le clocesc. Veți întreba: “Cum, oare, se

poate aprinde țigara sau feștila lumânării altfel decât **direct** de la focul vetrei?”. Răspunsul este că se poate în chip mijlocit, adică folosind o “pozdare” (o tulpină de cânepă ținută la topit până când de pe ea se desprind fibrele textile). De aceea – etnografic vorbind – în multe locuri din Ardeal și Banat (în cele mai păstrătoare) se folosește termenul popular de **lemnus** sau bătuscă pentru modernul chibrit pentru a desemna micul obiect cu care se poate produce foc altfel decât prin a-l lua **direct** din cuptor ori din vatră.

Spuneam că, fiind vorba de lucrarea energiilor necreate, “ascunse” în ou și în misterul ivirii vieții, contingentele spațio-temporale dispar. Nu demult, într-o primăvară, pentru a nu știu câta oară, mama, ajunsă și ea la vârsta de-atunci a bunicii, mi s-a plâns că aproape toții puii și bobocii I-au murit în găoace în timpul clocitului. Căci celelalte ouă au fost băute de cloști; au turbat până și găștele care au început să stabilească și să-și bea ouăle... Și asta, pentru că și eu, la oraș fiind dar uitându-mi pe aiurea brichete, mai recurgeam uneori - pentru aprinderea țigării - *direct* la flacăra aragazului.

Sunt dator să mai exemplific aici și cu alte practici magice în care **oul** este folosit pentru a se acționa asupra puterilor Increatului:

a) Am vorbit deja despre **oul** clocit la subțioara brațului stâng, puiul subțioarei care va prinde viață în acel ou aducându-i și conferindu-i vrăjitoarei **puterea** trebuincioasă.

b) Puterile acelea sunt ferecate ori folosite la ferecarea forțelor malefice ale “făcătură” prin îngroparea oului sub vatra de sub coș.

c) Dacă o persoană cade răpusă de vreo boală grea, căreia nici doctorul, nici preotul nu-i dau de capăt, atunci vrăjitoarea îngroapă un ou sub patul în care zace bolnavul.

d) În sfârșit, recapitulând, forța germinativă a oului, ca putere a Increatului, după cum am văzut deja, este zăgăzuită, claustrată, ferecată înlăuntrul nemaivăzutei forme cu care se încondeiază ouăle de Paști. Tot cu acea ocazie am amintit și legenda potrivit căreia primul ou înroșit de Paști a dobândit această culoare protectoare și izbăvitoare din frumusețea divină a sângelui lui Iisus cel răstignit pe cruce.

Capitolul 43

Mormântul nestins

În mai multe locuri am vorbit despre magia și mitologia morții care joacă un rol deosebit între credințele și datinile românilor (mai ales ale bănățenilor, fiindcă sud-vestul țării e o zonă deosebit de păstrătoare). De altfel, în spiritualitatea tuturor popoarelor, în toate timpurile, mitologia morții a constituit temelia oricărui sentiment și oricărui edificiu religios.

La fel, în lucrarea de față ne-am referit la acea “putere” care, de bună seamă, aparține sferei “energiilor necreate” și care putere, venind din **lumea neagră** (lumea dinainte de naștere, dinainte de Facere), provoacă “semnul din naștere”. Mai spuneam că acel semn are un **efect netrecător**, chiar și atunci când, prin diferite procedee magice, semnul ca atare este făcut să dispară de pe corp. Prin vrăjitorie poate fi înlăturată doar “aparența” semnului, dar “semnificația” lui îl urmărește pe cel “însemnat din naștere” cu “o putere de destin”; ba, greșesc spunând **doar** putere de destin, căci destinul ține cât ține

viața și, împreună cu viața, se sfârșesc în moarte. Pe când puterea semnului, noima lui, **continuă și după moarte!**

Înainte de a da, așa cum obișnuim, mica exemplificare a credinței despre “mormântul nestins”, mai amintesc faptul că “puterea” aceea se manifestă cel mai adesea sub forma nețărmuritei poftă și patimi sexuale (iar remediul magic lecuiește această patimă convertind-o în opusul său).

Și acum, iată povestioara despre puterea semnului care – ca patimă – trece dincolo de moarte, în **mormântul nestins**.

Credințe din Banat (dar și din zonele limitrofe – Bihor, Mehedinți) spun că anumiți oameni sunt născuți cu o putere în ei care nu pierde nici după moarte. **Semnul** acestei puteri – chiar dacă nu se ivește din naștere și nu se arată în timpul vieții – apare **după moarte**: pe mormântul celui bătut de asemenea putere **nu crește nici un fir de iarbă**. Acela-i un mormânt nestins, sălașul unui strigoii extrem de stricăcios, care provoacă nu numai moartea oamenilor, dar și a animalelor (nu doar din casa familiei, ci și din sat). Dar ceea ce ni se pare cu totul grăitor este faptul că **mormântul nestins** se “probează” în felul următor: un **armăsar** este călărit în goană spre mormântul cu pricina. Apropiindu-se de mormânt, armăsarul se oprește din galop și nu vrea să sară nici mort peste mica movilă. Or, a “probi” înseamnă **a cunoaște**, adică a lua în stăpânire (în înțelese arhaic). Iar armăsarul este străvechea întruchipare a... virilității, a sexualității.

Tot aici este locul să reamintim un “principiu” arhaic al vânătorii – pe care se întemeiază atât vânătoarea rituală, cât și jertfirea animalelor ca “substitute” ale ființei omanești.

Anume, e vorba despre uciderea în timpul vânătorii (sau ca urmare a acesteia) a unei **femele**. Semnificația rituală arhaică a uciderii unui vânat-femelă este cea de **mariaj mistic** între vânătorul sacrificator și victimă (Evseev, 1997, p.323).

Mircea Eliade, în cartea **De la Zalmoxis la Genghis-Han**, exemplifică acțiunea acestui principiu arhaic la întemeierea mistică a unei seminții creatoare **Lupul**, prototipul magic al vânătorului crud și neînduplecat, la fel, simbol ceresc și psihopomp, **nuntindu-se mistic** cu o căprioară (ucizând-o, n.n.), întemeiază dinastia al cărei strălucit reprezentant este Genghis-Han, și, deopotrivă, face începutul destinului său măreț. (Eliade, 1980, p.37). Nu putem să nu semnalăm din nou faptul că, deși era **neștiutoare de carte**, Ana Jarcov, vrăjitoarea octogenară și **autentică**, a folosit incoasta “Trup de lup în cap de urs”. În această formulare este cât se poate de transparentă apartenența mistică a **lupului** la registrul celest: trupul acestuia **este** în **capul** de urs; mai departe, deslușind semnificația, **ursul** este animalul teluric, chtonian. **Moșii** sau **Martinii** sunt sărbători ale **morților**, pentru că ursul ca animal teluric **se retrage** pentru hibernare **ad inferos**. El este și “făcător de timp”, adică determină resurecția timpului (înnoirea) și a vegetației. Ursul, ca animal teluric oferă, însă, un sediu ceresc, pe pământ (în condiția terestră așadar) lupului. De unde **Trup de lup în cap** de urs. Și aici este, o recunoaștem, o imagine extrem de densă a unei **uniri mistice** între **cer** și **pământ**, ceea ce tot Mircea Eliade consideră că ar fi definitoriu pentru spiritualitatea noastră. Să nu uităm, nici cu acest prilej, că bătrâna Ana Jarcov nu l-a studiat pe Eliade...

În 1957, primăvara timpuriu – era în Postul Paștilor, dar ateismul comunist îndemna tineretul satelor să participe la repetițiile corului și la alte “activități culturale” – așa încât seara, spre ora 8, Aurica C. își aștepta vecinii ca să meargă împreună la repetiții. Avea 17 ani împliniți, se logodise în Câșlegi, iar după Paști urmă să fie nunta. Părinții Auricăi se mutaseră de câțiva ani în acel sat de undeva dinspre Dealurile Lipovei, pentru a fi mai aproape de oraș. Aurica mai avea doi frați, ea fiind “mijlocașa” ca vârstă. Ceea ce era cu totul nemaiîntâlnit era frumusețea fără seamăn a acestei fete. Oricare dintre locuitorii așezării în care se mutase cu părinții putea să jure că asemenea frumusețe nu văzuseră niciodată în satul lor; așa încât era mai mult decât firească logodna Auricăi cu un fecior ceva mai în vârstă decât ea, dar deosebit de chipeș și, pe deasupra, și șofer (meserie de mare prestigiu la acea vreme în satele bănățene bătute de spectrul colectivizării). Feciorul acela, fiind el din părinți de vază, a rupt, până la cei vreo 23 de ani ai săi, inimile tuturor fetelor din sat. De unde și invidia dusă până la ură de moarte a multor localnici față de venetica cea frumoasă.

Revenind, așadar, la acea seară, Aurica aștepta să vină nu știu care ortacă s-o cheme să meargă la repetiție. Ori, chiar logodnicul... Și așteptând ea – poate distrată, poate prinsă de treburile mărunte ale casei – numai ce aude un “glas” strigând-o pe nume “Aurică!”. Ea, vioaie și grăbită, a răspuns intempestiv: “Da”. După care, în clipa imediat următoare, și-a dat cu toată claritatea seama **că nu știe al cui e glasul**. Ba, mai mult, nu auzise în viața ei acel glas, care răsunase foarte aproape, în veranda casei abia construite. S-a repezit afară să vadă cine-i. Însă, spre marea ei mirare, n-a găsit pe nimeni nici în verandă, nici în curte, nici pe uliță. Mirarea i s-a preschimbat într-un sentiment de neliniște și, cu totul inexplicabil, voioșia ei s-a transformat într-o stare de “inimă rea”. La repetiția din seara aceea s-a dus. A fost ultima ei repetiție. Căci, de a doua zi dimineața, a simțit o copleșitoare slăbiciune a firii, iar chipul îi căpătase o paloare nemaiajută. Se topea pe zi ce trece. Și nici un doctor, nici de la Lugoj, nici de la Timișoara nu-i găsea vreo boală și, ca urmare, o țineau internată și încercau fel de fel de medicamente scumpe...

Înainte de Paști, Aurica a murit. Luând-o din morga spitalului de la Timișoara, logodnicul ei, însoțit de părinții și rudele fetei, o aducea, așa cum se obișnuia, pusă în sicriu, iar sicriul în camionul G.A.C. – ului. Seara, în lumina spălăcită a farurilor, **un iepure** fugea de-a lungul drumului, în fața camionului...

Și acum, la nivel ipotetic, desigur, dar potrivit “logicii” moștenită de gândirea tradițională din orizontul mental arhaic, voi încerca să arăt ce s-a întâmplat.

“Glasul” pe care Aurica l-a auzit era al Celui-fără-Nume; el a fost trimis “să-i ia capul”. În momentul când a strigat-o, “glasul” **era chiar glasul ei**. De aceea i s-a părut în primul moment atât de cunoscut, atât de apropiat: era glasul ei, dar venind de la altcineva – de la Cel-fără Nume. După ce i-a luat Auricăi glasul – și pentru asta! – îi va lua și capul. Cu alte cuvinte, îi va lua identitatea și, implicit, **numele**. Dar cu aceste raporturi, el, Cel-fără-Nume, nu se va mulțumi încă. Parcă dorind să dobândească și mai multă consistență, ca să rămână cât mai mult în lumea noastră, el avea să se “materializeze” în trupul unor viețuitoare. Iepurele care fugea de-a lungul drumului, așadar nu de-a

curmezișul cum ar fugi un iepure “natural”, este fără îndoială o astfel de întruchipare. De unde și blestemul fixat într-o zicătoare “Ieși-ți-ar iepurele-n cale!”. Doar că în cazul pe care-l povestesc, întruparea în iepure, poate cea mai la-ndemână, n-a fost și singura. Cel-fără-Nume, hălăduind prin lumea noastră, dobândind vremelnic “identitatea” (numele) Auricăi, al cărei cap i –l luase, a mai fost trimis să ia capul “Anei a lui Vasile”. Dar în sat erau, în acea vreme, **două** femei care aveau acest nume: una, pentru că **era nevasta** lui Vasile și cealaltă purta același nume fiindcă aparținea altei familii care **era cunoscută** sub porecla de “a lui Vasile”. Cum, pe de-o parte, știm că în “limbaj magic” **a cunoaște** este egal cu **a posedă** și mai departe cu **a fi**, iar pe de altă parte, Cel-fără-Nume era într-o “epifanie” incertă (își îndeplinesc rolul, avea provizoria identitate a celei răpuse și sălășuia în trup de iepure), invocat fiind din nou (de aceeași vrăjitoare, Ana Jacov), avea să parcurgă drumul invers: va ieși din trupul de iepure, va intra în trupul unei **găini negre** și o va **alege** pe Ana (soția) lui Vasile, care era rudă cu Aurica și care, întâmplător, în acea seară se întorcea chiar de la pomana Auricăi. Dar Ana (soția lui Vasile) nu era Ana cea al cărei cap trebuia luat; totuși în acea seară, târziu, după ce femeile au terminat pomana, găina neagră se așezase în drumul Anei (soția) lui Vasile. Împiedicându-se de “mogâldeța neagră”, Ana(soția) lui Vasile avea să se ducă acasă, să se culce dar să nu se mai trezească niciodată. În acea noapte avea să moară la numai 26 de ani. Dimineața, soțul ei, Vasile, paznic de noapte, venind acasă, a găsit-o în pat într-o băltoacă de sânge. Ana (soția) lui Vasile era chiar fiica Mariei Ionescu. “Și prima muiere care a venit c-o lumânare în mână în dimineața aia a fost nana Ana lui Șciopu (Ana Jacov). Și mi-a spus: << Au, Ruțo, Ruțo, că io am mâncat-o pe Ana ta! >>”, mi-a povestit după vreo cincisprezece ani Baba Ruța (Maria Ionescu), încredințându-mă că “așa a fost”. Într-adevăr, întâmplările așa au stat: fiica ei, Ana, murise la 26 de ani tocmai în noaptea de după ziua în care fusese înmormântată Aurica. Baba Ruța, însă, subliniind “așa a fost”, vroia să arate (ceea ce mi-a spus explicit în “comentariile” ce au urmat) că Ana Jacov știa fără să fi prins de veste de la cineva anume, trăitor în sat, că Ana lui Vasile (lu Vlaicu) – așadar fiica Mariei Ionescu - era cea răpusă...

Capitolul 45

“Straja”

Către sfârșitul vieții, Maria Ionescu (Baba Ruța) mi-a făcut una dintre cele mai stranii preziceri. Spun “stranie” pentru că ea se referea la o fericire fără umbră, la o fericire deplină dar... nepământească. O fericire de după moarte, o stare postumă:

- “După ce mori – mi-a zis ea – rămâi să stai de strajă la porțile cerului, nu ești primit deîndată. Acolo găsești pe doi săteni de-ai tăi care te așteaptă. De fapt, ei nu te așteaptă anume pe tine, ci pe oricine altcineva, care s-ar întâpla să vină. Și așteptând, cei doi stau de vorbă. Ei sunt ultimii doi care au murit înaintea ta. Și povestind, s-ar putea spune că ei stau de pază, acolo, în strajă. Când ajungi tu, atunci acela dintre ei, care a murit mai demult, este scos din strajă și chemat la cele veșnice. Iar celălalt, cel răposat mai târziu, mai rămâne să stea de vorbă și te ține de povești la porțile cerului, până când moare un alt sătean, apoi se duce și el la cele veșnice și te lasă pe tine să-i povestești celui nou-venit. De ce spun eu că vei fi fericit acolo, la porțile cerului? Pentru că ție-ți place să povestești și vrei să povestești ce-ai văzut, ce-ai auzit și ce-ai pățit în viață...”

- Și dacă nu știi, nu vrei sau nu-ți place să te destăinuie altuia?

- “Vezi aici e hiba! Dacă ai limba legată, nu te-ai spovedit și nu te-ai dezlegat

când ai murit, atunci le mai pătimești o dată pe toate. Adică le faci acolo la poarta cerului, ca să te vadă sfinții și cine mai trece pe-acolo, Sfântul Pătru, Arhanghelii și-atunci ei îți scriu faptele în Cartea Judecății. Dar dacă le povestești, știi și vrei să le povestești, ele nu îți se scriu în Carte, ești mântuit la ceruri, căci povestirea lor acolo e ca un fel de spovedanie, ba încă ce spovedanie!... Că mai pe urmă, chiar dacă n-ai izbutit s-o faci pe pământ, ea te mântuie”.

Prin urmare, așa cum pruncul poate să se nască mort – adică să fi murit înainte de naștere – dar, odată născut, **nu poate muri nebotezat** (pentru că adevăratul botez, cel dintâi botez, este de fapt **prima scaldă** ce i se face pruncului îndată după naștere), tot astfel, la sfârșitul vieții pământești omul nu poate ajunge în Împărăția Cerurilor decât cu “situația clară”: ori te spovedești povestind în strajă, ori nu ești nici măcar acolo în stare s-o faci și atunci ești sortit să mai treci prin ceea ce ai trecut, să mai săvârșești păcatele pe care le-ai săvârșit, însă de data asta de față cu martori cerești, care îți le vor înscrie în Cartea Judecății. Așa că, oricum, nimic nu scapă necunoscut și fără martori, nici nescris la ceruri.

Capitolul 46

“Ce mică-i lumea!”

Expresia de mai sus este comună și omului modern și celui tradițional (cel care personifică **autentic** lumea satului). Doar că fiecare dintre ei înțelege prin această îmbinare de cuvinte altceva, ceva cu totul diferit. Așa, de pildă, pentru omul modern “ce mică-i lumea!” înseamnă concretețea trăită empiric și cotidian a cunoașterii ori reîntâlnirii unui fapt (mai cu seamă a unei persoane) **deja întâlnite**, altfel spus, reîntâlnirea cu ceva sau cineva **cunoscut în trecut**. În schimb, pentru omul mentalității tradiționale, omul din mediul rural, expresia înseamnă o **cunoaștere “ideală”**, mai presus de timp și spațiu, mai presus de întâmplările și contingentele zilnice. Această cunoaștere ține nu de experiență, **ci de convingere** și este cu totul de neclintit. Modelul ei e acea “viziune a lumii” care se formează în orizontul mental tradițional, imagine absolută.

Iată două întâmplări: într-o împrejurare de audiență și notorietate publică am folosit cu totul întâmplător, fictiv, numele “Baba Cuța”; aflând despre asta, un bătrân dintr-un anume sat (și satul și bătrânul îmi erau bine cunoscuți) s-a supărat foarte rău pe mine pentru că-i pomenisem (într-un context deloc jignitor!) **numele** mamei sale “moartă de vreo treizeci și cinci de ani” – după cum însuși spunea. Pentru el, era de prisos să pună la socoteală că eu nici n-o cunoscusem pe mama lui, că în acel sat erau trăitoare încă cel puțin două femei cu acest nume și că eu puteam “să inventez” un nume fictiv, fără nici o trimitere la biografic.

A doua întâmplare, transcriind și publicând transcrierea unei benzi magnetice înregistrate într-un sat, am pierdut din vedere că persoanele despre care ni se povestea într-o secvență puteau fi încă vii (deși episodul despre care era vorba – nunta lor – se consumase cu vreo 50-60 de ni în urmă).

Citind episodul (care atribuia **reușita** căsătoriei lor unor descântece de mărit, practică magică benefică), cei doi – pe care eu nici nu-i cunoaștem – s-au supărat pe bătrâna mea informatoare folclorică și, poate și mai rău, pe mine.

Așadar, cum se prefigurează lumea în orizontul mental al acestor oameni? Relația lor cu lumea e absolută: **ei cunosc întreaga lume și întreaga lume îi cunoaște pe ei**. Orice aluzie, orice atingere, chiar orice evocare făcută de un străin a acestei relații

biunivoce absolute este cel puțin supărătoare și neavenită, dacă nu chiar dăunătoare. Ce mai contează aici timpul, locul, întâmplarea? ... Mă gândesc la consecințele acestui mod tradițional în lumea modernă: auzim adesea contemporani de-ai noștri (care se pretind cetățeni moderni) că se întreabă retoric în preajma alegerilor “Pe cine să alegi? Că altul mai bun nu există!” E de prisos să-l întreb pe “cetăținul” cu pricina de unde știe el asta, că doar n-o fi fost la ospăț cu toți cei 22 de milioane de români... Cunoașterea lui e sigură, chiar absolută. Doar că-i **simbolică**, magică. Deci **total ineficientă în lumea modernă**.

Capitolul 47

Postul Peștelui

Bănățenii, ca unii dintre cei mai vechi români, se pare că în timpurile trecute socoteau că **mâncarea de pește** e mai sfântă decât orice. (În câșlegi, la zăpostitul Paștelui și înainte de posturile primăverii ei mâncau – în chip ritual – “păsări” denumire prin care înțelegeau “vrăbii”, consumul ritual era spre “sănătate și ușurătate” – “sănătatea” trupului și “ușurătatea” sufletului – ceea ce ne duce cu gândul la **aer**, care este mediul “păsării”, adică o prefigurare arhaică a elementului pneumatic).

Cum spuneam, însă, peștele e mâncarea cea mai sfântă după părerea bănățenilor de altădată. Ar fi prea din cale-afară să presupunem că bănățenii au “folclorizat” **dezlegarea la pește** din vreun exces dogmatic ori, dimpotrivă, eretic. Mai degrabă aș crede că e vorba de altă “folclorizare” – mult mai veche decât pare și mai profundă, însă. Să ne amintim că cei dintâi creștini erau numiți de către Iisus însuși “peștișorii Mei”.

Protocreștinii îl adorau pe Iisus sub simbolul Peștelui, acesta fiind “semnul secret” al primilor creștini din vremea prigoanei romane după care își recunoșteau frăția întru Hristos. Tot ei, primii creștini, cică își spuneau unul altuia “părinte”, apelativ pus de obicei pe seama tradiției ebraice.

Dar cum avem de-a face cu procesul complex al aculturației creștine, alături de “folclorizarea” tradiției religioase – adesea această “folclorizare” s-a început chiar printr-o “aproximare” de **etimologie populară**, căci despre ea e vorba – să înșiruim aici posibilele urmări a două asemenea etimologii din zona bănățeană, în legătură cu cele două mâncăruri rituale.

Mai întâi, unul din Banatul sudic, cel muntos. Oamenii satului din când în când se adună să-și povestească unul altuia felurite pățanii. Povestind, **ei își ușurează sufletul**. Bizar, aceste întruniri se numesc **zbor** (“ne-am strâns la zbor”). Fără îndoială că nu-i nici o dificultate să recunoaștem aici etimonul slav << sabor >> “adunare” și să decretăm că nu-i la mijloc nimic decât rătăcirea unei etimologii populare...

Al doilea exemplu este puțin mai complicat și mai “indirect”. Sătenii de pretutindeni din zona bănățeană **sunt convinși** până-n zilele noastre (mai ales bătrâni și femeile) că inscripția de pe crucifixuri – INRI – este... **Numele de Pește** al lui Hristos. Și asta chiar dacă au aflat că literele înseamnă “Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor”. Ceea ce, după înțelesul cuvântului vechi grecesc, ar duce spre IHTIOS – cuvânt ce înseamnă PEȘTE. O altă întâmplare cu etimologia populară “Folclor!” ar rosti erudiții, savanți,

inițiații. După cum am spus, însă, și cu alte ocazii, etimologia populară duce, în folclor, la cea mai “condensată” expresie a unei credințe, mai cu seamă a unei legende, a unui “eres”; forma intermediară a acestui proces de comprimare expresivă poate fi găsită adesea într-un proverb, într-o zicătoare. Toate acestea, rânduindu-se prin rostul lor etiologic în orizontul mental tradițional, formează acea enciclopedie a culturii folclorice. Acest fapt a fost remarcat încă de Bogdan Petriceicu Hasdeu. Mecanismul, așa cum e prezentat de ilustrul filolog, este în ordine inversă. Referindu-se la compunerea a două nume de sfinți – Sfânta Ana și Sfântul Foca – B.P. Hasdeu socotește că este “unul din cele mai frumoase exemple de formațiune a miturilor prin etimologia populară”. (Hasdeu, 1898, p. 1105). “Etimologia populară” presupune, pe de-o parte, “aproximația” de înțeles pe baza similitudinii de formă (Foca ~ foc), în virtutea căreia i se atribuie Sfântului Foca, în devenirea sa ca personaj de mitologie populară, trăsături mitice pirofore el asimilându-se folcloric lui **Ilie-Pălie**, considerat în mitologie populară românească “vizitiul Sfântului Ilie” (cf. Evseev, 1997, p.145). Pe de altă parte, în Ardeal și în Banat, pe baza apropierii calendaristice, se face, mai departe, asimilarea Sf. Ana – Sf. Foca, ajungându-se la “combinația Ana-Foca”, citată de Hasdeu. Așa stând lucrurile, opinia mea este că nu “etimologia populară” este “cauza” genezei miturilor, nici măcar în cazul “mitologizării folclorice”. În acest din urmă caz (cel al “mitologizării folclorice”) geneza “miturilor populare” se petrece în orizontul mental tradițional care cuprinde toate cele trei secvențe principale **legenda – proverbul – “etimologia populară”**, acestea coroborându-se și reciproc generându-se în scopul îndeplinirii funcției etiologice.

Capitolul 48

Semne rele în vis

Despre **semnele rele** trebuie să spunem că cel mai adesea și cel mai “clar” semnele rele (ca și alte semne) **se arată în vis**. Preliminar fac o remarcă necesară: ceva este **interpretarea viselor** în psihanaliză și cu totul altceva este **înțelegerea semnelor**, adică “tălmăcirea” semnificațiilor magice ale “limbajului” acestor semne. Interpretarea psihanalizatorilor dă seama de **cauzele** anumitor fenomene ale vieții contingente, câtă vreme

“tălmăcirea” vizează **consecințe magico-mistice nepieritoare**, ineluctabile în cotidian, încercând totodată să le influențeze, să le modifice în sensul dorit de vrăjitor, să le contracareze efectele, ori chiar să le anihileze prin procedee magice.

Așa că, în cele ce urmează, mă voi restrânge la a enumera cele mai des “apărute” semne rele din vis (în timpul somnului și nu în transa hipnotică sau în situații similare acestuia). Mai întâi de toate trebuie să formulez un “principiu”, anume că mentalitatea tradițională, urmând modul arhaic, face o clară deosebire între **visele urâte** (pe care modernii le așază sub denumirea de “coșmar”) și **semnele rele** ivite în vis. Astfel încât, potrivit viziunii magico-mistice, nu **visele urâte** sunt neapărat semnificative, adică **periculoase**, ba de regulă putem spune că, cu cât un coșmar este mai cutremurător, el poate fi mai ușor neglijat sub aspectul uzului magic (se poate ca el să fie deosebit de important demersului psihanalitic, dar asta e cu totul altceva). De pildă, flagerarea, carnea, sângele, exploziile, căderea, plonjarea în gol, moartea apărute în vis sunt mai degrabă... semne bune!

Iată și câteva – cele mai “frecvente” **semne rele** ivite în vis:

- **strugurii** (mai ales cei negri) – semnul lacrimilor pricinuite de moartea cuiva apropiat (la fel, cireașa, vișina);

- **boabele de grâu** – moartea unei persoane dragi;

- **nunta (mireasa)** - semn de boală gravă, moarte, nenorocire;

- **smulgerea (căderea) unei măsele ori dinte** – boală gravă, nevindecabilă, aducătoare de moarte;

- **prăbușirea peretelui unei case** (de obicei cel spre apus) – moartea celui care visează sau a cuiva din familie;

- **dacă auzi** (visezi, auzi ca prin vis) **tic-tacul unui ceas în mijlocul odăii** – va muri cineva din casă;

- **nașterea unui prunc** – boală gravă “soră cu moartea”;

- **dacă visezi** (auzi ca prin vis) **că cineva te strigă pe nume** – negreșit vei muri;

- **câini** (de obicei negri) – dușmănie de moarte;

- **copii mici** – dușmani neîmpăcați;

- **bani mărunți** – clevetiri, dușmănie, vorbe de pierzanie;

- **apă cu vârtejuri, mocirloasă, multă** – boală gravă, moarte;

- **căderea părului** – boală gravă, moarte;

Toate acestea sunt semne rele **atunci când ele apar în vis**. Împotriva lor se pot face foarte puține lucruri, potrivit credințelor populare de la noi.

Iată care este calea cea mai bună pentru anihilarea și combaterea acestor semne, dacă ele apar în vis.

Mai întâi, dacă visezi ceva despre care nu știi de nu cumva e semn rău, atunci să nu povestești visul până nu mănânci prânzul. Dacă, însă, se ivește un semn rău în vis, atunci să te trezești, să nu aprinzi lumina, să nu spui nimic (nici măcar să nu gândești), ci mergând încetinel și fără zgomot spre a căuta ceva de mâncare (pâine, ori mai bine anafură – de aceea sătenii au întotdeauna la îndemână puțină anafură), să duci, alternativ, de câte trei ori (adică în total de șase ori) degetele mâinii drepte la subsioara mâinii stângi și degetele mâinii stângi la subsioara dreaptă, și de fiecare dată să duci apoi degetele la nas mirosind (inhalând) sudoarea. După aceea să înghiți de trei ori din mâncarea găsită pe întuneric (pâine, anafură), apoi să te-ntorci spre răsărit (spre peretele pe care să țin și icoanele) și să-ți faci cruce de trei ori zicând “Doamne, apără-mă de semnul rău!”. Te culci, iar când te trezești dimineața, te rogi, aprinzi puțină tămâie, îți clătește gura înghițind puțină agiazmă și ai grijă să nu povestești nimic până la prânz.

Dacă, după “logica” acestei conduite, comentăm gesturile rituale semnalate, vom observa ușor că ele sunt **câte trei**; prima pereche de triplete se întrețes, astfel că îți miroși sudoarea de **șase ori** (cifră satanică!); îți faci cruce de **trei ori** (totalizând **nouă gesturi** – cifră benefică), vom pune, însă la socoteală și cele trei înghițituri de mâncare – ajungând astfel la **doisprezece** (sunt 12 luni în an, sunt 12 Zile Mari – deci la deplinătatea benefică). Așadar, vom constata o alternanță de situații în care se apelează la forțele benefice și la cele malefice, astfel încât totalizând procedurile, acțiunea forțelor benefice să obțină prevalența*).

*) Această predominare a “beneficului” reprezintă, după părerea mea, modelul (sistemul) structural – funcțional al **descântecului** (în înțelesul lui cel mai cuprinzător). Un asemenea **text** mi-a fost pus la dispoziția de un prieten, fost coleg, prof. **Romulus Julian Olariu**. Iată descântecul, auzit de el de la mama sa, **Sofia-Domnica**, în anii copilăriei, în

satul Bârna, la vreo 15 km din Lugoj, pe care îl transcriem integral și-l prezentăm în cele ce urmează.

<p>“Voi, strigoilor, Voi, moroilor, I Voi, ceasu slab Voi, duhu necurat, Voi, diochi, Voi diochitori,</p> <p>Să vă potoliți Să vă destâmpiți,</p> <p>II Să vă așezați, Să vă cuncinați Pe N să-l lăsați, Curat, luminat,</p> <p>Cum Dumnezeu l-o lăsat. Că de nu, oi pleca Pe cale, pe cărare și mi-o ieși Maica Precistă în cale</p> <p>III și scară de ceară m-oi face și la Dumnezeu m-oi sui. Și m-oi duce la Moșu Codrului și la Muma Pădurii și leacu tot l-oi găsi.</p> <p>Cum se sucește</p> <p>IV la ușa țâțâna, Cum se sucește săptămâna, așa să vă suciți, să vă potoliți,</p> <p>să vă destâmpiți, V să vă așezați, să vă cuncinați, pe N. să-l lăsați</p> <p>VI curat, luminat cum Dumnezeu l-o lăsat.</p> <p>VII Că de nu, cu cuțitu v-oi tăia, cu mătura v-oi mătura, cu aiu, v-oi aia și v-oi îngropa în drumul mare</p> <p>VIII să vă dripească, vacile, IX să vă calce carele</p> <p>și v-oi duce</p>	<p>La o privire mai atentă, se observă că descântecul este structurat pe 12 secvențe centrate pe nume (I, III, VI, X, XII) și pe acțiune (II, IV, V, VII, VIII, IX, XI). Întregul “text” gravitează în jurul secvenței IV, foarte consistentă atât în plan magic (imperativul răsturnării situației, impunerea reversibilității), cât și – în deplină consecvență și în concordanță – pe plan lingvistico-semantic (câmpul semantic al întorsului cu cele două aspecte, spațial ușa și temporal săptămâna). Față de această secvență IV remarcăm simetriile menite să omologheze și să stabilizeze noua ordine ce se obține prin procedură magică: secvența II (de sub negativ) cu secvența V (de sub acționarea magică și de deasupra secvenței VI, care, numele lui Dumnezeu fiind, are puterea cea mai mare în “sfera pozitivului”); secvența III cu secvențele VII și VIII și IX. Secvența X “fixează” răul (boala) într-un loc – neloc afirmându-se “u-topical” niciunde. Această secvență intră în simetrie și consonanță cu secvența XI, care și ea afirmă neputința bolnavului de a da sălaș bolii. “Afirmarea negativului” are rostul magic de a amăgi, de a persuadea deochiul să plece de la N. În sfârșit, secvența XII are, de asemenea, două poziții în economia structurală și în funcționalitatea magic-operatorie a descântecului:</p> <ol style="list-style-type: none"> structural (folosindu-se și de repetiția dublă) este pandantul pozitiv cel mai puternic al sumei de “negativi” din secvența I; magic-operator, funcțional pecetluiește noua stare obținută prin descântec punând-o sub semnul numelui lui Dumnezeu. <p>Ceea ce multe descânțete grăiesc limpede:</p> <p style="text-align: center;"><i>“Înainte cu descântecul meu Și-n urmă cu ajutorul lui Dumnezeu!”</i></p>
---	--

organismului, ele strămutându-se aici (Mangiuca, 1882, p.22).

În sensul rău, unghiile sunt luate și folosite la făcături, ele fiind unele dintre cele mai “tari” substiute ale persoanei. Se pot folosi la toate “legăturile”, inclusiv la **legarea cu mortul**. Am întâlnit, însă, și o practică de-a dreptul “macabră”: o tânără nevestă care trebuia să devină foarte “scârbită” de soțul ei (râvnit de o altă femeie), a găsit afară, la colțul casei unghii de la un mort împachetate într-un petec și legate cu păr. După “răul” pe care urmărește să-l provoace, după “destinatarul” făcăturii, vrăjitoarea poate să asocieze unghiile cu alte obiecte rituale împachetându-le la un loc: ou, praf de pușcă, păr de om ori de cal, cap de găină, păpușă de ceară și altele.

Despre **sudoare**, în capitolul referitor la **Semne rele în vis** am arătat modul în care ea poate fi folosită. “Tăria” magică a acesteia, inhalată (așadar asociată modelului antropologic pneumatic) consolidează “ontologia totală” a persoanei pregătind atât aportul magic (“mâncarea”), cât și cel creștin (mistica divină).

Sudoarea este și marca identității oculte a persoanei. Precum am arătat în altă lucrare, albinele după ce roiesc, roiul își caută sălaș, mai exact persoana care le poate da ocrotirea necesară. Dacă nu întâlnește o asemenea persoană, roiul se fixează într-un copac, dar preferă creanga unui pom fructifer. Însă comportându-se ca și cum ar fi om, roiul **simte** mirosul sudoarei; dacă o anumită persoană este cea “chemată”, roiul zboară și se așază la subsioara acelei persoane. Aceasta va avea noroc la albinărit și, în general, va avea noroc în viață (Boldureanu, 1994, p.136).

În sfârșit, de cea mai mare tărie magică este **nătura** omului. În mod special (dar nu exclusiv), nătura înseamnă “sămânța bărbătească” pe care vrăjitoarea o obține pe căi ascunse (de obicei de la o femeie care ia o astfel de “urmă” a bărbatului cu prilejul relației sexuale). Este însă posibil ca și bărbatul să ia nătura femeii cu ajutorul unor părți din îmbrăcămintea ei intimă pe care se păstrează urme de secreții vaginale. Aceste “urme”, îndeosebi cele bărbătești, au **cea mai mare tărie** în săvârșirea practicilor magice, precum am arătat în capitolele despre “legat” din această carte.

Capitolul 50

Viața arvunită lui Satan

Moartea (ca și nașterea) “mai presus de fire” nu sunt deloc de dorit, potrivit credințelor din mediul tradițional; trebuie să spun că pentru omul modern nici nu există

lucruri “mai presus de fire”. Acolo unde există credința (ce are la bază cutume și elemente arhaice moștenite), nașterea și moartea **peste fire** se produc ca urmare a acțiunii sau implicării unor forțe malefice a căror ipostază folclorizată este Necuratul, Diavolul, Satana. Mai trebuie să spun că arhaicitatea și viziunea tradițională întemeiată pe aceasta pun accentul pe “aspectele calitative” –irelevante din perspectiva intelectual – raționalistă (determinism, cauzalitate, empirism) a omului modern. De pildă, pentru arhaic moartea individului nu este deloc “naturală”, ea datorându-se agresiunii forțelor (duhurilor) malefice. “Nenaturală” fiind, ea poate fi, totuși “firească” ori “peste fire”. Mai mult, ea poate fi o moarte “de fapt” (reală – ucidere, crimă ori nu) sau poate fi **moarte rituală** (sacrificiu, aneantizare prin ascetism absolut) sau **moarte inițiativă** (“cunoașterea inițiativă a morții” – ca, de pildă, în “experiența șamanică”).

Acum, însă, îmi propun să aduc în discuție credința folclorică despre o “subcategorie” a “morții peste fire” – sinuciderea. Trebuie să arăt încă de la început că **creștinismul** (componentă fără de care tradiția noastră folclorică concrescută și complementară - nu poate fi înțeleasă) este complet și total împotriva sinuciderii, pe care o socoate ca fiind unul dintre cele mai grave păcate – păcat de moarte.

Și tradiția folclorică are față de sinucidere o atitudine de severitate și precauție extreme, reflex și al rigorii arhaice și al poziției creștine.

De pildă, **este interzis** să îndrepti vârful cuțitului (jungherului) mai cu seamă înspre **copii**, apoi spre o altă persoană ori spre tine însuși. În mod curent, credința din popor este că, făcând astfel, “ucizi îngerul”. Dar făcând astfel, este și mai grav dacă ameninți pe cineva “te omor”, ori cu totul grav este să spui “mă omor”. Dacă faci așa ceva în cazul când ameninți un copil, acesta fără apărare fiind, îl faci vulnerabil diavolului, care va pune stăpânire pe cugetul lui, și, în consecință, copilul va deveni ucigaș (cel mai probabil al celui care l-a amenințat – cf. proverbul “cine scoate sabia, de sabia va muri”), sau **sinucigaș**.

Dacă, însă, spui (**cu convingere!**) “mă omor”, atunci negreșit vei sfârși prin a te sinucide, căci în momentul în care ai rostit cuvintele, ai și făcut legământ cu Satana, te-ai arvunit lui, ți-ai amanetat sufletul. Or, Satana nu va avea răbdare să aștepte, te va forța să-ți iei viața și să i-o dai lui, precum ai fâgăduit, precum ai făcut legământ. Pentru că dacă el așteaptă să mori de “moarte bună”, atunci sufletul tău “va fi al lui Dumnezeu”, tot potrivit

credinței populare.

Așa “explică” oamenii din popor, că oricât de fragilă ar fi funia spânzuraților, oricât de precar ar fi “suportul” de care o fixează cel ce se spânzură, **acestea rezistă** (pentru că “le ține” diavolul). De aceea sinuciderea ori reușește de prima dată, ori reușește până la urmă; dar cel ce a făgăduit că se omoară, tot o va face! Așa sunt oameni care s-au spânzurat de clanța ușii, de butonul dulapului, s-au spânzurat (ca moș Costi Chima de la Topolovăț) în genunchi, întrucât stinghia era prea joasă, s-au spânzurat cu “ață de sac” care nu ține mai mult de 10 kilograme, s-au împușcat cu arma de vânătoare (deși erau... braconieri de-o viață), și-au tăiat pântecul când au vrut să taie o felie de pâine. Toți, fără excepție, înainte, cândva, au făgăduit că se vor omorî; și, după cum s-a arătat, Diavolul a pus în aplicare arvunirea, obligându-i să-și țină legământul.

Capitolul 51

“Răzbunarea furnicilor”

Atunci când am vorbit despre roiul de albine și sudoarea, am spus că albinele, roind, se comportă ca și când ar fi om, este, fără îndoială, în firea ascunsă a ființelor ca în anumite împrejurări să se comporte “nenatural”. Biologii au semnalat, de pildă, comportamentul natural prin care caracatițele își construiesc (în chip “nenatural”) adevărate colonii urbane subacvatice. Albinele în roi se comportă selectiv, alegând un anumit om (“identificat” după “marca magică” a sudorii) sau “preferând” nu un copac oarecare, ci un pom fructifer anume. Cu totul “nefiresc” este însă comportamentul furnicilor, căci acțiunea lor împotriva celor care le face rău distrugându-le ființa, **atunci când sunt grupate în mușuroi**, este de fapt o “răzbunare magică”, adică o pedeapsă peste fire.

Credința din popor, pe care am auzit-o nu doar “afirmată”, ci și “ilustrată” prin povestirea unor întâmplări de verosimilitatea cărora puțini se îndoiau, este următoarea: **Fie din neștiință, din răutate, cruzime ori prostie, dacă cineva omoară mușuroiul de furnici, atunci mușuroiul se va răzbuna ucigând cu aceeași moarte pe ucigaș și chiar pe cei din familia lui care au dat ajutor, ori măcar au asistat la uciderea**

mușuroiului. Ceea ce face cu totul cutremurătoare răzbunarea furnicilor este că aceasta se petrece **în aceeași zi**, până la apusul soarelui.

Iată câteva mărturii povestite nu doar “din auzite”, ci chiar de unii care le-au trăit.

În copilăria mea am auzit bătrânele amintindu-și cu groază și continuând să se crucească de uimire despre niște săteni care, la seceriș fiind, au descoperit un mușuroi de furnici la capătul lanului, unde mâncaseră și se odihniseră la prânz. După ce au băut apă înainte de plecare, tânărul familiei, de curând căsătorit, a luat damigeana în care rămăsese destulă apă și, zicând nevastei sale “Hai, muiere să vezi cum scald eu furnicile din mușuroiul ăla”, s-a dus și a vărsat toată apa înecând mușuroiul. Dar, ajungând cu căruța la podul Begăi, însurățelul le-a spus: “Stați numai un pic, să mă arunc în apă să mă răcoresc, să mă scald în Bega, că sunt plin de praf; hai, nevastă, să mă vezi...”. S-a dus vreo sută de pași mai la vale, între niște sălcii, s-a aruncat și... n-a mai ieșit. Aveau să-l scoată, înecat, din mâl. Așa, năclăit, cum murise și mușuroiul.

Mai târziu, pe când erau elev de liceu la Lugoj și călătoream cu trenul spre casă, niște săteni dintr-un sat de pe valea Timișului (ori canalului Timiș-Bega) povesteau că un “domn cătănesc” s-a dus cu mașina la pescuit. A găsit un mușuroi în cale, i-a dat un picior, apoi, enervându-se, a luat o canistră în care era benzină, a vărsat și a dat foc. După care a pescuit liniștit. Doar că seara, când a vrut să pornească motorul, n-a reușit. Încercând să toarne benzină direct în carburator și acționând direct asupra electromotorului, s-a produs o scânteie, o mică explozie în carburator, stropi de benzină i-au sărit pe față, omul s-a speriat, a scăpat canistra vărsând-o, a luat foc, s-a produs o bubuitură și... totul a fost mituit de flăcări..

O a treia năpraznică întâmplare am aflat-o chiar eu în mod direct, la fața locului și la numai o zi după ce s-a produs. Doi copii ai preotului dintr-un sat bihorean au vărsat niște benzină pe un mușuroi făcut de furnici în grădină și i-au dat foc. În mod cu totul de neînțeles, imediat totul a luat foc; dar nu numai furnicile, ci și copiii preotului, care au suferit foarte grave arsuri și au fost internați de urgență la Spitalul județean. Nu mai știu nimic despre deznodământul acestei drame și, din motive lesne de înțeles, nu pot să dau alte amănunte care să ducă la dezvelirea publică a identității familiei, întrucât nu le-am cerut încuviințarea pentru aceasta.

Capitolul 52

Apa morțită

În perioada 1907-1912 elevii din clasele IV-VI ale Liceului românesc din Beiuș, sub îndrumarea profesorului lor Constantin Pavel, au adunat – de obicei din locurile lor de baștină – folclor și datini. Colecția de manuscrise aflate până în 1966 în depozitul Bibliotecii Universitare din Cluj, a fost publicată abia în 1998 la Editura “Umbria” din Baia Mare prin grija profesorului dr. Dumitru Pop. Mi-a atras luarea-aminte o credință consemnată la pagina 95: “Dacă treci cu mortul pe lângă casă și este apă în cofe, aceea trebuie țâpată [aruncată – .n.n.] pentru că capeți **amorțea**” (s.n.). Credința aceasta a fost notată în județul Bihor, la Băița, de către elevul Victor Ghergar; ea merită atenția pentru că, sprijinindu-ne pe o credință mai “explicită”, din Banat, putem reconstrui o importantă verigă lipsă în semantica verbului **a amorți** și, mai departe, în mecanismul mental ce a asigurat persistența credinței respective. În Banat am întâlnit (îndeosebi în zona de câmpie) credința că **dacă în casele de pe ulițele pe care trece cortegiul mortuar se află apă în vedre, vase, pocale, atunci mortul își bagă picioarele în apa aceea**. Prin urmare, toate vasele **trebuie golite de apă** dacă nu înainte de trecerea cortegiului mortului pe uliță (ceea ce e cel mai bine), apoi negreșit apa trebuie aruncată – de preferință la rădăcina unui pom fructifer – îndată după ce “mortul a trecut”.

În consemnarea datinei din Bihor de la începutul secolului lipsește tocmai “episodul fantastic” care face ca justificarea etimologică a semanticii verbului **a amorți** să nu fie deloc arbitrară, aleatorie și nici măcar... metaforică. Iată de ce. Acea apă, dacă rămâne în vase și este băută ori întrebuințată în vreun mod obișnuit, atunci efectul (în plan magic, desigur) va fi **o contaminare** a “morțelii”, pentru că apa este purtătoarea aceluia fluid. Iar acel “fluid magic” purtat de apa în care mortul, plecând din lumea aceasta, și-a spălat picioarele, are o calitate care, în sine, nu poate fi numită (pentru că este în rândul “celor nenumite!”), așa încât doar apa se poate numi **apa morțită**. Și de aici, mai departe, în ordinea concretă, cotidiană, profană, nemagică – verbul **a amorți** folosit nu doar spre a arăta un disconfort fiziologic, ci și pentru a desemna “amorțea

iernii", adică hibernarea, care, iarăși, dincolo de datul biologic – într-o fiziologie mitică, sacră – înseamnă regresia unei ființe vii, retragerea ei **ad inferos**, adică în imperiul morții.

Capitolul 53

Postul negru – sacrificarea trupului și înfrângerea păcatului

Spre sfârșitul veacului al XIX-lea, bănațeanul Simeon Manguica (1831-1890) redactează studiul intitulat **Crucea mică, crucea mare și postul negru de la cruce până la cruce** pe care îl publică în *Călimdarul* (...) pe 1883, în care notează:

“Prin postul negru se despăcătuiește sângele, adică se despăcătuiesc consângenii (rudele, neamurile) mai de aproape unii pe alții de păcatul negru(...). Păcatul negru este acela când omor părinții pre copii și din contra, sau muierea pre bărbat și din contra. Păcatul acesta se poate face cu știință sau neștiință” (Manguica, 1882, p.103).

Așadar, prin postul negru se “despăcătuiesc” cele mai grele păcate; rigurile postului negru sunt pe măsură: numai cu pogace ori turtă de mălai nesărată, coaptă în spuză, **direct** pe vatră (nefiind îngăduit nici să fie ștearsă, nici tăiată cu cuțitul, ci numai atinsă cu mâna proprie a celui ce postește). Iar de păstrat, ea se ține numai **pe pământ**. În chip cu totul excepțional, cel care postește se poate hrăni cu puțină fasole și cu struguri, dar fasolea să fie **târâtoare**, iar strugurii să fie **albi**. Altfel spus, să însemne **maxima umilință** (târârea, păstrarea **la pământ**, deopotrivă “la picioarele Tatălui Ceresc” și în nemijlocita vecinătate a “sediului” forțelor de dincolo) și **totala excludere** a tot ce, **prin culoare**, evocă, semnifică magic ori simbolizează sângele sau moartea (boabele de struguri roșii ori negri – culoarea sângelui și semne de moarte în vis).

Care ar fi noima acestui ascetism dus la absolut în plan alimentar vreme de aproape o lună? Ce se urmărește și ce se întâmplă în cursul ținerii strașnicului post? Credința subînțeleasă (dealmenteri greu de descifrat) este că prin acest post ceea ce **de**

fapt se “consumă sacrificial” este chiar **trupul** cel făptuitor al păcatului de moarte. Trupul este cel jertfit; el este jertfa adusă (vom vedea imediat **cui**), pentru că el a săvârșit păcatul de moarte. Dar, dacă ne vom aduce aminte de principiul reabilitat de Frazer cum că la origine **cel sacrificat era zeul însuși**, conform acestui principiu, **cel jertfit este păcatul însuși**. Trupul, fiind cel jertfit, înseamnă că el e păcatul însuși, și nu e jertfit nici lui Dumnezeu, nici sufletului (pentru că sufletul porcede tot de la Dumnezeu). Prin postul negru (formă “episodică” de ascetism suprem) **trupul** (ca păcatul însuși) **este jertfit corpului**. Căci corpul este adevărata ipostază a divin-umanului, a omului predestinat îndumnezeirii, este ființa **nouă** a omului după modelul cristic – Dumnezeu-Om .

Ca argumente în această privință, aducem mai întâi un element din legendele hagiografice: întrucât au atins sfințenia, marii asceți, pustnicii, atunci când trec din această viață, **nu sunt atinși de putreziciune**, ci, dimpotrivă, **corpul** lor este purtător de balsam și de mireasmă de trandafir (după același Manguica, trandafirul este simbolul morții trupului, dar și al reînvierii). Aceeași imagine apare și în literatură, de pildă la Mario Vargas Llosa în **Războiul sfârșitului lumii**. Apoi – argumente cu adevărat redutabile – cununa de spini de pe fruntea lui Iisus Hristos cel răstignit (același “model antropologic” acționează și la punerea **unei cruci** din crengi de trandafir sălbatic sub cămașa mortului) – și, în sfârșit, în Joia Mare (“Joia Patimilor”) la Patriarhia din Ierusalim se săvârșește **Sfântul Mir**, când înaltul sobor pune laolaltă și **trandafir**. Rostul căruia făcând transparență disocierea, în sacrificiului cristic, între moartea trupului Fiului Omului jertfit pentru păcatul lumii și salvarea (mântuirea) corpului Fiului lui Dumnezeu) – condiția pământească a mântuirii sufletului, ca fărâmă de dumnezeire din om, “în această vreme a vieții noastre”.

Foarfecă pe masă, cuțitul în așternut

Am amintit amintit în lucrarea de față despre unele credințe (și precauții) în legătură cu “uzul magic” al cuțitului. Cele mai multe dintre aceste întrebări sunt consecințe ale trăsăturilor obiectului în plan simbolic (Evseev, 1997, p.106-107). Referirile pe care le-am făcut deja vizau **interdicția** de a amenința pe cineva (fie și în glumă) cu cuțitul (prin amenințare “se credea că îi omori sau îi alungi îngerul”). De asemenea, dacă îndrepti vârful cuțitului spre tine însuși, gestul vrea să însemne făgăduința că te vei sinucide – ceea ce, după cum am văzut, înseamnă că ți-ai amanetat, că ți-ai arvunit sufletul diavolului și până la urmă, oricum, te vei sinucide.

Sunt binecunoscute întrebările cuțitului în multe descântece și practici magice (fie realmente ca obiect, fie doar ca evocare a cuvântului respectiv, de obicei cu prilejul proferării unor amenințări la adresa bolii sau a forței malefice). Mai adaug acum o credință de la noi: **Nicidecum nu trebuie să pui cuțitul în așternut, nici măcar pe pat fiindcă atunci te vor lovi junghiurile cele rele** (dureri și înțepături acute, extrem de puternice, între coaste, în burtă, la rinichi sau chiar la inimă). Dacă privim faptele în dependența lor în planul magic, durerile cu pricina nu sunt doar “efectul” unei **analogii** (junghi-jungher). Punând ori uitând cuțitul pe pat sau, din neglijență, el ajungând în propriul așternut, înseamnă că acest obiect atinge o zonă foarte vulnerabilă, susceptibilă acțiunii forței magice a cuțitului. Să ne amintim că stângerea și șifonarea (spontană) a așternutului în timpul somnului este **semn de moarte** pentru persoana în cauză. Desigur, caracteristicile magice contradictorii ba, mai mult, puternic polarizate, antagonice nu trebuie să ne mire fiindcă această împrejurare este **definitorie** pentru toate entitățile magiei, gândirii simbolice arhaice și condiției originare, genuine a simbolului.

Aceasta e și puntea de legătură (în privința uzului și conduitei magice în care se implică) cu un obiect oarecum înrudit cel puțin în planul acțiunilor profane: **foarfeca**. Ambiguitatea puternic polarizată în cazul uzului magic al cuțitului pare mult estompată pentru același uz al foarfecii. Temutul pol se menține, însă nu la nivelul practicii magice, ci la cel al mitologiei tradiționale. Ursitoarea cea mică, adică **moartea**, ține în mână o foarfecă printre lamele căreia curge firul vieții fiecăruia, astfel încât, când ea voiește, strânge tășurile curmând firul (Evseev, 1997, p.145). Am făcut toate aceste precizări și

am așezat ca referință contextuală uzul magic al cuțitului pentru a face cât mai clară o **credință a bănătenilor despre foarfecă**.

a) În lectura “uzul magic pozitiv”, cu foarfeca se taie balele de sub limba copilului dacă acesta la vârsta când ar trebui “să i se dezlege limba” și să înceapă a vorbi, el rămâne “mut”. (Tot în același scop, al dezlegării sunetului vorbirii, copilului “mut” i se dă să bea cu clopoțelul apă sfințită din căldărușa cu care preotul vine să aghezmuiască gospodăriile și casele sătenilor la “Ziua Crucii”). Cu vârful foarfecelor se mai taie (făcându-se efectiv o incizie) și “fierea de sub limbă” la cei suferinzi fără leac de **gălbeață, friguri galbene**, paloare, slăbiciune.

b) În latura “uzului magic negativ”, foarfeca se comportă (magic) exact invers decât la punctul a) **dacă o uiți pe masă** (dar nu oricând, ci în vremea când mănânci pe aceeași masă). Atunci ea provoacă efectele contrarii, mai ales **produce leziuni și ulcerații foarte dureroase sub limbă**, răni care se vindecă foarte greu (fie cu aghiazmă, fie cu “lapte de mamă” muls în gura suferindului de către o femeie care alăptează). Acest ultim și **tare** (din punct de vedere magic) **remediu** ne face să ne gândim la puternica **mană** a laptelui și la legătura cu temuta **lume neagră**. Mana, aici, este într-o ipostază fără îndoială mult mai eficientă fiind “găzduită” în laptele uman...

Capitolul 55

Cuțitul, varul, laptele uman

În capitolul precedent am prezentat o credință a bănătenilor despre cauza, apariția, manifestarea și vindecarea magică a leziunilor și ulcerațiilor produse sub limbă celui care a mâncat la o masă pe care a fost pusă(uitată) o foarfecă, remediu, potrivit credinței respective, aflându-se fie în efectul mângâietor și obliduitor al apei sfințite (aghiazmei) pe care, clătindu-și gura, bolnavul o bea, fie prin aceea că o femeie din sat, care alăptează, îi mulge bolnavului sub limbă puțin lapte. Tot în capitolul anterior am făcut o apreciere despre faptul că puterea de vindecare a laptelui uman se datorează manei (în ipostază

privilegiată), mai ales a legăturii acesteia cu temutele puteri ale **lumii negre**, ale Increatului.

Iată, acum, o credință “conexă” în care se folosește magic din nou lama tăioasă (vârful foarte ascuțit) al cuțitului. Potrivit acestei credințe a bănășenilor, pe care am întâlnit-o în copilărie în satul natal, **anumiți bărbați** (despre care se știe că au o virilitate ieșită din comun) și doar foarte rar anumite femei (care nu pot să aibă copii) se îmbolnăvesc de o stranie boală a ochilor: pe partea internă, dinspre globul ocular, a pleoapelor **le crește păr**, câteva fire. Este lesne de înțeles suferința și usturimea ochilor, pe care nu-i pot ține nici închiși, nici deschiși. (Amintim că tot păr crescut nefiresc este și cel cu care se nasc, foarte rar, copii însemnați cu semnul cel rău). Neputând sta nici cu ochii deschiși (ca cei vii și cei treji), nici cu ei închiși (ca în somn ori ca în moarte) angoasa și disperarea celor cu păr crescut în ochi sunt realmente înnebunitoare (Există și blestemele: “Crească-ți păr în ochi/pe limbă!”). Cei cuprinși de “boala părului crescut în ochi” trebuie negreșit să apeleze la vreo “mujerie pricepută”, ori chiar la bărbierul satului, dacă se pricepe la atare vindecări. Vindecarea, potrivit credinței, se face în felul următor: cel priceput ia un cuțit cu vârful foarte bine ascuțit, ori dacă e bărbier poate folosi chiar briciul. Cu vârful ori cu lama briciului “belindu-i ochiul bolnav” (întorcându-i pleoapa pe dos) realmente **îi rade perii crescuți***. Dar pentru a se vindeca rana și **mai ales pentru a nu-i mai crește niciodată păr în ochi** “doftoroaia” ori vraciul-bărbier își trimite grabnic pacientul la vreo femeie tânără care alăptează **pentru a-i mulge câteva picături** de lapte în ochi. Desigur, în plan magic, laptele uman fiind un purtător privilegiat al **manei** și ducând **spre vindecare reprimă totodată**, temutele puteri ale Lumii negre, stăvilește și înlătură pentru totdeauna creșterea **nefirească** a părului în ochi, adică acolo unde părul n-are ce să caute.

Sunt dator să mai adaug că tot la puterea magică a manei în “varianta” **lapte uman** se apelează și pentru a vindeca:

- boala mare (“boala sfântă”, boala copiilor – epilepsia), întrucât se crede sau când se știe că bolnavul suferă de ea **din naștere**;

- albeața (boală de ochi, dacă ea nu piere prin acțiunea descântecului “de albeață”);

-accidentarea celor cărora din neatenție, din întâmplare le-a căzut “lapte de var” în

ochi. Usturimea acută, fără leac, urmare a leziunilor produse de alcalinitatea varului stins se poate potoli doar cu... lapte uman. Sau cel mai bine cu “lapte de mamă”.

Este, cu alte cuvinte, un remediu pentru cele **ireversibil** distruse, stricate pentru totdeauna. Fiindcă, probabil, prin puterea **manei** și sub imperiul legăturii ei cu Inceputul, în chip magic se pot “recapitula” cele care, în ordinea firii, a naturii și chiar a spiritualității transcendenței marilor religii, nu cunosc, nici nu pot avea remediu ori “recapitulare”.

-
- Creșterea părului **unde** nu trebuie sau **când** nu trebuie e semn rău; tot **semn** este și când o geană îți cade, dimineața, pe obraz: dacă e geana din dreapta (pe obrazul drept) e **semn bun**. Pentru ca semnul "să se prindă" trebuie să bagi perișorul respectiv în sân. Dar se poate întâmpla să-ți intre, fără să se desprindă din pleoapă, un fir de geană în colțul ochiului. Atunci se face așa: ți-l scoți de unde s-a băgat cu ajutorul vârfului ascuțit de la gulerul cămășii. Apuci (fără să-ți dai jos cămașa) colțul din dreapta pentru ochiul stâng și invers, făcând operația **simetric și în cruce** chiar dacă în ochiul celălalt n-a intrat nimic. Observăm că “crucea de pe obraz” **seamănă** cu “crucea” pe care ți-o faci ducând la nas cu mâna dreaptă sudoarea de sub brațul stâng și invers, alternativ, de 3 x 2 ori, pentru a te feri de efectele semnului rău apărut în vis.

Capitolul 56

Paza banilor

“Paza banilor” este, potrivit credințelor din Banat, un fel de “duh al comorii”, adică al unei avuții (de obicei sub formă de bani de aur și de argint și de bijuteri) ascunse și care, de fapt, nu mai aparține nimănui. Dacă este “o avere neavută”, înseamnă că ea nu se găsește în ordinea firească a lumii. De aceea “Paza banilor” ca personaj al mitologiei populare de la noi este în legătură cu trăsăturile mitico-magice ale **comorii**, contradictorii și ele (cf. Evseev, 1997, p.91).

Totuși, **Paza banilor**, așa cum se va vedea aici, aduce elemente care ajută la o mai bună “contextualizare” a faptului respectiv în logica tradițională a sistemului etnocultural. Urmărind această logică, vom spune că mentalitatea tradițională (succesoare și

moștenitoare a orizontului mental arhaic) nu se interesează, în cazul prezentat, de **originea** comorii, întrucât aceasta – “avere neavută” fiind – se află mai presus de rânduiala firii, este cu alte cuvinte **un dat primordial**. De aceea vom prezenta și vom examina doar credințele legate de **Paza banilor** pe secvența “prinderii comorii”. Episodul respectiv începe în momentul în care cineva (de obicei un bătrân, o “muiere iertată”, un copil din sat) vede “paza”. Ea se manifestă ca **niște flăcări jucăușe** albastre-verzui despre care, însă, se crede că sunt **reci**. Adesea acestea iau chipul unor iezi, unor căprițe, unor vițelușe (două la număr) care se zbenguie (de fapt nefiresc, întrucât ele, ca și “focul rece” din care apar, **se arată noaptea**). Cel care le vede e bine să-și cheme niște ajutoare de încredere (frați, vecini, gemeni) în așa fel ca numărul urmăritorilor **să fie impar**. Un alt amănunt important este că ei trebuie să vorbească cât mai puțin – dacă e posibil să se înțeleagă “mușește” – adică prin gesturi și semne. Când se apropie – se întâmplă întotdeauna că arătarea (flăcări sau animale) să se îndepărteze ori să-și schimbe locul în fiecare clipă, mereu – ei trebuie să “ghicească” distanța de la care pot opri pentru a țintui în loc arătarea. Procedează astfel: cel care “conduce vânătoarea”, fiind în fruntea micului grup, se oprește la acea distanță de el știută, de la care **este sigur** că poate ținti inima “pazei”, centrul ei fără să o sperie. Dar, atenție, el țintește părelnică flacăra cu... ciorapul (obiala) de la piciorul drept. Notăm că, în felul acesta, el “strică” – la modul magiei simbolice – ultima “dualitate”, punând totul în rânduiala **imparității**. De asemenea, prin **lungimea** obiectului aruncat (obială, ciorap), capul vânătorii de comori **aduce** comoara la o adâncime de **un genunchi** de suprafața pământului, adică de lumea noastră. Folosește ciorapul de la piciorul drept pentru că partea dreaptă e bună, “e cu Dumnezeu”, în plus, partea stângă e mai vulnerabilă la forțele rele, de aceea piciorul stâng trebuie să rămână încălțat.

Din acel moment, toți se pot apropia de locul unde a fost priponită comoara, însă de acum **este interzis** ca vreunul dintre ei **să mai rostească vreun cuvânt**. Trebuie să sape în tăcere totală, indiferent de ce ar auzi, vedea, gândi și oricât de mare **ar fi tentația** de a vorbi. Dacă aceste interdicții sunt respectate, atunci ei vor găsi comoara la adâncimea provocată și impusă magic prin aruncarea ciorapului. “Averea neavută” aflătoare de obicei într-o **căldare de aramă** poate fi scoasă din ascunzișul său, păstrându-se mai departe cerința tăcerii absolute. În momentul când este extrasă de la locul ei, atunci din

străfund răzbat prin groapă niște mugete înfiorătoare ca de taur, ca de tunet. Dacă nici acestea nu-i înspăimântă într-atât, încât să-și “dezlege limba”, atunci ei pot lua comoara. (Unii, însă, rămân pentru câțva timp fără grai). Dacă vorbesc ori fac vreo altă încălcare a interdicțiilor, atunci vor auzi venind din fundul gropii râs batjocoritor de femeie, gemete ca la naștere și scâncete de copil, precum și zornăitul banilor “care se scurg în fundul pământului”, comoara rămânând pentru totdeauna **avere neavută**.

Am întâlnit în satul meu, în vremea copilăriei, povestea despre pățania unei babe care a găsit o astfel de comoară. La ziuă, ea a **spălat-o** (așa cum speli un prunc după naștere) și, jilavă fiind, a întins comoara pe o pătură la soare, în arie (partea dinspre grădină a curții, unde **se treieră cerealele** și unde se **usucă la soare boabele proaspăt îmblăcite**). Un copil din vecini a văzut comoara întinsă la soare. Pe furiș s-a strecurat și, cu o vădruță, a dus toți banii acasă la el. Astfel, spune legenda, a ajuns neamul T cel mai bogat din sat...

Capitolul 57

Fierul plugului

Fierul plugului, care este în ordinea cotidiană, obișnuită, a lucrurilor, partea cea mai activă a plugului, e, de asemenea, un important obiect ritual. Ca atare, este prezent în “recuzita” colindelor – obiceiuri cunoscute sub denumirea de **plugul** (în colindatul adulților), **plugușorul** (în colindatul cu același nume al copiilor), în obiceiul numit chiar **Semănatul**. În toate acestea fierul plugului e, cumva, implicit prezent (înglobat în structura plugului), dar ca semnificația magică apare și în evocare (“brazda de sub plug”) și efectiv prin **brazda** ritualică care se trăgea în ograda gospodarului. Brazda are două înțelesuri pline de încărcătură magică: a) **hotărnicirea** și b) **deștelenirea**. Prin hotărnicire se trasează un perimetru, adică se desparte **înlăuntrul** și **înafara** lumii, și astfel se reface magic actul Creației Dintâi al **despărțirii** “apelor de uscat”, instituindu-se lumea noastră ca spațiu protector. **Brazda de hotar** devine prin aceasta un loc esențial, “fruntariul lumii noastre” – de aceea trebuie reînnoit în fiecare an la reînnoirea timpului. Prin celălalt înțeles, cel al deștelenirii, fierul plugului se rânduie între simbolurile fecundității, mai exact între “instrumentele fecundării” pătrunzând în pântecul Mamei-Pământ spre a pune acolo sămânța roditoare. (Acest înțeles dobândește transparență în obiceiul numit **Semănatul**).

O “strigătură”, un “descântec” dintr-un joc de copii (pentru a se putea găsi un obiect pierdut sau ascuns de cineva) ne face să ne gândim și la alte aspecte ale uzului magic al fierului de plug. În copilăria mea rosteam următoarele “versuri” (cu care, e drept, în primul rând ne amuzam):

“Scoate, drace, ce-ai furat,

***Că te bate-ăl-blestemat
Tot cu fierul plugului
Peste noada curului!
(La jugul grumazului!)***

Am mai arătat în cursul acestei lucrări că, potrivit lui Andrei Oișteanu, în folclorul copiilor apar reminescente mitico-rituale provenind din arhaicitate, ca vârstă a copilăriei omenirii. (Oișteanu, 1998, p.51 și urm.).

Glosând pe marginea versurilor rostite de copii, constatăm că **porunca** adresată dracului cuprinde și **amenințarea** “că te bate-ăl-blestemat”, așadar un “mai mare” al dracilor, al cărui **nume** nu e rostit însă. În aceeași ordine de idei evidențiem și sensul interativ – intensiv al adverbului **tot (cu)**. În versul ultim, fie într-o variantă, fie în cealaltă, atât **noada** cât și **jugul grumazului** sunt zone din “anatomia magică” a corpului omenesc de mare însemnătate în ceea ce privește concentrarea și acțiunea forțelor oculte. **Noada** este locul magic unde, la nașterea pruncilor aparținători mării rase galbene, apare misterioasa **pată mongolă** (o pecete albastră-sinilie pe piele având un diametru de câțiva centimetri, care diminuează până la dispariție cu trecerea vârstei – (cf. Poirier, 1968, p.605). În **simbolismul corpului uman** “(...) coloana vertebrală este drumul întâlnirii noastre cu noi înșine, în potențialitatea noastră zeificată” (Souzenelle, 1996, p.86). În cealaltă variantă apare **jugul grumazului**; după cum voi arăta în capitolul **Abărăbari**, la ceafă se duce mâna atunci când se “aboroțește” (se vrăjește) și tot la ceafă se adună sub forma unor **noduli** “substanța”, “umoarea” forțelor vrăjitoarești diabolice atunci când vrăjitorul sau preotul săvârșesc exorcizarea.

Am lăsat mai la urmă “elementul principal” pe care, aici, se centrează universul magic: **fierul plugului**. Ca obiect din fier, acesta păstrează toate însușirile magice ale metalului respectiv (Chevalier, 2, 1995, p.45; cf. și Evseev, 1997, p.138). Dar textul “naivei” poezioare spune deslușit “**te bate(...)** tot cu fierul plugului”. E faimoasa bătaie cu fierul plugului. Despre ce e, foarte probabil, vorba? Despre nici mai mult, nici mai puțin decât despre **omor ritual**. După cum am prezentat pe scurt obiceiul arhaic numit **pripoliș, îndângare** (sârb. **lapot**), în Valea Timocului bătrânii decrepiți ai familiei erau oblojiți pe cap cu o turtă (mămăligă), după aceea erau omorâți ritual prin lovire cu securea (vezi și Boldureanu, 1995, p.13-15). Din împrejurarea că obiceiul este cunoscut și sub varianta și denumirea de **îndângare**, coroborat cu zicala “arde-l la ceafă”, ajungem foarte aproape de certitudinea că lovirea (uciderea) rituală trebuia să se fi făcut, cel puțin la origini, cu fierul – eventual **încins** – al plugului. Pentru că valențele magic-rituale ale unui atare sacrificiu uman specific vieții arhaice a comunităților de cultivatori se grupează mult mai coerent dacă se centrează pe “obiectul magic” **fierul plugului**, decât pe multifuncționala (în plan magic-ritual) secure. Doar și securea și fierul plugului sunt concretizarea aceleiași substanțe cu rosturi magice similare, analoge. Iar în magie, analogia înseamnă omologarea funcțiilor, adică **identitate**.

Capitolul 58

Caii lui Sântoader

Încercând să deslușim cum stau lucrurile – desigur din punctul de vedere al etnologului – cu hățișul de interferențe de elemente creștine (scripturistice și ale sfintei tradiții) cu fapte, credințe populare, “eresuri” ale tradiției folclorice, vom spune de la

începutul acestui capitol că **Sâmbăta lui Toader** este prima sâmbătă ce urmează datei de 26 februarie, când e ziua Sfântului Teodor, potrivit Calendarului creștin-ortodox.

În vorbirea dialectală a bănățenilor verbul **a reteza** are un sinonim ciudat: **a togera**, sens ce desemnează retezarea rituală a părului de pe fruntea mânjilor și a copiilor la începutul primăverii în scopul ca părul, respectiv podoaba capilară a copiilor să crească și să fie cât mai sănătoase. Nu este foarte clar dacă Sfântul Teodor al calendarului creștin este oblăduitorul creșterii ori protegitorul copiilor și al mânjilor; este mai probabil ca sărbătorirea lui să se fi suprapus calendaristic pe o celebrare mai veche, anterioară creștinismului, unde, ca în panteonul divinităților romane, era o multitudine de zei foarte “specializați” care favorizau creșterea dinților copilului, a oaselor ba chiar a poștei de a suge (Cf. Marienescu, 1884). Așa s-a făcut că în “calendarul popular” al credințelor și datinilor să fie ținută o sărbătoare despre care Simeon Manguica a consemnat în **Călindariul (...)** pe anul 1882 următoarea datină întâlnită în Banat în zona Oraviței: “Sântoaderii sau Caii lui Sân Toader cad(...) totdeauna în prima marți (la amiază) din păsimesi [Postul Paștelui – n.n.] (întâia marți după duminica lăsatului de brânză și țin 7 respectiv 8 zile) (Manguica, 1881).”Folclorizarea” s-a extins judecând după pluralul **Sântoaderii** (Caii lui Sântoader), așa încât, în cele ce urmează ne vom fixa atenția asupra acestor personaje ale mitologiei populare despre care credințele în satele bănățene ajung până azi.

Bătrânul Lae Pupu de 73 ani din satul Chizdia (Coșari) mi-a povestit în vara lui 1972 următoarele: Când s-au pus Caii lui Sântoader o fetișcană nu a vrut să se supună sfaturilor de a nu lucra marți seara, zicând că ea nu se teme de cai. (Rigoarea păstrării rânduielilor în acele zile și nopți reclamă nu numai să nu se lucreze, ci nici să nu se stea seara târziu, ba chiar să nu se aprindă lampa, ori, dacă se aprinde, să se stingă devreme și lumea să se culce). După ce fata s-a dus să petreacă la niște prietene la clacă împreună cu câțiva feciori, trei feciori au însoțit-o până acasă. Dar după ce fata a stins lampa și s-a culcat s-a pomenit din nou cu feciorii la ușă, aceștia rugând-o cu stăruință să le dea drumul înăuntru. Fata a cedat insistențelor, dar a fost cu mai multă luare-aminte. A aprins lampa, i-a lăsat să pătrundă în odaie și i-a privit cu coada ochiului. Atunci a observat că feciorii, înveșmântați de sărbătoare și încălțați în cizme, și-au ascuns vârful cozii în carâmbul cizmei... Fata **știa** de la o bunică a ei că dacă năvălesc caii lui Sântoader, pentru a nu te lovi cu copitele și a nu te călca în picioare, trebuie **să întorci**, pe ascuns, **oalele goale din blidari cu gura în jos**. S-a furișat în tindă și le-a răsturnat. Când s-a întors, un flăcău a zis celorlalți doi: “Haidareș, mă, să plecăm că aici nu-i de noi!”. Și au plecat...

Se crede că acești cai îi vatămă pe cei ce nu respectă interdicția de a lucra serile (mai ales marțea), iar vătămarea nu se vindecă timp de un an, cei loviți neputând fi descântați cu leac decât în zilele Sântoaderilor de anul viitor.

Caii lui Sântoader sunt, așadar, întruchipări de temut ale **forțelor întunecate și nenumite**. De aceea de ei te poți apăra **cu întunericul** (stingerea cât mai devreme a lămpii sau chiar neapriinderea ei îndeosebi marți seara din acea perioadă). Fiind “agenți” ai forțelor din **Lumea neagră**, puterea lor distrugătoare poate fi absorbită de gura întoarsă a oalelor, așa cum sunt absorbiți și fetușii a căror naștere nu e dorită, ori cum este trasă “greața de la mațe” din pântecul femeii căreia i s-a legat rodul atunci când legarea n-a izbutit.

Capitolul 59

Sâmbăta lui Lazăr și plăcintele

Un caz tipic de “folclorizare” a unui episod al *Noului Testament* pe baza unui relict extrem de redus al tradiției creștine îl reprezintă “Sâmbăta lui Lazăr”. Punctul de plecare al procesului de folclorizare din tradiția creștină este circumscris de următoarele elemente:

a) Sâmbăta lui Lazăr, potrivit creștinismului, este cea dinaintea de Duminica Floriilor (ultima duminică dinaintea Sfințelor Paști), când în biserică, la liturghie, se citește pericopa Evangheliei despre **învierea** lui Lazăr, una dintre minunile făptuite de Mântuitorul nostru (Evanghelia după Ioan, cap.12; 1-18).

b) În duminica a XXII-a după Rusalii se citește în biserici pilda despre **Lazăr cel sărac și bogatul nemilostiv** (Evanghelia după Luca, cap.16; 19-31).

Între aceste două episoade ale tradiției creștine în mediul tradițional s-a produs o **contaminare**. Din punctul de vedere al **tradiției folclorice** “Sâmbăta lui Lazăr” este sâmbăta dinaintea de **lăsatul secului de brânză**, adică dinaintea punerii postului Păresimilor (marele post al Paștilor). Subliniez că scoaterea “Lazărului folcloric” în afara răstimpului cuprins între datele episoadelor tradiției creștine are o logică, și anume că cel folcloric se plasează într-o perioadă de foarte mare încărcătură de sacralitate magică necreștină (precreștină), perioadă în care se situează și Sântoaderul (Sântoaderii, Caii lui Sântoader) despre care am vorbit în capitolul anterior.

Iată acum descrierea succintă a procesului de folclorizare, precum și rezumatul variantelor legendei despre Lazăr, așa cum le-am întâlnit în decursul anilor în tradiția bănățeană orală din ultimele decenii ale veacului al XX-lea.

Numele lui Lazăr, recurent în pildele Sfințelor Scripturi, și, ca atare, frapant a atras luarea-aminte din partea poporenilor, foarte probabil și în virtutea unui fapt de etimologie populară (cf. lazaret < Nazaret, locul de obârșie al Mântuitorului, prin urmare **izvor de însănătoșire** și puteri izbăvitoare miraculoase). Forța morală, funcție a ethosului folcloric, a operat o etiologică mutare de accent (bazată pe pilda **Lazăr cel sărac și bogatul nemilostiv**), astfel încât legenda folclorică ce avea să se țeară a dobândit semnificația accesului la mântuire prin însănătoșirea morală a oamenilor, altruismul (în limbaj tradițional **milostenia**) fiind una dintre căile cele mai importante, susceptibilă să ducă omul spre izbăvirea de păcatul strămoșesc al lumii acesteia.

Rezumând variantele legendei lui Lazăr întâlnite de mine în Banat putem obține imaginea clară a unui proces aculturativ complex în care transpar principalele componente, precum și resemnalizarea lor, potrivit tradiției folclorice.

Lazăr era un copil sărac (orfan), rămas la mila unor trăini (“tutori” – hapsâni și nemilostivi spune o variantă găsită la Ictar-Budinț în repertoriul extraordinarului povestitor Pavel Bruznican – cf. Arhiva de Folclor a Universității de Vest din Timișoara). Robotind adesea pe la casele gospodarilor, copilul Lazăr s-a nimerit în odaia unor săteni **bogați** într-o **sâmbătă** dinaintea de **lăsata secului de brânză**, tocmai când gospodina (“găzdărița”), după ce a copt un cuptor de **plăcinte cu brânză**, i-a poftit în jurul mesei pe toți ai casei; a omis din zgârcenie (cf. zicala românească de “zgârâie brânză”) să-l poftască și pe Lazăr, ori măcar “să-i arunce și copilului o bucatură de plăcintă”. Copilul, pofticios ca orice copil, uitat de toți, privea la ei cum mănâncă plăcinte calde și înghițea **în sec**. “Noi suntem gata” a zis găzdărița după ce ai casei au isprăvit de înfulecat toate plăcintele. “Și eu sunt gata!...”, a spus copilul Lazăr. Și a murit “De dorul plăcintei” – spun sătenii din Banat până în ziua de azi. Și tot până azi, în fiecare an de “Sâmbăta lui Lazăr” găzdărițele fac mulțime de plăcinte cu brânză, de regulă poftind copiii de prin

vecini sau care întâmplător se ivesc pe la casele lor ori pe uliță, **să se înfrupte** din plăcintele care sunt “de pomana lui Lazăr”.

Imaginea panoramică a prezenței lui Lazăr ca personaj al tradiției noastre folclorice – rezultat al complexității **aculturației creștine** – ar fi fără îndoială păgubită dacă nu aș evoca aici un exemplu aparent mai depărtat în timp și spațiu; dacă, însă, accentuăm pe noima pe care o are Lazăr în următoarea legendă folclorică – aceea de a fi izbăvitorul oamenilor de cumplita osândă de a fi... **nemuritori** – lucrurile devin încă mai clare, în ciuda sporirii nuanțelor și a complexității mitologice a personajului. Iată cum sună atestarea legendei:

“(...) În vechime oamenii mureau și după patruzeci de zile înviau iar, și după aceea trăiau veșnic. Trăind veșnic, era firesc să îmbătrânească așa de mult, încât să nu se mai poată mișca și să devină pentru tinerii lor o veșnică povară. Spre a scăpa de dâșii, tinerii pregăteau mămăliga cu care îi oblojeau pe cap, iar după aceea îi loveau cu securea până mureau. Și făceau acest lucru ca să se creadă că nu-i omorau ei, ci mămăliga. Dar de când a înviat Sântu Lazăr, morții nu mai învie și de atunci a dispărut obiceiul ca bătrânii să fie omorâți” (Tihomir Georgević, **Printre români noștri**, Belgrad, 1906, document publicat în **Români din Timoc**, vol.III, București, 1943 – notiță ce mi-a fost pusă la dispoziție de folcloristul Sandu Cristea Timoc, cf. Boldureanu, 1997/a, p.122).

Lazăr, personajul din terifiantul episod despre uciderea rituală cunoscută sub numele de **pripoliș** sau **îndângare** (denumirea sârbească **lapot**) este izbăvitorul omenirii de acea cutumă a **terorii arhaice** întrucât el însuși este rezultatul minunii săvârșite de Iisus Hristos în lucrarea de mântuire a neamului omenesc.

SECȚIUNEA A TREIA

TRADIȚIA – O POVARĂ ?

Capitolul 60

Pervertirea tradiției

În mai multe locuri din această carte am reluat ideea necesității dacă nu de

a redefini **superstiția**, atunci cel puțin de a-i releva câteva trăsături pe baza cărora să putem identifica (și, în consecință, să putem contracara) unele aspecte – cauze, fenomene, motive – de distorsionare, de pervertire, de denaturare a creației și valorilor din sfera culturii tradiționale. Și pentru că am învederat cu toate ocaziile atât **concreșcența** în perspectivă diacronică (în chipul “legii strămoșești”), cât și **complementaritatea**, coroborarea celor **două tradiții** – cea folclorică și Sfânta tradiție – în fiecare etapă a complexului proces de **aculturație creștină** din cultura și spiritualitatea noastră etnică, cred că este oportun să evidențiez aici principala trăsătură deviantă prin care superstiția raportată la tradiție provoacă acea “mutație genetică” prin care **produsele** culturii tradiționale, **procesele creative**, precum și **percepția** (receptarea, consumul, gustul publicului) degeneratează, se destructurează, se îmbolnăvesc și decad sub limita admisibilă dincolo de care orice fenomen intră în sfera patologiei sociale. Prin urmare, este bine să subliniez că orice fenomen susceptibil să devină **fapt social** și, ca atare, să dobândească semnificație și relevanță socială are, prin dinamica sa, o anumită plajă pe care balează între limite înlăuntrul căroră faptul respectiv acumulează trăsături, atribute și tensiuni adesea contradictorii care-l fac greu recognoscibil, dar atâta timp cât el se păstrează în interiorul limitelor (care, și ele, au un caracter dinamic, contradictoriu), fenomenul respectiv, devenind fapt social, nu cade în domeniul problematic al patologiei sociale.

Tot ca o precauție prealabilă, trebuie arătat că o circumstanță favorizantă pentru producerea de distorsiuni în sfera creației (în general, nu numai în cazul culturii tradiționale) este confuzia dintre **noutate** și **valoare**. Acest pseudopostulat a devenit o fantoșă a ideologiei comuniste, care fetișiza “promovarea noului” cu orice preț (făcând din acesta mai mult decât un scop în sine, astfel că “noul” promovat era un vehicol mascat pentru introducerea forțată în sfera socialului, îndeosebi în “psihologia colectivă”, a “liniilor de forță” ale acestei ideologii, inducând false comenzi sociale și mistificând până la denaturare valorile, autenticitatea și ierarhia acestora).

După aceste considerente preliminare, socotite ca necesare în acest capitol introductiv al celei de a treia secțiuni, cred că pentru enunța acea trăsătură prin care **superstiția**, ca fenomen disturbant specific sferei de cultură și viață spirituală întemeiate pe tradiție, trebuie înțeleasă în chiar scopul dacă nu al asanării și eradicării aspectelor negative (ceea ce, firește, e iluzoriu), cel puțin pentru contracararea acestor aspecte până

la limita la care faptul creativ cultural susceptibil a purta asemenea aspecte să se poată integra în limitele **normalității sociale**.

Superstiția, din acest punct de vedere, ne apare ca fiind **manifestarea unei atitudini publice** (grupale, comunitare, sociale) **pseudo-receptive sau pseudo-creatoare, bazate pe o falsă, parțială, distorsionată cunoaștere și înțelegere** a unui fapt sau ansamblu de fapte aparținătoare celor două laturi complementare ale tradiției, precum și a logicii interne a tradiției în latura proprie evenimentului sau ansamblului respectiv, pe ignorarea tradiției, ori răstălmăcirea acesteia*).

O “subcategorie” a superstiției ar fi, prin urmare, tocmai aceea în care distorsiunile apar ca reflex al aplicării logicii, cerințelor și canoanelor uneia dintre cele două laturi ale tradiției asupra faptelor sau ansamblurilor de evenimente și produse ce aparțin celeilalte laturi. Acest tip de superstiții stă la baza exclusivismului și intoleranței unora dintre reprezentanții clerului creștinesc față de manifestările tradiției folclorice ce le “taxează” după rigorile și logica Sfintei tradiții pe care ei o slujesc, o apără și o mențin.

În calea unor astfel de excese “puritane”, în ce mă privește, nu aș putea ridica drept stavilă decât blândul principiu al complementarității celor două tradiții, care pe temeiul aculturației creștine au ajuns să fie, de fapt, **două aspecte** ale aceleiași tradiții; în cazul culturii etnice a românilor poartă chiar un nume de osmoză: **legea strămoșească**. Și dacă suflul atât de prielnic al ecumenismului tinde să armonizeze aspectele de asperitate dintre religii și confesiuni diferite, atunci este cu atât mai firesc ca acel suflu să se abată și asupra raporturilor dintre două tradiții concrecute.

* *
*

Privit în **diacronie**, ansamblul fenomenelor de coexistență (complementaritate, sincretism, sinergetism) presupune pentru fiecare etapă, pentru fiecare epocă, în cadrul proceselor de aculturație, “folclorizarea” unor anumite elemente, fapte, conținuturi provenite și preluate din cultura “cultă” – pe care am numit-o cu un termen generic **cultura constituită**. Asemenea fenomene de complementaritate sunt cunoscute în sincretism și consonanță cu culturile constituite ale arhaicității. Așa, de pildă, există o prodigioasă **cultură constituită** aulică “majoră” a Vechiului Egipt – hieratică, elevată,

inițiativă – în raport cu care se dezvoltă, complementar, expresia “populară”, folclorizată. Tot așa, precum am avut deja prilejul să arătăm, chiar în prima mare carte a omenirii, Cartea Cărților, în *Vechiul Testament* a pătruns **folclorul**, semn cât se poate de clar că această **dimensiune** complementară este prezentă în toate marile edificii cultural-spirituale.

De asemenea, am putut semnala chiar în legătură cu creștinismul nostru, așa cum este trăit în mediile tradiționale, că există o “folclorizare” de rangul doi, secundară, în care se continuă “prelucrarea” după “prototipia mitică” a elementelor provenite din “componenta mitologică” (îndeosebi ca limbaj poetic-profetic, imagini plastice, pilde) a *Bibliei*, preluate însă pe fondul apercetiv foarte “aproximativ” al tradiției folclorice.

Este binecunoscută, dealtfel, în istoria folcloristicii **teoria bunurilor căzute** potrivit căreia folclorul s-ar fi constituit prin asamblarea și reasamblarea (aproximativă, nesistematică, întâmplătoare) a relicvelor, fragmentelor desprinse și căzute din marile culturi – fărâme căzute în cursul vremii de la mesele celor bogați.

*) Marc Augé (1995, p.39-40) estimează punctul maxim în care categoria de **superstiție** se comportă în virtutea trăsăturii definitorii stabilite în eseul de față: **monoteismul** (cu a sa rigoare dogmatică și canonică extremă) **versus** orice altă tradiție. “Căci e mai ușor pentru religia monoteistă să vâneze imperfecțiunile, impuritățile sau rămășițele păgâne care-i întinează propria practică (partea superstiției, uneori partea diavolului), **decât să vadă în religiile politeiste altceva decât o superstiție** (s.n.)”.

Capitolul 61

Kitsch-ul în folclor

În actualitate – dar acest fenomen negativ în esența sa se întâlnește, de regulă, și în alte epoci, mai cu seamă în perioada modernă, de producere și multiplicare “în serie” a obiectelor artistice – procesul care provoacă majore curențe de denaturare, de falsificare, de destructurare ce erodează și subminează în chip îngrijorător și agresiv universul artei și

valorile specifice ale acesteia, distorsionând și pervertind totodată gustul publicului și piața produselor artistice este **kitsch-ul**.

Fenomenul nu este specific (doar) sferei culturii tradiționale orale, deși acest domeniu este poate cel mai vulnerabil și cel mai permisiv, astfel încât ravagiile și devastarea în sfera valorică pot căpăta aici proporții de masă. Pe de altă parte, **kitsch-ul** este o maladie inevitabilă la impactul și interferențele artei cu societatea, așa încât, izvorând din destinul social al artei, **kitsch-ul** s-ar număra între acele maladii sociale pe care Émile Durkheim (1974, p.113) le socotea a fi condiția negativă necesară sănătății organismului social. Precum afirmam însă în considerațiile preliminare ale **Secțiunii a treia** negativitatea, nocivitatea unei maladii sociale trebuie ținută între niște limite în care să nu provoace degradarea unei părți a macrosistemului social și nici disfuncționalități ale acestuia.

Potrivit dicționarelor, termenul **kitsch** este folosit pentru a desemna arta de prost gust, pseudoarta, precum și reproducerea sau copierea pe scară industrială a unor opere de artă în condiții și cu mijloace improprii, neadecvate și în scopuri nespecifice – dominate de valorificarea comercială a acestor “subproduse”.

Obiectul **kitsch** și acțiunea de **kitschizare** (consemnată de DEX), de proastă calitate fiind, au înțelesul de falsificare, denaturare a artei.

Dacă raportăm **kitsch-ul** și **kitschizarea** la domeniul culturii tradiționale orale, cultură a cărei **ipostază estetică** este folclorul, și dacă focalizăm acest raport pe trăsătura **tradiționalității** (trăsătură definitorie pentru cultura “populară” orală), atunci acest fenomen de denaturare, de destructurare, de contorsionare și de promovare a inautenticului ni se înfățișează ca o subcategorie a conceptului de **superstiție**, categorie prin care, după cum am arătat în capitolul precedent, am înțeles o necunoaștere, neînțelegere sau greșită înțelegere adică o ignorare și **o abdicare de la rigorile canoanele, logica și specificitatea tradiției**.

Despre vulnerabilitatea creației în sfera culturii tradiționale orale (“populare”), a folclorului îndeosebi, vorbește profesorul clujean Gavril Máté în monografia sa din 1985 dedicată acestui fenomen, unde afirmă răspicat: “În toate formele, sferile, cadrele menționate ale producerii, mijlocirii și receptării kitschului, un loc privilegiat le revine obiectelor create ca variante kitschizate ale artei populare” (Máté, 1985, p.98). Tot acolo

acest autor desemnează două trăsături care determină vulnerabilitatea acestui tip de artă și anume **incertitudinea** și **confuzia**. Doar în trecut îmi permit aici să exemplific acțiunea conjugată a celor două cauze: în perspectivă istorică, intervenția unor cărturari de la jumătatea secolului al XIX-lea viza **crearea** unui “port național” (costum pentru bărbat și femeie) și a unor “dansuri naționale” peste care s-a suprapus confuzia de termeni din epocă (național/poporan/popular). Incertitudinea, ambiguitatea, confuzia s-au perpetuat și s-au adâncit – proces la care a contribuit în mare măsură și indecizia terminologică a folcloriștilor în procesul de constituire și clarificare a folcloristicii, etnografiei și etnologiei ca discipline științifice moderne, așa încât s-a deschis câmp larg “inovațiilor barocizante” pe care felurii “interpreți de folclor” le-au adus în cursul vremii în privința costumației festive proprii, care a ajuns să aglutineze motive decorative și ornamentale dintre cele mai fanteziste, fără să țină seamă de specificul zonei etno-folclorice, ori de particularitățile tradiției.

Pentru că eseu de față are în vedere **contextul complementarității** celor două “tradiții” – tradiția folclorică și Sfânta tradiție – sunt dator cu încă trei precizări:

1) În ceea ce privește **cultura tradițională orală**, folclorul îndeobște, kitschizarea și produsele ei se înscriu în sfera mai largă a **surogatelor** (= substitute degradate), **superstițiilor** și **aspectelor ereziarhe** ale fenomenelor numite de sociologi “Noile Mișcări Religioase” (N.M.R.).

2) **Factorul comun** superstițiilor, surogatelor cultural-spirituale, **kitsch-ului** și N.M.R. este asimilarea deviată, pseudo-asimilarea, incapacitatea anumitor medii socio-umane de a asimila tradițiile, valorile lor și comportamentele specifice sau, mai grav, ignorarea sfidătoare (adesea însoțită de un comportament agresiv afișat) – fie că e vorba de tradiția folclorică, fie de cea spiritual-religioasă, ori de ignoranță, agresivitate și atitudine refractară în sfera mai largă a valorilor de cultură și civilizație. Zicala românească “De-aia n-au țigani biserica!” are, fără îndoială, o noimă ce stă în învederarea **lipsei tradiției** constituite, sedimentate și menținute, lipsă regretabilă, a acestei seminții, precum și incapacitatea ei de a asimila valori de cultură și civilizație din afară – în lipsa tradițiilor proprii.

3) În al treilea rând, precum am arătat deja, Gavril Máté evidențiază cauzele (indecizia și confuzia) care fac ca fenomenul kitschizării să-și găsească în cultura

“populară” și în folclor unul dintre tristele locuri privilegiate de afirmare de-a dreptul devastatoare.

Presiunile insuportabile ale ideologiei totalitarismului comunist nu numai că au generat, au favorizat și agravat dar au și **generalizat** kitsch-ul și atmosfera kitschizantă la scara întregii vieți sociale, ba încă mai mult, kitschul și kitschizarea, printr-un progresiv **feed-back** al pervertirii și destructurării, a continuat năruirea valorilor de cultură și transpunerea lor corectă și autentică în edificiul civilizației. Așa se face că decenii la rând esența celor două aspecte, filoane ale tradiției noastre au fost decretate de către politrucii și activiștii culturnici ai comunismului real drept **obscurantism, misticism, rătăcirii superstițioase**.

Capitolul 62

Nunta “orășenizată”

În ultimele capitole voi încerca să schițez, măcar, drumul de la cea mai actuală, cea mai răspândită și cea mai cuprinzătoare primejdie care pândește tradiția în general (iar cultura tradițională orală și folclorul, mai cu seamă), primejdie pe care am numit-o prin termenul cunoscut de **kitsch** și **kitschizare** și am situat-o în contextul superstițiilor, surogatelor, substitutelor inautentice, atitudinilor ereziarhe, iconoclaste (unde se rânduie, prin unele consecințe și “Noile Mișcări Religioase” – cele care nu au tradiție proprie, dar ignoră Sfânta tradiție) până la valorile cele mai ascunse, cele mai adânci ale tradiției folclorice, păstrătoare în orizontul mental al oamenilor care o mențin a unor prețioase relicve arhaice. Atât **orizontul mental tradițional** (care este subîntins și susținut de asemenea valori de profunzime și arhaicitate), cât și **hermeneutica faptelor creative de cultură** (miteme, structuri narative, imagini și simboluri plastice și mito-poetice) își găsesc cel mai dens domeniu de referențialitate și câmpul de verificare, testare “experimentare” cel mai bun și la îndemână în ceea ce am numit în eseul nostru, prin chiar titlul său, **credințe și practici magice**. De aceea, voi lua pe rând, în cele ce urmează, “eșantioane” din asemenea “fapte creative”, care, la nivelul concluziv din

economia lucrării noastre, pot să schițeze și o anumită tipologie a acestor fapte.

“Exemplele” se întind de la stratul cel mai de suprafață, privit chiar în actualitate și în zonele lui cele mai marginale și periferice din vecinătatea **kitsch-ului**, până în zonele cele mai de profunzime (problematică fie din pricina “rarefierii” care le cauzează opacitatea și echivocul, fie din cauza unor înțelesuri originare oculte și, prin urmare, extrem de greu decelabile).

Pentru cel dintâi tip de fapte – cele periferice, de suprafață și din actualitatea imediată – am ales exemplul pe care l-am intitulat **Nunta “orășenizată”**. Fără a intra în detalii (dar și pentru că, formal, exemplul nu este din zona bănățeană), voi mai numi alte două fapte din aceeași categorie care fac parte chiar din zona bănățeană. **Primul:** în deceniile cele mai cumplite ale “iepocii de aur” ceaușiste, pe când mini-revoluția sa culturală de inspirație maoistă făcea ravagii prin generalizarea politicii “înlocuitorilor” și surogatelor, prin anexarea ideologică, arvunirea compromițătoare și răstălmăcirea ori denaturarea tuturor valorilor consacrate din patrimoniul culturii naționale (politică ce mergea de la dezaxata și burlesca mascaradă “Cântarea României” până la închiderea cârciumelor și restaurantelor la orele 22, ori la surogatul cu pretenție de cafea numit “nechezol” - amestec de orz prăjit și puțin năut), așadar în acele decenii, unii cântăreți, interpreți-creatori de folclor au refuzat să se “prostitueze ideologic” cântând la comandă “folclor nou” (aceștia rămân o elită demnă de toată lauda și de întreaga noastră prețuire), iar alții – mai puțin rezistenți – cântau de mama focului pe la nunți și pe la petreceri “sârbizate” versuri ca acestea:

*“Stau în birt și sparg pahare
Și nimica nu mă doare,
Stau în birt și chefuiesc
Eu și beau, eu și plătesc!”.*

Al doilea: parcă presimțind că după destructurarea și pervertirea valorilor vieții tradiționale în plan spiritual avea să urmeze **dărâmarea** de fapt a satelor, țărani nu numai că au continuat să-și construiască ori să-și consolideze casele, chiar și fără autorizație (care se obținea tot mai greu de la autoritățile statului comunist), dar, mai

mult, sătenii bănăţeni – faptul nu e exclusiv bănăţean, doar că aici dobândise proporţii “de masă” – îşi placau fruntariile caselor şi chiar întregul perete exterior al zidului dinspre uliţă cu faianţă, gresie, teracotă în combinaţiile cele mai fanteziste şi multicolore, reluând motive ornamentale şi decorative nu doar din arhitectura tradiţională, ci şi din ornamentica chilimurilor, ţesăturilor şi cusăturilor tradiţionale. Şi acum, iată, exemplul cel mai complex: “orăşenizarea” nunţii.

Ca şi în legătură cu exemplele precedente, unii dintre concetăţenii noştri, cetădeni şi moderni, se socot îndreptăţiţi să se arate foarte contrariaţi, ba chiar iritaţi şi revoltaţi de turnura degradantă (“foarte urâtă, oribilă chiar” spun ei) pe care unele ceremonii, sărbători, “produse” folclorice o iau atunci când acestea se transferă din lumea satului la oraş. Sociologic privit, fenomenul cu pricina are numeroase şi stratificate cauze. Dincolo de acestea, cât şi dincolo de revolta acelor semeni ai noştri, să încercăm să privim faptele aşa cum **sunt** ele potrivit obârşiiilor lor antropologice. Vom sesiza atunci o frumuseţe aspră şi tulburătoare care nu poate fi nicidecum **distrusă**, aşa cum îndeobşte se crede. Dimpotrivă, chiar când omul pare că se îndepărtează de acele obârşii (ori când este obligat s-o facă, precum s-a întâmplat la noi în lunga noapte comunistă), tocmai atunci el “redescoperă” valenţe originare, în virtutea cărora se comportă fără a fi nici pe departe **conştient** de acele semnificaţii şi valenţe. În trecut, voi reaminti ceea ce evoca venerabilul folclorist Mihai Pop, anume că pe strada pe care locuieşte, în inima Bucureştiului, vedea adesea nunţi care abia mascau (ori mascau prost!) aspectul **sătesc**. Întrebându-i pe nuntaşii ce treceau în alai ca la sat pe centrala stradă bucureşteană spre biserică de ce nu procedează pe şleau “ca la sat”, într-un rând socrul mare i-a răspuns că n-au de ce, pentru că şi aşa duminica viitoare o vor ţine... **la sat!** Aşadar oamenii făceau **două** nunţi cu aceiaşi miri, ori mai bine spus o nuntă de două feţe, una **ca la oraş** (sau pe aproape “ca la oraş”) şi una **ca la sat**; în cea dintâi, unele familii evitau cununia religioasă, de teamă “să nu se expună prea mult” în văzul lumii şi în ochii autorităţilor comuniste.

Să ne fixăm atenţia asupra a două fapte frapante ale **nunţii ca la oraş**, aşa cum se văd ele (şi par foarte supărătoare):

a) Pe capota autoturismului ce deschide alaiul de maşini al nunţii (ba adesea chiar pe capota autoturismului în care e mireasa) este pusă în poziţie şezând **o păpuşă**

îmbrăcată ca o mireasă în miniatură.

Mă limitez aici doar la a enunța câteva repere perene, de factură antropologică:

- nunta folclorică are ca “personaj” o mireasă mascată (bărbat în travesti) numită “mireasa nebună” (**cinăra a bolândă**); dar poate fi îmbrăcată ca mireasă și o fetiță de vârstă foarte mică (**mireasa a păpușă** – precum le numesc bănățenii);

- vrăjile se “întruchipează” adesea sub forma unor **păpuși**. (Deci păpușa ar reprezenta și **contracararea** efectelor vrăjilor; în plus, **falsa mireasă**, adică păpușa, întocmai ca “mireasa nebună”, are rolul de a atrage asupra ei eventualele puteri malefice).

b) Toate mașinile din alai, **rulând cabrat ori în goană**, mai și clacsonează fără încetare în chip asurzitor.

Repere:

- la nunțile sătești caili nuntașilor sunt mânați **în trap** (“încurarea” și cabrarea, “încocorarea” cailor), iar alaiul nunții se poartă cu mare larmă și chiote (larmă se face și la colindat);

- mai mult, la nunțile sătești de pe timpuri se trăgea cu pușca în văzduh ca să se mărească larma **de început de lume**. Și să se alunge puterile stricăcioase ce pândesc orice început de lume... Tot larmă se făcea și se pușca cu trascal la Înviere, la marea bucurie.

Capitolul 63

“Nici în cal, nici în căruță...”

Zicala de mai sus exprimând lipsa de sens, lipsa de noimă a cuiva sau a ceva, situarea și rămânerea absurdă în echivoc și indecizie – este la îndemâna oricui; doar că ea nu sună tocmai așa cum am notat-o în titlul nostru, ci “nici în **car**, nici în căruță”. Și, ca și cum vorbitorii înșiși ar fi simțit lipsa de pregnanță din spusa lor, au mai adăugat: “(...) nici în teleguță”. Aდაუსul este, însă, mai mult un joc de cuvinte decât o restituire, recuperare ori complinire a substanței idiomatice pierdute. De aceea ne propunem aducerea expresiei la înțelesul ei propriu, cel asigurat de “obârșia” din care, după opinia mea, provine. Această “corijare” nu este nicidecum un scop în sine, necum vreo apucătură de pedanterie a noastră. Ceea ce e cu adevărat important este, din punct de vedere epistemic și metodologic, **demersul** pe care îl propunem și care reface traiectul, cu adevărat interesant, pe care faptul respectiv l-a parcurs în orizontul mental tradițional. Așadar, s-o luăm de la obârșii.

Punctul de plecare, foarte probabil, se află într-o “variantă neortodoxă” (denotând

o versiune “nespecifică” pentru români) de legendă despre facerea lumii, consemnată de Elena Niculiță-Veronca, cuprinsă de Tony Brill în **corpus-ul Legendele românilor** și catalogată în **Tipologia bibliografică a legendelor populare românești** sub nr. 10012 (Brill, 1994, I, p.13-18). Pasajul care interesează aici spune că la începutul începutului, “atârna în aer, purtat de vânt, un munte din vârful căruia ieșea foc. Din focul acesta suflat de vânturi, s-a făcut o femeie, dar nu era vie, avea numai trup. Suflând vântul și mai tare, a ridicat-o și a dus-o până la vântul cel mai de sus. Acolo ea a căpătat suflare și s-a coborât pe munte înapoi. Aicea a găsit două bucăți de fier și de iuțeală mare ce avea înlăuntru, le-a mâncat. Din acestea a purces grea și-a făcut doi băieți de gemene, doi Necurați, și anume: pe cel șchiop dar cuminte și pe celălalt, mai prost”. Legenda povestește mai departe cum le-a venit în cap celor doi gemeni să facă, **din lut**, multe lucruri. Dar cum lut nu era la îndemână, cel prost a trebuit să zboare mult până ce a găsit. Din lut el a făcut un cal, ca să aibă fratele cel șchiop cu ce umbla. Șchiopul a făcut o căruță din fier la care au înhămat calul de lut. Doar că, neavând viață în el, calul nu trăgea căruța. Pentru a-l face să tragă la căruță, dracul cel prost s-a băgat **în cal**, “vârându-și mânele și picioarele în picioarele de lut ale calului, iar frate-său s-a pus în căruță și calul l-a tras cumsăcade”. Dracul cel prost îi propuse însă celui șchiop să tragă cu rândul la căruță, ca să se mai poată odihni; intrând cel șchiop în cal, iar cel prost ajungând în căruță, acesta din urmă nu s-a mai ținut de cuvânt “**văzând că e mai bine în căruță decât în cal**” (s.n., ibid.). Acesta e fragmentul; două elemente de maximă generalitate apar și aici: **râvna de a construi din lut** (Frazer, 1995, p.18 și urm.) și al doilea, prezent în *Biblie*, dar și în mai toate culturile arhaice, **lutul (nisipul) a fost adus în urma scufundării în fundul mării**. (În *Biblie*, faptul e abia sugerat – *Facerea*. Cartea întâi, 1; 2, iar în tradițiile arhaice se scufundă în mare parte a aduce lut fie **broasca**, fie **rățoiul**, fie **Necuratul** însuși). Acesta e nivelul cel mai cuprinzător, **cel al generalității antropologice**. Al doilea nivel este reprezentat de “excepția” care dă specificitatea zonală (“particularizare” privind apartenența la o anumită zonă spațio-temporală a specificității etnice). În varianta pe care o avem în vedere relevant este rolul **focului** în antropogonie, focul fiind redat printr-una din formele lui naturale – e drept, nespecific la noi – **vulcanul**. Această împrejurare ne pune în gardă că avem de-a face cu o particularitate foarte probabil derivând din mitologiile nordice (cf. *Eliade/Culianu*, 1993, p.154, 251, 90-91 – referiri la elemente metonimice ale focului, precum și la zeități ecvestre). Cercetători precum contemporanii noștri Virginia Cartianu, Adrian Fochi, ori în trecut unul dintre părinții folcloristicii bănățene, At. M. Marienescu, relevă, în contul “fondului nostru nelatin”, **urme și elemente celtice** în folclorul, cultura și spiritualitatea românească, cât și apartenența acestora nu doar la sud-estul european și la Balcani, ci și la o zonă nordică – cea “carpatică” (cf. Boldureanu, 1994, *passim*).

În sfârșit, **la un al treilea nivel** vom constata două serii de fapte semnificative:

a) Din solidaritatea culturii noastre tradiționale de fond cu spiritualitatea nordică își trag originile creații folclorice de o anumită “ciudățenie”, precum basmul **Tinerețe fără bătrânețe și viață fără moarte** (întemeiat pe mitemul nordic al **căutării nemuririi**), ori o variantă a legendei ciocârliei, pe care eu însumi am auzit-o în copilărie în satul natal, de la străbunicul meu. Legenda spune că Ciocârlia, îndrăgostită și doritoare să învețe să cânte de la soare, zboară spre astrul luminos. Însă ajunge la **vântul cel mai de sus**, la vântul turbat. Vântul ăsta o suflă, atunci ea turbează, apoi leșină și cade moartă, zdrobindu-se de pământ. Dar nici o jivină n-o mănâncă.

b) În sfera cea mai restrânsă al celui de-al treilea nivel (cel al folclorului actual) realitatea faptului se concentrează la maximum esențializându-se într-o **formă nouă** prin fenomenul numit în lingvistică **etimologie populară**, care dă naștere unor cuvinte fanteziste și inexacte ca sens, dar pline de pitoresc și insolit și aducând o surprinzătoare potrivire “explicativă”. Care este cuvântul de dată relativ recentă izvodit de oamenii mentalității tradiționale? În deceniile din urmă, în vorbirea oamenilor din Banat și-a făcut apariția cuvântul **caldăfer** (cal de fier) pentru “calorifer”. Cuvântul, cu toată forma aproximativă în plan fonetic (și cu o anumită indecizie, semantic fiind posibilă și dezmembrarea în **cald(ă)** și **fier**), se situează cum nu se poate mai bine în orizontul etiologic, așadar poate fi privit și ca forma cea mai lapidară și esențializată a unei “legende”, înțeleasă ca o “structură explicativă” pentru ciudata alcătuire din fier, care, fără să fie cuptor cu foc, dă totuși căldură. Dacă așa stau lucrurile, atunci în sistematica folclorului vom avea trei instanțe, care, ierarhizate, sunt: **legenda**, **proverbul** (zicătoarea, dar și ghicitoarea ori chiar strigătura) și, cel mai concentrat, **cuvântul** (sintagma) rezultat prin etimologizare populară. (Despre rolul etimologiei populare în formarea miturilor, semnalat încă de B.P. Hasdeu am vorbit deja în cuprinsul acestui volum).

Spuneam mai sus că etimologia populară este grăitoare în orizontul mental tradițional, mai exact în sfera etiologicului. Dacă este așa, atunci înseamnă că, prin etimologia populară, în cuvântul nou creat se reiau, se rezumă, se esențializează componente diferite dar coerente din celelalte niveluri ierarhice superioare. În plus, cuvântul nou izvodit poartă indicii despre mentalul ce l-a creat și, fiind un dat al prezentului, oferă semne despre liniile de forță și orientarea viitoare a mentalului respectiv. De aici rezultă importanța deosebită a celor trei niveluri, a faptelor și datelor sedimentate, a componentelor semantice mai puțin transparente, ceea ce e susceptibil a fundamenta și a susține **hermeneutica etnologică**, o metodă, după aprecierea noastră, specifică și superior adecvată pentru demersurile și analizele în domeniul antropologiei culturale, precum am încercat să arăt deja în câteva prelegeri dintr-un curs universitar (Boldureanu, 1997,b, p.75-80, 114-120), demers pe care îl vom ilustra în ultimele capitole ale acestei cărți.

În încheiere, să urmărim cum se condensează și se recompun componentele mitologemelor care intră în alcătuirea complicatului sistem al faptelor folclorice la care

ne-am referit, în chipul în care ele se rezumă și se esențializează în cuvântul rezultat în urma etimologizării populare. Așadar, ce poate spune etimologului cuvântul **caldăfer** situat într-un complex ca acela al faptelor de care ne ocupăm aici?

Mai întâi semnalăm **negativul** ca marcă prin care se schimbă registrul de semnificare în trecerea de la legendă la zicătoare, adică de la miticul diabolic la uman. În vreme ce Necuratul cel prost remarcă faptul că **e mai bine** în căruță decât în cal, la nivelul conduitei umane, oricât de sucită ar fi firea omului, marca se schimbă: omul cel mai controversat, cel mai echivoc tocmai prin acesta se caracterizează: pentru el **nu e bine** nici în cal, nici în căruță!

Căci, cine poate sălășui, pentru omul din popor, în necunoscutul, noul, surprinzătorul obiect, care, în casele orășenilor, **ține locul cuptorului** cel atât de binecuvântat? . Nimeni altul decât Nefârțatul, necuratul, diavolul, Dar ce poate fi acel obiect, altceva decât **calul** în care Necuratul, încă dintru începuturi, și-a înfăptuit ispita de a se băga?! Să nu luăm în seamă eventuala obiecție a pozitiviștilor, experimentatorilor și empiriștilor cum că omul din popor n-o fi știut legenda; pentru modul în care operează cunoașterea și știința omului tradițional nici nu era nevoie. Pentru că acesta nu lucrează doar cu ceea ce îi este cunoscut logic, discursiv, individual, în lumina conștiinței. Nu avea nevoie pentru simplul motiv că “baza transferului” i-a fost oferită chiar de felul în care el, “crezându-și urechilor”, **a auzit** cuvântul rostit de cei care aparțin altui mediu decât al lui. Așa încât pentru el, pentru omul din popor, ciudatul obiect din fier nu putea să fie – pentru a avea noimă – decât “cal de fier”. Ce anume putea să-i ofere certitudine pentru asta? Desigur, a pornit chiar de la funcția caloriferului, aceea de a da căldură. În virtutea acestui rost, **caldăferul** face, măcar în parte, în casele orășenilor, ceea ce face **cuptorul** în casele sătenilor. **Caldăferul** este, prin urmare, **un substitut**, netrebnic și bizar, poate chiar periculos, al cuptorului. În această etapă se schimbă din nou marca, reajungându-se la cea negativă, inițială. Pentru că dubiosul **caldăfer** este înlocuitorul unui obiect al gospodăriei și casei tradiționale, **cuptorul**, marcat covârșitor de sacralitate, fiind “sediul strămoșului ocrotitor al casei, familiei și neamului”, “mediator al opoziției înăuntru-înafară”, “modalitate de comunicare cu spiritele strămoșilor”, la gura căruia “se fac vrăji, descântece și acte de magie medicală” (Evseev, 1997, p.104). Înlocuind cuptorul și fiind o mașinărie în care nu se face foc, dar încălzește, **caldăferul** nu poate fi astfel, nu poate

avea noimă și semnificație decât dacă este Calul – nu de lut, ci de fier – în care Necuratul, după priceperea ispitei dintâi, veche de când lumea, s-a furișat, readucând nu numai o “căldură bolnavă” (cum eu însumi am auzit sătenii spunând că este cea dată de **calu dă fier**), ci și marca negativă. Ea există, chiar dacă sătenii vremii noastre o maschează ascunzând-o sub o blândă detașare ironică în dosul căreia ușor se ghicește o atitudine negativă, de neîncredere. Doar altfel nu poate fi, din moment ce dracul cel prost s-a băgat din nou în cal; în **calu-dă-fier**. E bine pentru el acolo. Fiindcă că pentru el e bine, dacă nu în căruță, unde-i și mai bine, atunci măcar în cal. Dar dacă pentru Necuratul **e bine**, ba chiar **mai bine**, atunci fără îndoială că pentru oameni e rău. În felul acesta totul își relevă noima și logica. O logică bine articulată și severă și o noimă care se păstrează, chiar dacă pentru asta se schimbă neconștient mărcile în resemantizări mereu deschise.

Capitolul 64

“ABĂRĂBARI”. Repere pentru un demers

hermeneutic

Se cuvine ca spre sfârșitul eseului nostru, în chip de provizorie concluzie să ne întrebăm și să încercăm a răspunde care ar fi specificul demersului în tipul oarecum special de aplicare a perspectivei antropologice. Rămânând fideli scopului de a vedea în miezul domeniului nostru **omul ca ființă înzestrată din Primordii, paradigmatic**, cu harul de a fi **creator** de cultură, de edificii spirituale și de civilizație și de **a se modifica** continuu, nesfârșit, sub influența modelului creator divin al Creației Dintâi, vom spune că omul își monumentalizează, în calitate de creatură făptuită de Creator, acele valori doar atâta timp cât stă sub puterea pilduitoare a paradigmei acesteia. Aici trebuie să semnalăm **două limite** de netrecut ale antropologiei. **Modelul** este dat omului din Primordii, este cu alte cuvinte un **dat primordial**, ireductibil și nedeductibil din nimic altceva existent, **adică din ceva de tărie ontică mundană**, aflat în ordinea “celor pământești”. Chiar dacă, în procesul de creație omul **imită** anumite variante create anterior, printr-un exercițiu

repetitiv mimetic, acest fapt se referă îndeosebi (dacă nu exclusiv) la latura **tehnică**. Dar până și cel mai raționalist pozitivism —care reduce creația la “exercițiul pe modele” — recunoaște astfel rolul prioritar al **modelului** în raport atât cu tehnica (exercițiul), cât și cu noua creație socotită astfel ca o imitare a imitării, ca obiectivarea unui mimetism de gradul doi, în care noutatea și valoarea s-ar datora “principiului materialist” al reflectării. Al doilea, ne vedem nevoiți să spunem că dacă derivăm totuși **modelul creativ** din orice altceva (deci **existent** în ordinea tăriei ontice mundane), atunci presupunem implicit că **sacrul** “se deduce” din ceva, contrazicând definitiv și anulând postulatul despre **supranatura** și preexistența sacrului în raport cu orice existență, anume aceea că sacrul, **chiar dat fiind** înlăuntrul lumii noastre (așa cum e cazul sacrului arhaic), **totuși el precede oricare altă existență**; pentru că sacrul, ca purtător al modelelor și ca “loc virtual” al acestora, are, așadar, o supranatură **revelată**.

Dar rămânând tributari **intramundaneității arhaice a sacrului**, ne vom desemna cu **absoluta lipsă de libertate** a vieții pământești a omului și o vom accepta, iar în planul edificării spirituale a omului vom dobândi **cel mult** mituri și mitologii, apoi cosmogonii și sociogonii, antropogonii și, în cele din urmă, ca o supremă formă a “inutilității mitologizate”, chiar și **teogonii**. Același lucru s-ar întâmpla atunci când, din inabilitate, neprecauție, ignoranță trufașă a presupusului spirit autonom al omului egocentric și antropocentric, am proiecta o lumină, o viziune “folclorizantă” asupra edificiului oricărei mari religii, asupra dogmaticii unei religii universale privită însă din afara ei.

Doar că primejdia nu-i, în fond, atât de mare pentru că în instaurarea “mitologiei religioase” prin **folclorizare** totuși tradiția etno-folclorică se sprijină și rămâne în sfera de influență a Sfintei tradiții (cu alte cuvinte, nu se îndepărtează până la erezie de paradigma, **de sensul modelator** de obârșie revelată a Sfintei tradiții), precum în cazul **legii strămoșești** din spiritualitatea noastră, iar pe de altă parte, **coborârea** în mundaneitate a divinului extramundan nu modifică sensul propriu pe care exemplaritatea divină și-o păstrează în propria Sfântă tradiție păstrătoare (“*Transcendentul care coboară*” – Lucian Blaga). “Mitologia creștină” aparține de drept și de fapt celeilalte tradiții, celei “folclorice”, față de care, îndemnați fiind de o bună înțelegere, de fervoarea credinței – n-avem de ce să devenim intoleranți. Acest neajuns al creației omenești a fost formulat în termenii de maximă generalitate și cuprindere de Petre Țuțea în afirmația că **arta**

hieratică (doar ea!) **reflectă în mod imperfect transcendența** (Tuțea, I, 1992, p.53).

Și, ca un corolar, vom spune că **supranatura revelatorie** poate ilumina orice spirit, chiar al omului obișnuit – precum vom vedea în capitolul următor consacrat ipotezei “identității” magice **coliva = sicriul**. Este un semn că fărâma de sacralitate insuflată în inima, în viața nemuritoare a omului are ea însăși **un sens profund modelator, mântuitor, creator** al îndumnezeirii salvatoare din noi. De aceea, în cele ce urmează, vom încerca să jalonăm reperele unui demers de hermeneutică pentru deslușirea “experienței creative” potrivit **sensului revelator** al înțeleșurilor profunde, mântuitoare, salvatoare pe care “baza antropologică” a ființei omenești le poartă în sine ca **date din Primordii**, așadar inexplicabile prin nimic altceva, nedeductibile și ireductibile la nimic în ordinea lumii.

Abia atunci când scânteia creativității insuflată dintru Începuturi în om dobândește zenitul Ființei, omul câștigă **iluminarea divină**, care-i domină conștiința mântuindu-l. Atunci, ca într-o “recapitație a Apocalipsei”, omul își cercă rangul puterii lui sufletești – **în lumina conștiinței** și în deplinătatea paradigmatic-mântuitoare a credinței **creatoare de sine** în lume. Omul va vedea atunci cât bine și cât rău a trimis el în Lumina Creată, îmbogățind-o, iar urmările faptelor fiecăruia se vor judeca prin folosul ori pierderea asupra **întregii creații** (cf. Berdiaev, 1992, **passim**).

Or, cum se desprinde din învățătura Sfântului Maxim Mântuitorul, surprinzător citat de Ioan Buduca într-o controversată apariție la Editura “Amarcord” din Timișoara (**Doamne, Dumnezeu, ce caută Ceaușescu ăsta în rai?**, 1997, p.71), “se va face dezgolirea celor ascunse, când toți își vor cunoaște reciproc păcatele” și când omului, prin conștiință, îi este dat să poată redeveni **lumina iubitoare**. Aceasta este cartea Vieții: conștiința fiecăruia. Conștiințele vor fi luminoase ori întunecate după faptele fiecăreia dintre ele, potrivit rodului iubirii din cele care au asimilat lumina iubitoare, ori nerodului ne iubirii din cele care au respins iubirea Sfântului Duh revărsată în lume” (**ibid.**).

De aceea, departe de a fi rezervată doar **spiritelor alese** (uneori puse, ca la antici ori romantici, pe seama “lucrării” unui “daimon” ori “geniu”), puterea creatoare revelatorie este principial la îndemâna oricui se poate bucura nestânjenit de **buna îndrumare** a mersului vieții sale în sensul paradigmei divine ce-i călăuzește lumina conștiinței ca îndreptare a vieții nemuritoare, date sub vremelnicie, aici, pe pământ, ca

trecere spre cele veșnice – sălășuite aici în Lumina Conștiinței. Nu întâmplător, precum vom vedea în exemplele următoare, **lumina conștiinței** primește impulsul revelator în clipele de mare ori de grea încercare la care este supus omul în “această vreme a vieții noastre”, adică în viața pământească. Vom încerca, în final de capitol să exemplificăm cu un astfel de “caz”: Iată-l.

Măcar pentru că există prodigioase preocupări ce stau sub numirea de **etnologia comunicării**, credem că, privind din prezent înspre trecut, merită să presupunem oportunitatea unui interes pentru “locurile obscure”, către care să proiectăm o intenție deslușitoare, de factură hermeneutică. Cuvântul de început al titlului capitolului oferă ocazia unui astfel de demers, pe care îl întreprindem acum, doar la nivelul ipotezelor de lucru. Dar, mai întâi, să găsim un punct de sprijin. El poate să ne vină, de pildă, din **mistica** medievalului Meister Eckhart, mistică despre care Alain de Libera (1997, p.132) spune că este ontologică și nu psihologică, adică, după același autor, “ea nu este la nici un nivel ancorată în vreo teorie despre << subiect >>”. Cu alte cuvinte, există rostiri, există “discursuri” în care toate celelalte componente structurale, implicit funcțiile aferente, își estompează rosturile până într-atât, încât **dimensiunea ontologică** devine dominantă. Antropologii – ca și poeticienii – vor recunoaște desigur, aici, străvechea funcție **întemeietoare** a cuvântului, “consistența ontică” a cuvântului avută în **magia arhaică**. Doar că în uzul magic arhaic rostul cuvântului nu era, ca mai târziu, acela de a institui **logosul ca imagine a ființei**, ci cuvântul era esențiala, primordiala, ireductibila și irepetabila **instituire a ființei înseși**. Cuvântul era **ontosul** însuși și nu instruirea (reflectarea) ontosului, adică “ontologia” – care, astfel, se învederează a fi un **ceva derivat**, secund. Primordial rămâne, precum ne încredințează tradiția dogmaticii creștine, doar Logosul divin, **Dumnezeu-Cuvântul**. Iar în explicitarea lui Libera “imaginea lui Dumnezeu este << însămânțată în firea noastră>>, așa încât cunoașterea sfârșește în non-cunoaștere, vederea însăși sfârșește în ființă”. Imaginea la care vederea astfel sfârșită ajunge este o teologie a “restaurării imaginii divine în suflet” (**ibid.**).

Ajunse acolo **vederea, imaginea și sufletul** sunt sinonime și sinergice, adică, dacă nu “de-o ființă”, cel puțin sunt “înălăuntrul Ființei” care este **Străfundul** divin al ființei din om.

După aceste considerații, vom încerca să constituim – deocamdată schematic –

etapele unui demers hermeneutic ocazionat de obscura vocabulă ABĂRĂBARI.

a) Punctul de plecare a fost deja aproximat: **magia arhaică**.

b) Unul din argumente ar fi acela că, sub o altă formă, vocabula există încă în folclorul copiilor. Or, după cum ne încredințează Andrei Oișteanu (1988, *passim*), acest tip de “document folcloric” reprezintă prin excelență locul **eruperii spontane** a nucleelor, mitemelor, entităților reziduale ale tuturor orizonturilor mentale revoluate din filogenia omului ca ființă spirituală. Concret, ne referim la ceea ce copiii de vârste mici desemnează prin expresia, auzită de noi în repetate rânduri și în timpuri și ocazii diferite, care sună astfel: “Hai să numărăm aborocul!”. Menționăm doar că, de aici **aborocul** ar însemna “numărătoarea”. Așadar, expresia ar fi “Hai să numărăm **aborocul** sau **numărătoarea!**”. Vrem să spunem că, din punct de vedere epistemologic, expresia este izomorfă cu acelea ale chimiștilor moderni: **kaliul sau potasiul** ori **cuprul sau arama** (doar ca în limbajul modernului, savant și noțional, spre deosebire de copil, termenul **necunoscut** (nou) – Kaliu, Cupru – apare pe primul loc, iar la copii termenul esențial apare pe **locul doi**, ca o instanță de ordin superior, de fapt ca una ce, odinioară, era mai cunoscută, mai la îndemână). Tot copiii spun că **aborocesc** (cu înțelesul foarte clar de “a vrăji”, “a încuraja norocul”).

c) Vocabula apare ca o “prezență sectorială” mai mult decât plauzibilă în perioada precreștină străbătând apoi perioada **romanizării creștine** și sălășuind, foarte probabil, în **străromână**. (În paranteză spunem că **Dicționarul** lui Massim și Laurian nu o consemnează nici măcar în **Glossarium**).

Aici e locul să mărturisim cât se poate de limpede și de sincer nivelul ipotetic la care ne situăm: apreciem că vocabula – prin filieră slavă veche – a intrat în maghiară (precum, de pildă, **golomb**).

d) În sfârșit, vocabula **intră în istorie**: până în 1849 – an schismatic pentru relațiile de “provinciali imperiali” ale maghiarilor și românilor – înțelesul ei nu apare degradat, el fiind acela de a “colabora”, “a conlucra” chiar **a coroborara** argumentele. Abia după 1849 și mai ales după instaurarea dualismului austro-ungar (1867), cuvântul dobândește, păstrând până azi, un înțeles peiorativ, **bărabăr** și a **bărabări** însemnând golan, om de nimic, respectiv cărdășie (prietenie la rele, coterie).

e) În loc de concluzie, notăm aici “etapa etnologică”, ori mai bine spus liantul

antropologic care unește etapele anterior enunțate. În cercetările pe care le-am întreprins la Beregsău Mare (Boldureanu, 1996) am găsit jocul **BOROCUL** (amintit și de Lucian Costin în **Graiul bănățean** din 1927). Este un joc “fără lăutari” pe care tinerii necăsătoriți îl execută duminicile și în alte sărbători pe înserate (nu în vatra satului, ci pe la colțuri de uliță) și care, în posturile mari, îndeosebi în Postul Paștelui, **ține locul** jocului obișnuit de duminică. Or, dacă punem la socoteală că una dintre funcțiile jocului este cea **prenupțială**, rezultă, credem, cu claritate că **Borocul** s-a fixat într-o fază de “altoire” a obiceiului prenupțial (jocul) din perioada precreștină pe noua religie, chiar, și, al doilea, funcția propițiatorie (magică) prenupțială – componentă definitorie a dansului – este atât de persistentă, încât este păstrată în ciuda triumfului creștinismului, prin artificul recurgerii la un substitut al funcției religioase a dansului arhaic cu care creștinismul se așează în relații aculturative.

Și acum o ultimă parte a concluziei. Cuvântul **ABĂRĂBARI** a fost de-a dreptul o revelație atunci când l-am descoperit în vara lui 1997.

Economistul Petru Muncian din Locve (Voivodina, Serbia), cunoscut în comunitatea românilor de acolo ca **Pera Șaraț din Simiai**, pus în anumite situații semnificative din punct de vedere psiholingvistic, ne-a mulțumit pentru urările noastre de felul: “Să-ți trăiască pruncii”, “Să dea Dumnezeu belșug casei tale”, “Vă mulțumim pentru ospetie și generozitate” (unele au fost rostite de mine la telefon, din Timișoara), la care el a răspuns constant și instinctiv astfel: “**ABĂRĂBARI!**” Doar că nici Petru Muncian, economist cu studii superioare, nici consătenii lui nu știau ce înseamnă vorba asta, ci doar că ea întărește orice urare și... orice mulțumire!.

Fiind, așadar, o mulțumire mai puternică decât orice altă mulțumire și o urare mult mai tare în plan magic decât obișnuitele formule propițiatorii, vedem cu toată claritatea cum obscura – la început – vocabulă **ABĂRĂBARI** își relevă cu prisosință înțelesul original magic, precum și tenacitatea care o face ca, prin atâtea avataruri, să ajungă până la noi. **ABĂRĂBARI!**

O ipoteză de omologare magică:

Coliva = Sicriul

Dacă ne îngăduim să preluăm și să aplicăm afirmația biologilor cum că în cazul lumii vii **ontogenia recapitulează** (condensând și rezumând) **filogenia**, așadar individul biologic poartă în sine, comprimată, istoria speciei din care face parte, atunci pare mai puțin riscant să spunem că **paradigma lucrează și în sincronie** ea unind în privința conduitei și comportamentului creativ-revelator pe marii creatori cu oamenii obișnuiți. În acest caz nu e vorba de similitudini concrete, ori de situații particulare, accidentale, ci de decelarea **structurii antropologice** ce stă la baza **actelor creative ca acte revelatorii**. Așa încât, oamenii obișnuiți, ca și marii creatori, sub impresia unor emoții și afecte puternice, trăite dincolo de hotarul inhibitor al pudorii și prejudecăților, fără teamă, fără rușine și fără nădejde, cu ultimele energii dinaintea resemnării totale ori căderii fatale, ajung și ei, oamenii "obișnuiți", la mari și cutremurătoare **revelații**, la "redescoperirea" individuală, netrecută prin filtrul conștiinței, nevenind și nefiind asimilată din și în planul existenței și experienței individuale – a semnificației unor imagini, "idei" și "gânduri" pe care nu le-au cunoscut anterior, al căror înțeles nici nu-l bănuia și, fără să le fi fost deslușit de cineva sau ceva, **deodată** înțelesul a devenit copleșitor, dominându-i cu puterea revelației. În spiritul lor, ei, oamenii obișnuiți trăiesc atunci o experiență totală, inedită, absolut "accidentală", analogă cu ceea ce s-ar numi – în cazul marilor și autenticilor creatori – "descoperirea sau mai bine zis **redescoperirea** spontană a mitului".

Cu câțva timp în urmă, una din studentele din anul I – Litere, an de studiu când tocmai se încearcă inițierea în folcloristică și etnologie – mi-a mărturisit una din experiențele sufletești cele mai intense și mai dureroase: pe când era elevă la liceu, tatăl ei decedase subit. Moartea fulgerătoare și prematură a părintelui a dus-o de-a dreptul în stare de șoc. Nu putea să-și închipuie că tatăl ei nu mai trăiește, dar nici că e mort, ca și când ea însăși se prăvălise în hăul "începutului de lume"; nu își putea cristaliza nici un gând, nici o reprezentare nu-i revenea, iar sufletește era extenuată, prăbușită, într-o deprimare fără leac și fără alinare. Până când a durat această stare nemiîncercată de ea? Până când **a văzut COLIVA** pregătită și aranjată pe masa de pomenire (tot pe masă fusese

cu câteva clipe înainte “închis” în coșciug și tatăl ei). Atunci, cu o putere cu nimic comparabilă, **i s-a relevat IMAGINEA ÎNFRICOȘĂTOAREI IDENTITĂȚI: coliva = sicriul conținându-l pe tatăl său mort.**

Trebuie să menționez că tânăra nu era obișnuită cu datinile de bună cuviință din ceremonialul funerar tradițional, așa cum se desfășura el în lumea satului, lume în care locuiau bunicii dinspre tată, sau oricum, după “tipicul” rural al ținutului Hunedoarei – una din zonele cele mai păstrătoare – iar despre o asemenea analogie nu-i spusese nimeni nimic vreodată. Este și motivul pentru care tânăra, devenită între timp studentă la Litere precum am spus, m-a întrebat după ce m-a încunoștințat despre revelația ei, a cărei sorginte nu înceta să o frământa cu puterea unei obsesii. După ce mi-am arătat îndurerata surprindere, am început să adun **argumentele** care mi se păreau neîndoielnice în spiritul formulării unei ipoteze de lucru. Totodată a prins contur în mintea mea schița unui demers centrat pe evidențierea dimensiunii și structurii antropologice a faptului semnalat de studentă, care ar fi breviarul epistemic ce poate fi propus în materie de antropologie culturală profilată într-un spațiu spiritual dominat de sinergia solidarității paradigmatică a conștiinței și spiritului omenesc. Curândă vreme am constatat că susținerea acestei strategii a constituirii discursului cognitiv poate evidenția **trei niveluri:**

a) Nivelul de maximă cuprindere, cel al “generalității antropologice”.

Desemnarea acestui nivel se bazează pe argumentul adus de James Georges Frazer în capitolul XXXIII al “formeii prescurtate” din celebra scriere **Creanga de aur** – capitol semnificativ intitulat “**Grădinile**” lui Adonis. La începutul acestui capitol autorul notează: “Cea mai bună dovadă a faptului că Adonis a fost o divinitate a vegetației, mai ales a grâului, ne este dată poate de așa-numitele **grădini ale lui Adonis**. Acestea erau însă niște coșuri sau oale umplute cu pământ, în care se semăna grâu, orz, lăptuci, mărar și felurite flori îngrijite, timp de opt zile, mai ales sau exclusiv de femei(...) și la sfârșitul celor opt zile erau duse împreună cu figurine ale lui Adonis mort și aruncate în mare sau în pâraie”. Așa cum autorul arată în continuare, ne putem permite să deslușim aici o viziune arhaică de sinergetism între “chipul natural” (vegetal, potrivit naturii sale originare) și figurinele împreună cu care era aruncat în apă, ele fiind în această alăturare o întruchipare a unei “certificări”, a unei **adeveriri** antropomorfe prin sumară analogie imagistică – **derivată** însă din acea “natură originară” a Zeului. Într-o asemenea

“conlucrare” de imagine, substanță și energii, **transferul** magic este la el acasă, precum vom vedea la subpunctele următoare. Ca un adaus adevăritor și lămuritor, evoc aici un alt exemplu de **sinergetism**, și anume: în momentul de **despărțire**, după ce se dă mortului “sărutarea cea mai de pe urmă”, pe o măsuță, la căpătâi, se află **coliva**. Preotul, **înainte de a turna** vinul pe trupul neînsuflețit, varsă o parte din **același vin** pe coliva aflătoare acolo, la căpătâiul mortului. Or, tocmai acel vin, **același**, în timp ce purifică în vederea învierii la Judecata de Apoi, dar și “separă” trupul neînsuflețit de lumea viilor, tot acel vin **dă viață grâului**, însuflețind (cu sângele Mântuitorului) trupul colivei, care va fi supus consumului ritualic/liturgic de către cei vii, aceștia “biruind (cu viața) moartea de după moarte”.

b) **Nivelul al doilea** al demersului nostru corespunde unui grad mediu de cuprindere dar și de dobândire a unei specificități mai accentuate. Este nivelul cuprinderii și specificității **etnologice**. Aici, la acest nivel, găsim argumentul oferit de Romulus Vulcănescu într-una din cele mai elaborate și documentate lucrări ale sale, **Mitologia română**, (1987):

“În Vrancea – spune autorul – s-a conservat o formă transfigurată de antropofagie rituală. Este vorba de **prima pomană a mortului servită membrilor familiei în coșciug (...)**. Tot un relict antropologic este și mușcarea de membrii familiei a colțurilor coșciugului, când era scos din casă pe umeri de rude și oprit pe prag pentru îndeplinirea ritualului de trecere dinăuntrul în afara casei” (s.a., p.171). Mai trebuie să adăugăm un fapt despre care îmi aduc aminte că, la pregătirea mâncărilor pentru pomană (a căror tușe rituală se mai păstrează) în copilăria mea am surprins, fără să vreau și aproape fără să-mi fi putut atunci da seama, o discuție între “babele de la oale” (femeile care pregătesc pomana). Discuția lor mi-a rămas totuși în memorie; în șoaptă ele se întrebau una pe alta dacă n-au uitat cumva să verse, pe ascuns, în bucatele rituale, ce tocmai fierbeau, câteva picături din “apa mortului” (apă cu care a fost spălat cadavrul). Mai mult, pot să spun că această stranie și penibilă aducere-aminte din copilărie poate că mi-ar fi rămas dosită și rătăcită prin cotloanele memoriei dacă nu mi-ar fi fost stârnită de o ciudată mărturisire a predecesorului meu la această catedră, regretatul folclorist și etnolog dr. Vasile Tudor Crețu. În timpul unor cercetări de teren el mi-a spus că, începând dintr-un anumit moment al copilăriei sale, n-a mai consumat niciodată piftie (aliment ritual la nunți și

înmormântări). Momentul evocat cu strângere de inimă de Vasile Crețu se petrecuse atunci când el, copil fiind, a surprins, în satul natal, clipa când într-ascuns "babele de la oale" au vărsat în fiertura piftiilor câteva picături din **apa mortului...**

c) În sfârșit, **nivelul al treilea**, cel mai restrâns, dar cel mai dens și mai explicit în "concretețea" lui, este cel al folclorului și al argumentării etimologice. Zona Hunedoarei – în care s-a petrecut faptul despre care mi-a vorbit studenta – este limitrofă Banatului și este, asemenea acestuia, foarte păstrătoare. Or, satul de baștină al lui Vasile Tudor Crețu se află în zona cea mai păstrătoare a spațiului bănățean: **cel de munte**. În rostirea bănățeană cuvântul **colivă** nu este cunoscut; termenul utilizat încă și în prezent în mediul rural este CUCIIE (cu un i vocalic urmat de diftongul ie, substantiv feminin defectiv de plural). Mai trebuie menționat că acest cuvânt nu s-a păstrat în Banat cu înțelesul din limba literară ("cutie"), pentru care, în rostirea locală de aici, se folosește curent **șcățulă**, iar învechit, dar încă în uz, este cuvântul **cășîță**, ori cel de **lăcriță** (de la raclă!). Atât cuvântul **cășîță**, ("casă mică", "sertar", "despărțitură"), cât mai ales cel de **lăcriță** socotim că marchează, neîndoios, înrudirea semantică cu termenul "coșciug", cu "sicriu". (În paranteză, amintim că termenul obișnuit în rostirea bănățenilor pentru "sicriu" este **copârșău**, cu varianta **cobârșău**).

Și iată că se întrevește "puntea de legătură" între cele trei tipuri de argumente reprezentate prin exemplificările aduse până acum în discuție: episodul recurent al "apei mortului". Aproape cu certitudine putem înțelege acum că este vorba de **un semn**, o picătură din "apa mortului", picătură ce **trebuie** pusă în mâncarea de pomană, ea, picătura, reprezentând ca **substitut** liantul care, în consum ritualic, **identifică** prin magie și mistică arhaică coliva, adică **cucciia**, cu cadavrul și axează ființa omului într-o coerență paradigmatică întemeiată pe structura, generalitatea și solidaritatea antropologicului.

Capitolul 66

Mitul Puterilor ascunse la Lucian Blaga

În legătură cu opera marilor scriitori o întrebare de neevitat este cea privitoare la poziția lor spirituală în raport cu creația și credința. Lucian Blaga reprezintă, din

perspectiva acestui raport, unul dintre cele mai interesante cazuri din cultura noastră, pentru că pe linia acestui raport vom ajunge nu doar la interesante fațete de ideologie literară, aspecte definitorii ale esteticii și filosofiei artei sale, ci, prin toate acestea, la resorturile creative adânci, adică la resursele spirituale genetice ale operei unuia dintre cei mai profunzi poeți ai secolului douăzeci. Istoria literară reține, încă, împrejurarea că tot pe baza “manevrării” unor asemenea aspecte, poziția lui Lucian Blaga și opera sa au putut ajunge în perioada totalitarismului comunist în cele mai dureroase și păgubitoare răstălmăciri și interpretări.

În același timp, “cazul Blaga” reprezintă capătul cel mai de sus al axei paradigmatică a creativității omenești în solidarizarea ei antropologică: la capătul de jos se situează, precum am văzut în capitolul precedent, consacrat omologării magice **colivă = sicriu**, “experiențele la limită” susceptibile a fi trăite de omul de rând. Subliniez încă o dată că, trăite în cadrul și invariantele aceluiași model antropologic, experiențele creative ale marilor personalități individualizate stilistic și înzestrate cu deosebita forță a expresivității sunt de complexitate și intensitate cu totul ieșite din comun și mai ales că aceste experiențe se condensează, se cristalizează, se “materializează” în opere nepieritoare.

Venind în interiorul problematicii pe care ne-o propunem aici, vom porni de la două opinii ale lui G. Călinescu care vizează universul imagistic și ideatic al poeziei lui Blaga. Menționăm încă de acum că punctul spre care ne vom îndrepta și din care, apoi, vom percepe creația lui Blaga este cel în care “conlucrarea” dintre mit și mister generează tensiuni creative ale artistului și declanșează creația. Iată, așadar, opiniile lui G. Călinescu. În celebra sa **Istorie a literaturii** din 1941, Călinescu scria: “**Poemele luminii** sunt încă stângace, pătate de considerații filosofice și de un nitzscheanism zgomotos (în nepotrivire cu temperamentul nesanguin, cam rilkean al poetului); în **Pașii profestului**, în Zamolxe, panteismul, sau mai bine zis panismul, se înfăptuiește cu mijloace artistice superioare și în consonanță cu tradiția noastră agrară într-un pastoralism în care se regăsesc toate elementele bucolice virgiliene”. Iar mai departe, fixând un anumit “topos” al activității poetului, Călinescu adaugă: “Poporul român este creștin ortodox și Dumnezeu creștin este exterior lumii (extramundan – n.n.). Dar cum sufletul popular nu atinge niciodată absolutul caracteristic spiritismului, poetul se va opri la mijloc, între cer și pământ (atitudine eretică dar singura cu puțință în poezie și în orice legendă, dovadă franciscanismul) și va continua să pipăie concretul lăsându-se nostalgizat de spirit” (Călinescu, 1982, p.876-877). George Ivașcu, cel care avea să îngrijească edițiile prin care poezia lui Blaga revine în conștiința publicului după 1960, citează un aforism al lui Lucian Blaga, publicat postum în “Contemporanul” din 5 martie 1965: “Tudor Vianu – grăiește aforismul – s-a arătat, cândva într-o conversație ce am avut-o, foarte nedumerit de felul gândirii mele mitice. El susținea că mitul este un produs colectiv, de circulație. Eu susțineam că din împrejurarea că antichitatea și timpurile moderne tratează mitul ca un **dat** nu rezultă câtuși de puțin că individul și-ar fi pierdut dreptul la spontaneitatea mitică; caracterul colectiv al miturilor nu ține de esența gândirii mitice, această notă e un **ce** secund. Spontaneitatea mitică o socot ca o condiție a “experienței creatoare”. “Puterile ascunse”, tainice, temute, stând cumva înlăuntrul **misterului** și la temelia lui, sunt **izvorul** și totodată **legătura** pe care orice creație omenească o întreține cu **Creația Dintfii**, cu Primordiile. Această relație – ca esență a “existenței creatoare” – se poate exprima printr-un edificiu mito-poetic “special”. Îl numim **special** întrucât el nu arată, **nu exprimă** un conținut, căci puterile sunt tainice și negărite, și nu arată nici vreo “formă”,

pentru că atunci prin formă ca semn, el ar numi ce nu poate fi numit, ar deriva din altceva ceva ce este primordial, ar fi (termenii lui Călinescu din **Istorie**) o “atitudine eretică, dar singura cu putință în poezie și orice legendă, dovadă franciscanismul”.

Deci mitul este “special”, întrucât **nu redă** nici forma nici “conținutul”, ci **relația** cu Primordiile Creatoare, mai bine zis imaginea mito-poetică a acesteia. Dar în acest fel mitul însuși dobândește atributul de **apofantic** (evidențiind existența unui **raport** printr-o afirmație sau negație cu privire la ceva) și, în același timp, el revine la **funcția arhaică a simbolizării** (redând absentul ca prezentă). Doar că, așa cum am văzut, neputând da **ca prezentă** nici “forma” și nici “conținutul” **absentului**, mitul special se mulțumește să dea doar **imaginea relației** printr-un șir de negativități.

Virgil Nemoianu într-un studiu publicat în “Viața Românească” din 1993, nr.6-7, p.139-147, citind contribuția esențială a filosofului francez Jean-Luc Marion în trasarea diferenței dintre **idol** și **icoană**, arată că “prin contrast (cu idolul n.n.), **icoana** (...) nu încearcă să capteze nici semnificatul uman, nici semnificatul divin, ci doar relația dintre unul și celălalt (...). Astfel reușește să admită și să încorporeze distanța și absența, retragerea lui Dumnezeu”. Așadar, din caracterul **apofantic** al Puterilor – transferat sub forma unui șir de “negativități” în mitul ce exprimă **raportul** – rezultă că **a crea nu înseamnă echilibru**. Și, într-adevăr, urmându-l pe profesorul nostru Eugen Todoran, găsim un citat edificator din Lucian Blaga (**Despre gândirea magică**, 1941): “A crea nu înseamnă pentru creator dobândirea unui echilibru, după cum o prea naivă și plată interpretare ar vrea să ne facă să credem. Se creează cu adevărat cel mai adesea numai la înalte tensiuni, cărora organele de execuție nu le rezistă totdeauna. Creația **sfarmă adesea pe creator**” (s.n.).

Dacă ne permitem o ușoară extrapolare printr-un gen de alegorizare, ceea ce ar însemna deslușirea unui “sens ereziarh” al creației omenești, atunci am spune cu neliniște că din punctul de vedere al creației (care este omul – “creatura”), Creatorul (care este divinul, Marele Anonim) este EL însuși adesea primejduit cu “spargerea” (etimologic, cu “risipirea”) de Sine prin actele dezzechilibrate puse ca o virtualitate, ca o primejdie latentă de însuși Creatorul în creatură prin Creația Divină Dintâi. Adică o disipare și o diseminare a Creatorului în creatură, iar mai apoi, refăcând Gestul Primordial, a omului în actele creative însele. Căci actele sale creative fiind făptuite după paradigma Creației Dintâi – deci dincolo de bine și rău – intră în legătura (i.e. **relație**) cu **Puterile fără**

Nume. Cu aceasta ajungem însă în miezul gândirii mitice a lui Lucian Blaga. Desigur, poetul nu putea spune că “paradigma creatoare” a Puterilor vine de la Dumnezeu (pentru că Puterile sunt **necreate**), nici că sediul acestora se află în Dumnezeu și nici că Puterile Îl preced, căci atunci ele L-ar “subordona” și abia atunci Blaga ar fi fost, asemenea lui Berdiaev, la un pas de **erezie**. Blaga nu este eretic, cu atât mai puțin ateu, și nici măcar căzut în “rătăcirii mistice”. Pentru că teologia apofantică **nu neagă** ființa lui Dumnezeu, ci doar ne spune că Ea nu e de găsit și nici măcar de căutat în ordinea umană a **ontos-ului**, așa încât aspectul **raportului** privit dinspre uman, dincolo de “lume”, e unul **negativ**, căci dinspre uman lipsește orice posibilitate ontică de a accede la divin. Posibilitatea stă doar în relația divinului cu umanul – “relație = religie”*) – în faptul că **în creatură** se găsește întipărită prin har, ca o paradigmă, imaginea relației cu Actul Creației Dintâi, imaginea Căii spre Dumnezeu ca rostul cel mai înalt al **asemănării** omului. Chiar atunci când Divinitatea ia forma (aparentă) pateistă a totalei diseminări în **natură**, se petrec două lucruri contrarii (semn că avem de-a face cu un **raport** transpus în “minus-cunoaștere”): devenită Natură, Divinitatea își anulează, prin această hierofanie, condiția primordialității; dar chiar dacă prin această devenire, natura se înfrumusețează spiritualizându-se, ea dobândește o **frumusețe sacră**, ce se transpune în dimensiunea mistică a imaginii mito-poetice. Mai **explicit**, mai **elaborat**, mai **plastic** e mitul însuși al acestei deveniri pentru că el recade, cum am văzut, în condiția arhaică a simbolizării: **redarea absentului în prezență** (în mod special prin redarea – **relegarea** – raportului dintre Puteri și creatură, astfel încât creatura **devine** creatoare). Așadar, caracterul apofantic al mitului Puterilor primordial și structural nu rezidă atât în “redarea în negativ” a ceea ce sunt Puterile, ci în structura fundamentală a gândirii simbolice și în intenționalitatea ei magico-mistică (sacră) de a institui relația – “relegarea” – ce transpune absentul în cea mai covârșitoare prezență în lăuntru sacrului religios: **legătură nemijlocită** cu conținutul sacru al entității simbolizate (adică prinse și semnificate în însăși schema mitului). Pentru Lucian Blaga, cum iarăși am văzut, valoros în planul creației este dozajul polarizat, deci creator de tensiuni dezechilibrante.

Structurarea mito-poetică se face la mai multe niveluri. Ni se învederează **un prim nivel**, cel al imaginii poetice ca “difuziune natură-zeu”; ca hierofanie:

“Acoperit de frunze veștede pe-o stâncă zace Pan

E orb și e bătrân.

Pleoapele-i sunt cremene,

Zadarnic cearcă-a mai clipi,

Căci ochii-i s-au închis – ca melcii – peste iarnă.

Stropi calzi de rouă–i cad pe buze:

unu,

doi,

trei,

Natura își adapă Zeul”

(Pan, Pașii profetului)

La un al **doilea nivel** întâlnim **metafora** lui Dumnezeu-Natură, ceea ce arată o “devenire” a imaginii mito-poetice și o situare a ei la jumătatea drumului spre “exprimare” apofantică (panteismul care neagă):

“Despre Dumnezeu nu poți vorbi decât așa:

îl întrupezi în floare și-l tănuiești în suflșet,

îl asemeni c-un izvor și-l lași să curgă lin

peste picioare

îl faci în soare și-l aduni

cu ochii,

îl închipui om și-l rogi să vie-n sat

unde-l așteaptă toate visurile omenești.

Arunci grăunțe în brazdă și zici:

Din ele crește Dumnezeu”

(Zamolxe, I, 1)

În sfârșit, la un **al treilea nivel**, mai complex și mai profund, în chiar miezul gândirii poetice a lui Lucian Blaga, se profilează ceea ce am numit **mitul apofantic al Puterilor** creatoare de tensiuni creative. Întruchiparea mito-poetică a acestora este redată

într-un anume loc astfel:

*“Bogumil: Că sunt puteri fără grai, numai așa: i-i-i!
Puteri nebotezate și fără nume, prin tărie berbeci
De cetate, la față fără măsură, prin poreclă rușine
Și scârbă. Le alungi cu crucea, ele răspund cu ură”*

(Meșterul Manole, I, 1)

Între **Puteri** și **Creație** (pentru a le îmbuna, satisfăcându-le “pofa de rău”) în structura **ritualizată** a mitului dramatic se interpune **jertfa**, iar **Increatul** – temuta “lume neagră a gândirii folclorice – devine creație, frumusețe uman-divină, proiectând paradigma divină în demiurgismul uman ca o îmbogățire a Creației Dintâi. Limitele ființei ca vremelnice și moartea trec în frumusețea de eternizare prin creație, care însă cuprinde și absoarbe ființa. Biserica se prefigurează întâi ca “umbra păsării”:

Întâiul: O umbră a căzut între noi ca o pasăre uriașă.

Manole: “Biserica nu e ridicată, dar umbra ei cade pe nisip”. (**Meșterul Manole**, 11, 3).

În afârșit, capătul dinspre lumea noastră a Creației- **finitudinea devenirii** ca trecere a “vieții ce nu moare” din corpul pieritor ai Mirei în corpul arhitectonic sacru și nepieritor al bisericii – continuă Creația Divină:

“Al patrulea: Și eu am văzut biserica. Din păduri, de sub pietre și ferigi, copii mici și fără oase s-au apropiat în cete multe de biserică. Copii moi ca melcii, copii care au ieșit fără oase din stratul mumelor. Și copiii au început să mănânce var din zid, au căpătat oase sănătoase și s-au întărit ca pomii tineri”. (*Meșterul Manole*, III, 1)

Creația prin jertfă este, totuși, una *peste fire*; ea îl *sfarmă pe creator* fiindcă este “dimpreună lucrarea” cu tărâmul Puterilor Nenumite care se amestecă și se potolesc în Creația-Jertfă.

*

*

*

Creația omenească în spirit, cultură și civilizație – fiind o “creație a creaturii” – trebuie să îndeplinească, pe lângă condiția fundamentală de a fi consacrarea și omologarea tensionată a jertfirii de sine a “creatorului – creatură” (jertfă prin care el se eternizează), și o altă condiție situată în același plan de importanță: creația-jertfă – pentru a rămâne în limitele binecuvântate ale **sacrificiului** și a nu cădea luciferic în **maleficiu** – este valabilă doar dacă este analogă paradigmei Creației Dintâi, dacă ea are puterea de a se ridica la omologarea omului creator prin oferirea traseului de cunoaștere, recunoaștere, asumare și trăire a exemplarității acelei **paradigme exemplare**.

*) Ipoteza etimologică **religie** < **re- ligare** se regăsește ca fiind atribuită de Marc Augé lui Althusser (Augé, 1995, p.45). De fapt, celebrul filosof, hermeneut al conceptului de ideologie (dacă îmi este îngăduit a-l numi astfel pe Althusser), face **legătura** între **ideologia** “în general” – cea dinainte să intervină conceptul de luptă de clasă – ca expresie a puterii celei mai cuprinzătoare a spiritului omenesc de a crea **autonom** neoformații intelectuale ideale sieși suficiente, susceptibile să constituie eșafodajul metaforic numit de iluminiști “scaunul de judecată al Rațiunii”, și **teologie** ca discurs logic/”științific”, ca expresie despre Dumnezeu a credinței iubitoare de Dumnezeu venită/hărăzită de la Dumnezeu (Zei) pe căi revelate ori suprafirești. Or, după părerea mea, aici se află înțelesul etimologic: integralitatea și completitudinea, nescindarea și unitatea ființei omenești nu se **iluminează** nici nu se înfăptuiesc fără **re-ligarea** acestor două coordonate definitorii ale omului.

REFERINȚE

- Augé, 1995 – Augé Marc, *Religie și antropologie*, Editura “Jurnalul literar”, 1995
Berdiaev, 1992 – Berdiaev, Nikolai, *Sensul creației*, Editura Humanitas, București, 1992
Blaga, 1941 – Blaga, Lucian, *Despre gândirea magică*, Editura Fundațiilor Regale, București, 1941

- Bojincă, 1978 – Bojincă, T. Damaschin, *Scrieri*, Editura Facla, Timișoara, 1978
- Boldureanu, 1994 – Boldureanu, Ioan Viorel, *Cultura românească în Banat (sec. XIX)*, Editura Helicon, Timișoara, 1994
- Boldureanu, 1995 – Boldureanu, Ioan Viorel, *O problemă de etnologie regională în Timoc*, Revista “Timisiensis”, 1/1995, Timișoara
- Boldureanu, 1997 – Boldureanu, Ioan Viorel, *Eseu despre creativitatea spiritului. Surse arhaice pentru aisthesis*, Editura Eminescu, București, 1997
- Boldureanu, 1997/a – Boldureanu, Ioan Viorel, *Sacrificiul sângeros și mila creștină în “Analele Banatului”*, *Etnografie*, vol.3, Timișoara, 1997
- Boldureanu, 1997/b – Boldureanu, Ioan Viorel, *Antropologie culturală, Dreapta credință, Curs*, Tipografia Universității de Vest, Timișoara 1997
- Brill, 1994 – Brill, Tony, *Legendele românilor, I, II, III*, Editura “Grai și suflet” – Cultura Națională, București, 1994
- Caraman, 1988 – Caraman, Petru, *Studii de folclor, I, II*, Editura Minerva, București, 1988
- Cassierer, 1994 – Cassierer, Ernst, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii*, Editura Humanitas, București, 1994
- Călinescu, 1982 – Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982
- Crețu, 1980 – Crețu, Vasile Tudor, *Ethosul folcloric – sistem deschis*, Editura Facla, Timișoara, 1980
- Durkheim, 1974 – Durkheim, Émile, *Regulile metodei sociologice*, Editura Științifică, București, 1974
- Eliade, 1980 – Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980
- Eliade/Culianu, 1993 – Eliade, Mircea, Culianu, I.P., *Dicționar al religiilor*, Editura Humanitas, București, 1993
- Evseev, 1997 – Evseev, Ivan, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1997
- Frazer, 1980 – Frazer, James George, *Creanga de aur, I-IV*, Editura Minerva, București, 1980

- Frazer, 1995 – Frazer, James George, Sir, *Folclorul în Vechiul Testament*, Editura Scripta, București, 1995
- Gimbutas, 1989 – Gimbutas, Marija, *Civilizație și cultură*, Editura Meridiane, București, 1989
- Gusdorf, 1996 – Gusdorf, Georges, *Mit și metafizică*, Editura Amarcord, Timișoara 1996
- Hasdeu, 1898 – Hasdeu, B.P., *Etymologicum Magnum Romaniae (I-IV)*, Socec, București, 1898
- Iliescu, 1995 - Iliescu, Victor, *Fenomenologia diabolicului*, Editura Eminescu, București 1995
- Libera, 1997 – Libera, Alain de, *Mistica renană. De la Albert cel Mare la Meister Eckhart*, Editura Amarcord, Timișoara, 1997
- Mangiuca, 1881, 1882 – Mangiuca, Simeon, *Călindariu julianu, gregorianu și poporalu român pe anul 1882*, Tipografia Alexi, Brașov, 1881, 1882
- Marienescu, 1884 – Marienescu, Atanasie, M., *Cultul păgân și creștin*, Tomul I, Tipografia Academiei Române, București, 1884
- Máté, 1985 – Máté, Gavril, *Universul kitschului. O problemă de estetică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985
- Nemoianu, 1993 – Nemoianu, Virgil, *Jocul literar și referențialitatea religioasă în “Viața Românească”*, nr.6-7, an LXXXVIII (1993), București
- Niculiță-Voronca, 1998 – Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român, I,II*, Editura Polirom, Iași, 1998
- Oișteanu, 1998 – Oișteanu, Andrei, *Mythos & Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală*, Editura Nemira, București, 1998
- Oișteanu, 1988 – Oișteanu, Andrei, *Reminiscențe mitico-rituale în folclorul copiilor*, “Folclor literar”, VII/1986-1987, Tipografia Universității, Timișoara, 1988
- Poirier, 1968 – Poirier, Jean, *Ethnologie générale (volume publié sous la direction de ~)*, Editura Gallimard, Paris, 1968
- Souzenelle, 1996 – Souzenelle, Annick de, *Simbolismul corpului uman*, Editura Amarcord, Timișoara, 1996

Țuțea, 1992 – Țuțea, Petre, *Omul, Tratat de antropologie creștină*, vol.I, Editura Timpul,
Iași, 1992

Vulcănescu, 1987 – Vulcănescu, Romulus, *Mitologia română*, Editura Academiei R.S.
România, București, 1987